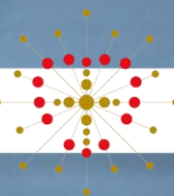

Anne Marie Sverdrup
Kari Jordheim

DIAKONHJEMMET HØGSKOLE

RAPPORT 2011 / 12

STØRST AV ALT
TROSOPPLÆRING I DEN NORSKE KIRKE

Diakoni i trosopplæringen

med studieopplegg

Denne rapporten er utgitt av

Diakonhjemmet Høgskole

Postboks 184, Vinderen

N-0319 Oslo

<http://www.diaconhjemmet.no>

Utviklet med støtte fra Størst av alt - trosopplæring i Den norske kirke.

Kan også lastes ned fra

www.diaconhjemmet.no

www.storstavalt.no

Rapport: 2011/12

ISBN: 978-82-8048-111-5

ISBN: 978-82-8048-112-2 (elektronisk utgave)

ISSN: 1891-2753

Elektronisk distribusjon: Diakonhjemmet Høgskole

Omslag

Aud Gloppen, Blæst Design

Foto

www.colourbox.com

Opphavsrettigheter

Forfatterne har opphavsrettighetene til rapporten.

Nedlasting for privat bruk er tillatt.

Mangfoldiggjøring, videresalg av deler eller hele rapporten er ikke tillatt uten avtale med forfatterne eller Kopinor.

Innhold

Innhold	2
Del I INTRODUKSJON	5
1 Innledning	5
Oversikt	5
Forskning omkring trosopplæring	6
2 Grunnlagsdokumentene.....	7
Diakoniplanen	7
Trosopplæringsplanen.....	8
3 Metodiske overveielser	9
Mangfold i materialet.....	9
Streiftog i databasen	10
Utvalg og presentasjon.....	11
Del II DIAKONALT ENGASJEMENT	14
4 Intensjoner og praksis	15
Mål og visjoner	15
Erfaringer og råd	16
Spesiell tilrettelegging	17
Diakoni som overskrift	18
Diakoni som profil	19
Diakoni som tema	19
Diakonal kompetanse eller ressurs.....	20
5 Lokale prioriteringer	22
Definisjoner og begrepsbruk	22
Omsorg.....	23
Voksenkontakt	24
Krisehjelp og livshjelp.....	24
Fellesskap	25
Lavterskel	27
Tjeneste.....	28
Skaperverket	30
Forebygging.....	31
Lokal vri	33
Om pedagogikk	37

Verdifulle erfaringer	39
Planer og praksis	40
Del III DIAKONIFORSTÅELSE	43
6 Diakoni som begrep.....	44
Evangeliet i handling	46
Nestekjærighet og fellesskap	47
Kamp for rettferdighet og vern om skaperverket.....	49
Mer enn et begrep	52
7 Diakoni som holdning og handling	53
Hva gjør et tiltak diakonalt?	54
Diakoni som alles tjeneste.....	57
Diakoni som prosess.....	60
Evaluering og bevisstgjøring.....	65
Holdning i handling	68
Del IV DIAKONI I TROSOPPLÆRINGEN	70
8 Sammenfatning	70
Diakonal trosopplæring.....	70
Tidløst og aktuelt.....	72
9 Studieopplegg.....	73
Referanser	82
Andre ressurser	84

Del I   INTRODUKSJON

---

1 Innledning

- *"Der det er bra å være, er det bra å lære"*

Hovedideen med dette heftet er å gi et bilde av hvordan diakoni forstås og kommer til uttrykk i organisert trosopplæring i Den norske kirke, og å støtte alle som har medansvar for trosopplæringen i deres egne diakonale tenkning.

Heftet er også en oppsummering av fag- og forskningsprosjektet *Diakoni i trosopplæringen* ved Institutt for diakoni og ledelse ved Diakonhjemmet Høgskole, iverksatt med midler fra *Størst av alt*. Prosjektets fokus er å samle og analysere erfaringer knyttet til diakoniforståelse og diakonal praksis innenfor trosopplæringsreformen, og å utvikle materiell som kan inspirere og hjelpe trosopplæringsledere og medarbeidere til å ta på alvor at *diakoni skal være en sentral dimensjon i all trosopplæring*. Den uthevede setningen er prosjektets visjon, og samsvarer også med intensjonen i trosopplæringsplanen (Kirkerådet 2010:30).

Oppsummeringen baserer seg på kartlegging og analyse av hvordan den diakonale dimensjonen er synlig og uttalt innenfor trosopplæringen, slik lokale menigheter og andre aktører omtaler den i sine tiltaksplaner og evalueringer. Disse er samlet og presentert i *Størst av allts* omfattende database. Undersøkelsen har tatt utgangspunkt i hvordan sentrale begrep knyttet til diakoni, benyttes, og hva slags diakonisyn som reflekteres. Det vesentlige har vært å belyse hvordan begrepene kommer til uttrykk i omtalt handling, og hvordan de avspeiles pedagogisk.

Intensjonen er å løfte fram de gode funnene, og å bidra til å fordype grunnlagstenkningen omkring diakoni hos de lokale aktørene. Gjennom å vise og poengtere klok tenkning og praksis, ønsker vi å inspirere til utdypende refleksjon over hva diakoni som dimensjon utfordrer til, og å formidle ideer til hvordan trosopplæringen kan virkeliggjøre den.

Lesere som først og fremst er interessert i glimt fra praksis, finner dem hovedsakelig under en serie tematiske overskrifter i Del II, mens Del III inviterer til nærmere refleksjon. Del IV gir en kort oppsummering og innspill til eget videre arbeid. Det er fullt mulig å lese deler av heftet, eller lese det i en annen rekkefølge enn vi foreslår nedenfor. Hver del utgjør en enhet.

Oversikt

Innledningsvis knytter vi dette prosjektet til annet forsknings- og utviklingsarbeid rundt trosopplæringsreformen, og i Kapittel 2 presenterer vi kort de grunnlagsdokumentene prosjektet baserer seg på. Kapittel 3 belyser noen metodiske utfordringer.

Del II, *Diakonalt engasjement*, utgjør en presentasjon av sentrale funn i databasen, bundet sammen av korte kommentarer. Det har vært naturlig å bruke mange direkte sitat, og derved gi rom for aktørenes egen stemme. Under overskriften *Intensjoner og praksis* fokuserer vi på hvordan menighetene *ønsker* diakoni i sitt trosopplæringsarbeid, og under *Lokale prioriteringer* følger en nærmere presentasjon av materialet.

Del III, *Diakoniforståelse*, konsentrerer seg om nærmere analyse og drøfting av enkelte elementer fra "funnene" og av tankegangen bak dem. Her presenteres også aktuell litteratur som kan utdype tenkingen omkring diakoni. Underkapitlet *Diakoni som begrep* omhandler hvordan begrepene diakoni og diakonalt brukes og forstås, mens *Diakoni som holdning og handling* legger vekt på diakoniforståelsens praktiske og pedagogiske utfordringer og konsekvenser.

Del IV, *Diakoni i trosopplæringen*, inneholder en sammenfatning av det undersøkelsen av prosjektmaterialer viser, med forslag til samtale spørsmål og innspill til videre arbeid.

Forskning omkring trosopplæring

Siden trosopplæringsreformen ble iverksatt som forsøksprosjekt i 2004, har den vært fulgt av analyser og evalueringsprosesser, både parallelt med og i etterkant av de ulike tiltakene. Forsøksperioden ble avrundet i 2008, og videreføringen følges også nøye av ulike forskningsinstanser.

Arbeidsfellesskapet Diakonhjemmet Høgskole og Det teologiske Menighetsfakultet (MF) i samarbeid med Otto Hauglin rådgiving as, hadde i oppdrag å evaluere reformen i perioden 2004-2008 (Hauglin 2008). Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO) fikk et oppdrag knyttet til reformens kompetansenettverk, og dokumenterte arbeidet med kompetanseutvikling i boken *Metode, mål og mening i Den norske kirkes trosopplæringsreform* (Lannem & Stifoss-Hanssen 2006). Kompetansenettverksgruppa ga også ut et studiedokument, *Trosopplæring – i hvilken kirke?* (Lannem 2007). KIFO har senere fått flere oppdrag knyttet til trosopplæringen og evalueringen av den.

Flere regionale og nasjonale prosjekt som mottar trosopplæringsmidler, utføres ved forsknings- og utdanningsinstitusjoner. Diakonhjemmet Høgskole har tidligere mottatt midler til trosopplæringsprosjektet *Å arbeide med livstolkning og livsmestring*, som er basert på erfaringer og refleksjoner fra praksisfeltet, og som har som visjon å gi støtte til trosopplærere i deres arbeid i forhold til barn som "særlig trenger å bli sett". Dette arbeidet ble gjennomført av Inga Harsem og Kari Jordheim 2009 - 2011, og var i likhet med *Diakoni i trosopplæringen*, et utviklingsprosjekt. Prosjektet resulterte utgivelsen av *Livstolkning og Livsmestring. Et hefte til inspirasjon i trosopplæringsarbeid!* (Harsem & Jordheim 2011).

2 Grunnlagsdokumentene

Til å begynne med er det også naturlig å stanse ved de to grunnlagsdokumentene som prosjektet knytter an til: Den norske kirkes *Plan for diakoni* (Kirkerådet 2008) og *Plan for trosopplæring* (Kirkerådet 2010). Disse er blitt til i samme fase som visjonsdokumentet *I Kristus, nær livet – en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke* (Kirkemøtet 2008), som uttrykker Den norske kirkes satsningsområder i perioden 2009-2014. Både diakoniplanen og trosopplæringsplanen er framhevet i visjonsdokumentet, og intensjonen er at områdene de dekker, skal være sentrale for kirken som helhet og for lokale menigheter.

Diakoniplanen

Den norske kirke forstår diakoni som *kirkens omsorgstjeneste*. Den er *evangeliet i handling* og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet (Kirkerådet 2008:7).

Diakonien har sin identitet og forankring i det som er kirkens kjerne: troen på den treenige Gud og gudstjenestefellesskapet. Den er en nødvendig del av å være kirke, slik den har vært det fra kirkens aller første tid (Nordstokke 2009:27f). Dagens diakoniforståelse i Den norske kirke henter betydelig inspirasjon fra det verdensvide felleskirkelige arbeidet, som i de siste tiårene har gitt diakonien en stadig økt betydning. Her legges det stor vekt på sammenhengen mellom det som skjer i og utenfor gudstjenesterommet og på tanken om inkluderende bordfellesskap og gjestfrihet, som er grunnleggende begge steder. Diakoni er hverdagsgudstjeneste, eller som det gjerne kalles i ortodoks tradisjon: "liturgien etter liturgien", eller "gudstjenesten etter gudstjenesten" (ibid:32f).

Diakonien er dermed en organisk del av kirkens vesen og livsyttring, og den omfatter mennesker i alle aldre. I trosopplæringssammenheng blir det diakonale møtet med barna og de unge vesentlig - og også oppfatningen av barna som diakonale aktører eller medarbeidere.

Diakoniplanen løfter fram *allmenn diakoni*, som utfordrer enhver som er døpt, i hverdagslivet og menighetslivet (ibid:11). De fleste menigheter har ikke diakon, men kan allikevel ivareta sitt diakonale oppdrag. Samtidig vektlegges *diakonens særskilte kompetanse* og ansvar for å ivareta ledelsen av menighetens diakonitjeneste, og det arbeides for å utvide antallet diakonstillinger. Mange menigheter sammenholder sin lokale diakoniplan med sin trosopplæringsplan, og for menigheter med tilsatt diakon, er det nærliggende å innlemme diakonen i både planlegging og gjennomføring av ulike trosopplæringstiltak.

En mer *spesialisert diakoni* finner sted innenfor institusjoner og organisasjoner med spesiell faglig kompetanse (ibid:12). Mange barn og unge har behov for denne, ofte i tillegg til allmenne, lokale tiltak. Planen er også opptatt av diakonien i *samfunnsmessig sammenheng*, både lokalt, nasjonalt og internasjonalt (ibid:13).

Trosopplæringsplanen

GUD GIR - VI DELER har som formål å bidra til en systematisk og sammenhengende trosopplæring for alle døpte i alderen 0 - 18 år, uavhengig av funksjonsevne. Trosopplæringen skal vekke og styrke kristen tro, gi kjennskap til den treenige Gud, bidra til kristen livstolkning og livsmestring, og utfordre til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv. Planen har fokus på livslang læring, og legger vekt på totalformidling (Kirkerådet 2010:4f). En rekke "diakonale moment" er medvirkende i å gi trosopplæringen bredde, mangfold og dybde gjennom de ulike fasene, *De første leveårene*, *Barneårene* og *Ungdomsårene* (ibid:18ff):

0-5 år: *Ritualer for hverdag og høytid. Fellesskap og tilhørighet.*

6-12 år: *Aktiv deltakelse. Innarbeide vaner for tro i praksis. Engasjement og ansvar for andre. Tjenesteoppgaver i menighet og nærmiljø, gudstjeneste knyttet til diakoni, misjon, solidaritetsaksjoner, vern av skaperverket.*

13-18 år: *Mer helhetlig forståelse av kristen tro, sett i relasjon til egen livshistorie og framtid. Valg. Selvfølgelig og identitet, medarbeiderskap og solidaritet. Tjenesteoppgaver, lederutvikling. Fokus på samliv, seksualitet, etikk.*

Også de sentrale og gjennomgående dimensjonene i en helhetlig trosopplæring uttrykker planens diakonale tenkning. Det legges vekt på *samvirke med hjemmene*, på barns og unges *medvirkning*, på *inkludering og tilrettelegging* og på *gudstjeneste* som et fellesskap for alle, med ansvar og deltakelse. *Diakonien* er uløselig knyttet til trosopplæringsens mål om å bidra til livstolkning og livsmestring, og dens anliggende er å gi hjelp når livet er vanskelig. Planen utfordrer til å se, tolke og handle i forhold til barns, unges og familiers livserfaringer, og til å fange opp og forbygge opplevelser med krenkelser og overgrep. Den holder fram betydningen av gode fellesskap, og poengterer at diakonal handling viser seg i relasjoner og i forvaltning av ressurser. Den ønsker å stimulere til tjeneste, engasjement og solidaritet, både lokalt og globalt, og til god forvaltning av skaperverket. Diakonal tenkning gjenfinnes også i *misjonsengasjement* og i *musikk- og kulturvirksomhet*. *Frivillig medarbeiderskap* står sentralt i trosopplæringen, og involverer både barn, ungdom og voksne. (ibid:28ff).

Trosopplæringsplanen understreker nødvendigheten av *tverrfaglig samarbeid*, og den peker på betydningen av god *kommunikasjon* gjennom mange og ulike kanaler. Planen legger også til grunn at hele menigheten er *et lærende fellesskap*, der de voksne har ansvar for å tilrettelegge læringsmiljøet slik at barn og unge sikres delaktighet, medvirkning og medansvar (ibid:8). Kirkens trosopplæring tar mål av seg til å utgjøre en dannelsingsprosess der kunnskapsformidling og opplevelser henger tett sammen (ibid:5). For diakoniens del er ikke kunnskapsmål hovedsaken, selv om kjennskap til hva diakoni er, står på planen. Selve tittelen, *Gud gir - vi deler*, gir signal om en diakonal holdning.

Både *Gud gir - vi deler* og *Plan for diakoni* inngår i Den norske kirkes fornyelsesarbeid, som også omfatter ny kirkemusikkplan og reform av kirkens gudstjenesteliv. I dette favner kirken både en tradisjonsdimensjon, en fellesskapsdimensjon, en livshjelpsdimensjon og en dynamisk dimensjon, som også preger trosopplæringsarbeidet (Lannem 2007:55). Det er vesentlig at de sentrale grunnlagsdokumentene sikres en lokal forankring og fører til framvekst av lokale handlingsplaner for diakoni og trosopplæring. I arbeidet med de lokale planene, er det bruk for en diakoniforståelse som reflekterer kunnskap, erfaring, holdning og handling, og som både frivillige og ansatte medarbeidere kan identifisere seg med og utfordres av. *Diakoni i trosopplæringen* ønsker å bidra i trosopplæringsmedarbeideres utvikling av sin diakoniforståelse.

3 Metodiske overveielser

Diakoni i trosopplæringen har en klar intensjon - sågar en visjon: *Diakoni skal være en sentral dimensjon i all trosopplæring!* (www.storstavalt.no). Å ha en visjon innebærer en normativ føring, noe som sjelden er forenlig med forskningens krav til nøytralitet (Repstad 2007:147). Prosjektet kalles samtidig et fag- og forskningsprosjekt, og er en undersøkelse av et foreliggende materiale, med tanke på å speile enkelte dimensjoner eller sider ved det, og gi det tilbake til de som eier det. Med status som trosopplæringsprosjekt, har dette arbeidet også en idé om at menighetene trenger eller ønsker innspill. Det er likevel av betydning å bruke framgangsmåter som ikke avviker sterkt fra alminnelige forskningsregler, og det er nødvendig å redegjøre for hvordan arbeidet er gjort, hva slags faktorer som har påvirket det, og hvilke avveininger som er foretatt. Kapitlet omfatter også en innledende omtale av materialet.

Grunnlaget for denne undersøkelsen er - i motsetning til for en forberedt spørreundersøkelse - et allerede foreliggende og svært omfattende materiale. Selv om det er samlet inn med en viss systematikk, avspeiler ikke alltid innholdet denne systematikken: Den som vil finne svar på både stilte og ikke stilte spørsmål innenfor rapportene, må lete på flere og varierte måter. Dermed blir systematikken i selve undersøkelsen også lite enhetlig.

Mangfold i materialet

Størst av alts database inneholdt høsten 2010 ulike rapporter fra 413 prosjekt, 6080 tiltak og ressurser (27.09.2010), og den vokser stadig. Alle prosjektenheter - menigheter, sokn, fellesråd, prostier og andre sammenslutninger - leverer årlig sine tiltaksrapporter og evalueringer. I tillegg kommer rapporteringen fra regionale og nasjonale prosjekt. Deler av rapportmaterialet ligger på *Størst av alts* åpne hjemmeside (www.storstavalt.no), der enhetene selv kan legge ut sine erfaringer og ressurser. Med status som forskningsprosjekt, har *Diakoni i trosopplæringen* i tillegg fått tilgang til de delene av rapportmaterialet som ikke er offentlig tilgjengelig. En del av sitatene som er brukt, kan derfor ikke gjenfinnes i den åpne delen av databasen.

Det finnes en mal for hver eneste rapport og standardiserte skjema knyttet til hvert tiltak, men disse forstås og benyttes ofte ulikt av dem som fyller ut. I tillegg foreligger det en mengde egenformulerte svar som også rommer verdifulle erfaringer og vurderinger. Dette gir undersøkelsen få ferdige kategorier å forholde seg til, og de tankene og eksemplene vi har vært ute etter, kan finnes under andre overskrifter og innimellom andre beskrivelser enn vi i utgangspunktet har antatt.

Rapportene har ulike innfallsvinkler og fokus, og omhandler svært forskjellige tiltak med hensyn til målgrupper, intensjon, omfang, varighet. De formidler et vell av inntrykk - og forteller om mye liv innenfor trosopplæringsprosjektene. Det er også svært ulike måter å rapportere på. Noen svar er knappe og stikkordsmessige, andre temmelig omfattende. Noen er beskrivende, andre mer analyserende eller vurderende, og enkelte består mest av overordnede begrep. Noen av de som skriver, er glad i skriftlig framstilling; andre har sitt hjerte i arbeidet, mer enn i omtalen av det. De som har ført rapportene i pennen, har ulik erfaring i å konkretisere og differensiere. Ikke alle skjelner mellom mål, midler og metoder, enkelte blander faktiske opplysninger og vurderinger, og noen presenterer visjoner som svar på spørsmål om erfaringer. Dette kompliserer letingen og lesningen.

Forfatterne eller tenkerne bak rapportene er anonyme, og representerer ukjente, lokale "vi". Trolig er det de som er ansvarlige for tiltakene som har skrevet, enkelte steder kanskje råds- eller

utvalgsmedlemmer, eller ansatte med sekretærfunksjon. Disse har ulik bakgrunn. Holdningen til selve rapporteringen er også ulik. For noen oppfattes den som en belastning, mens andre kan si at den nok er brysom, men likevel nyttig. Gamle Oslo skriver følgende i sin åpne refleksjon:

I kjølvannet av trosopplæringsreformen har det fulgt krav om rapportering. Rapporteringen har vært omfattende og fra tid til annen har vi ikke helt sett poenget med denne type detaljert rapportering. Til tross for dette vil vi fremheve nytteverdien av en systematisert trosopplæring. Den omfattende rapporteringen har i vesentlig grad bidratt til denne systematiseringen. Ved å produsere evalueringsrapporter har vi bevisstgjort oss selv på det arbeidet vi har utført. En annen positiv side ved rapporteringen er skriftliggjøringen av våre tiltak. På den måten har alle som har deltatt i trosopplæringsprosjektet fått mulighet til å gi tilbakemelding på de ulike rapportene og kommet med sine innspill. Flere har fått muligheten til å stille seg bak de ulike tiltakene ved selv å kunne kjenne seg igjen i oppsummeringene som kommer til uttrykk i evalueringene. Dette har gjort ungdomsarbeidet bedre rustet til å tåle den hyppige utskiftningen av ungdomsledere som vi opplever på Grønland.

Dette sitatet inneholder både observasjon og vurdering, selvkritikk og meningsytring. Det er et eksempel på en forholdsvis konkret evaluering. I andre rapporter forekommer flere generelle vendinger og hyppig bruk av "honnørord" eller gode formuleringer direkte hentet fra *Plan for trosopplæring*. Disse kan stå i fare for å bli klisjeer, særlig dersom de ikke følges eller illustreres av praktiske eksempler som gjelder de aktuelle tiltakene, og det blir vanskelig å oppfatte enhetens egen forståelse og erfaring. Det gjelder også for begrep og betraktninger knyttet til diakoni.

Streiftog i databasen

Størst av alts prosjektdatabase, er som nevnt omfattende, og den er ikke umiddelbart oversiktlig. I henhold til prosjektbeskrivelsen for dette arbeidet, er det gjennomført søk etter begrep forbundet med diakoni innenfor rapportmaterialets *Rådata – Tiltaksrapport* (Rådata – Prosjektpresentasjoner, Rådata – Lokal plan, Rådata – medarbeider) og innenfor valgte *tema* innenfor rapportene, som: mål, metode, visjon, grunnlagstenkning, kommentar, erfaring og læring.

De første søkene på *diakon* ga en del treff som har med diakonens person eller rolle å gjøre, på begrepet *diakoni* når det ble nevnt i ulike sammenhenger, og på adjektivet *diakonal*. Mange av treffene ble gjentakelser, og det ble meningsløst å telle dem. Samtidig ble det meningsfylt å finne ut i hvilken kontekst begrepene er anvendt, om de er listet opp eller definert eller utdypet, og hvordan refleksjonen omkring dem avspeiler seg. Det ble også forsøkt åpne søk på ord og uttrykk som forbindes med diakoni, eksempelvis *nestekjærlighet*, *felleskap*, *skaperverk*, *rettferdighet*. Disse søkene viste seg å gi relativt få treff, selv om mange av disse begrepene er hyppig brukt innenfor underrapporter, og de ble ikke tallfestet. Derimot skapte de nysgjerrighet på hva som unndrar seg oppmerksomhet gjennom denne framgangsmåten, og det ble mer aktuelt å søke i rapportene på andre måter.

De direkte svarene på spørsmål om diakoni i årsrapport 2008 spørsmål 10 i) - *Hva har dere gjort/lært om diakoni gjennom prosjektet? Hva vil dere gjøre basert på disse erfaringene?* - gir mer nyansert informasjon. Det samme gjelder det som utdypes om diakoni under *Langsgående moment i en systematisk trosopplæring*, samme rapport. De enhetene som har kunnet uttale seg om dette, er de

som har holdt på en stund, og som har samlet et visst erfaringsgrunnlag. Svar fra 170 enheter er studert.

Under lesningen av disse svarene, ble det aktuelt å gløtte til andre punkt i samme årsrapport. Selv om de diakonale begrepene forekom sjelden, ble det funnet flere enkeltutsagn, blant annet om samarbeid og tilrettelegging, som vitnet om diakonal praksis. Dette kommer også til uttrykk i rapporteringen om *spesiell tilrettelegging* i Årsrapport 2008 og 2009. Disse mer tilfeldige funnene førte til en mer inngående, men fortsatt noe usystematisk lesning av rapportmaterialet. Denne tilnærmingen har imidlertid gitt en rekke inntrykk av og eksempler på hvordan enhetene bak trosopplæringsprosjektene tenker omkring diakoni, slik undersøkelsens intensjon var. Den har også gitt tilgang til eksempler på diakonal praksis som ikke avspeiler en bevisst tenkning eller refleksjon. Mange enheter viser mer enn de sier. Søkene i databasen har hatt til hensikt å finne både uttalt og underliggende syn på diakoni hos enhetene som har rapportert om sitt trosopplæringsarbeid.

En rekke av eksemplene blir presentert og kommentert i dette heftet. Enkelte blir også drøftet mer inngående. Framstillingen konsentrerer seg om menigheter og lokale aktører, mens eksempler og ressurser av regional og nasjonal karakter omtales bare kort.

Utvalg og presentasjon

I hovedsak er *Diakoni i trosopplæringen* en deskriptiv, ikke sammenlignende studie. Den er heller ikke en evaluering.

Arbeidet med å lese og tolke materialet har vært lærerikt og interessant. På samme måte som det ikke alltid er lett å skjelle mellom data og vurdering i rapportene, er det en utfordring å formidle inntrykkene med tilstrekkelig nøytralitet. Egen forforståelse og interesse vil alltid prege lesningen, utvalget og presentasjonen, selv om det tilstrebes objektivitet i utvalg og omtale (Repstad 2007).

I dette arbeidet er metoden i stor grad blitt til i møte med materialet. Den er prosessuell i den forstand at enkelte funn har vakt nysgjerrighet som har ført til ny leting og lesning. Studien er ute etter *intensjon* mer enn omfang i bruken av de diakonale begrepene, og dermed kvalitativt orientert. Uttrykk for diakoniforståelse er det sentrale. Samtidig har det vært tilløp til en form for kvantifisering gjennom telling av treff for begrepsbruk. Denne er imidlertid ikke gjennomgående og kan bare gi antydninger om prioritering eller fokusering hos enhetene.

Det er vanskelig å garantere at de som har skrevet rapportene, kjenner seg oppfattet og forstått. Ikke alt lar seg gjengi og uttrykke enkelt i skriftlig form, og mye kunne vært utdypet eller modifisert gjennom en samtale. På et tidlig tidspunkt hadde prosjektet en åpning for å intervju enkelte aktører. Det ville gitt studien en annen karakter, men ble valgt bort fordi nærmere intervju bare ville kunne omfatte et fåtall informanter, og fordi det skriftlige materialet allerede var svært innholdsrikt. Det kan eventuelt være aktuelt å arbeide videre med diakoniforståelsen hos trosopplæringsansvarlige på en slik måte.

Diakoni i trosopplæringen presenterer dermed *tendenser* når det gjelder bruk av diakonale begrep i rapporteringen innen trosopplæringen, og et forsøk på å analysere og drøfte betydningen av disse tendensene. De som kommer til orde, er de som har sendt inn rapport. Det foreligger ingen måling eller vurdering av engasjement.

Framstillingen yter ikke full rettferdighet til alle som har uttalt seg gjennom rapportene, men det er lagt vekt på å dekke så mange nyanser og varianter som mulig. Store deler av vår tekst består av direkte utdrag fra rapportene, og i sitatene kommer den egne stemmen til uttrykk. Noen ganger er et sitat en helt unik uttalelse, andre ganger representerer ett sitat noe en rekke menigheter eller enheter gir uttrykk for. Den sammenbindende teksten gjør rede for hva som er tilfelle innenfor den gjeldende konteksten.

Det er brukt mange sitat - til gjenkjennelse og forhåpentlig til inspirasjon. De fleste er anonyme, siden store deler av rapportmaterialet ikke er åpent for offentligheten. Utsagn fra ulike steder i landet kan komplettere eller kontrastere hverandre. Noen ganger blir det referert til bispedømme eller landsdel, som oftest når det gjelder tiltak som har utgangspunkt i lokale eller regionale forhold. Prosjektenes mål er offentlige og tilgjengelige i den åpne oversikten på *Størst av alts* hjemmeside. Her inngår beskrivelse av tiltak, sammen med et avsnitt om viktige erfaringer. Inntil nylig hadde hvert prosjekt dessuten en formulert visjon. I tillegg kunne vi lese svar på spørsmålene "Hvilke tre ting har dere lært som på en særlig måte bidrar til en fornyelse av kirkens trosopplæring?" og "Hvilke tre råd vil dere gi andre menigheter som skal i gang med å fornye sin trosopplæring?" Når vi viser til noe av dette, hender det at den aktuelle menigheten eller enhetens navn er nevnt. Samtidig er det lagt vekt på at ikke alle bakenforliggende refleksjoner eller manglende refleksjoner skal vises fram. Enkelte sitat er referert flere ganger.

Presentasjonen er sortert i avsnittene *Intensjoner og praksis*, som gir en generell og overordnet innføring i materialet, og *Lokale prioriteringer*, som går nærmere inn i innholdet i rapportene. Utvalget av sitat og eksempler søker å vise både totalinntrykk og en del detaljer. Ordningen av presentasjonen er også blitt til underveis, med utgangspunkt i det rapportene formidler. Forhåpentlig er utvalget interessant og gjenkjennbart for flere.

Del II   DIAKONALT ENGASJEMENT

De følgende to kapitlene presenterer en gjennomgang av det rapportene i databasen viser, og avspeiler hvordan diakoni kommer til syne som tema og begrep, som intensjon og delvis som praksis i trosopplæringen. Rapportene er knyttet til de lokale planene, hvor det skal gjøres rede for grunnlag og særpreg, mål og organisering mv. Planene fungerer som styringsinstrument for enhetenes egen utvikling av trosopplæringen, og det forutsettes at de har basis i både teologisk refleksjon og samtaler om pedagogisk grunnsyn (Kirkerådet 2010:38). Rapportmaterialet formidler et mangfold av tanker og erfaringer knyttet til diakoni, hovedsakelig basert på det enhetene har skrevet om diakoni i rapporteringsskjemaet fra 2008, under overskriften *Langsgående momenter i en systematisk trosopplæring*, og som svar på de konkrete spørsmålene: *Hva har dere gjort/lært om diakoni gjennom prosjektet? Hva vil dere gjøre basert på disse erfaringene?* Disse uttalelsene suppleres med enkelte andre glimt fra lesningen.

De innsendte rapportene omfatter mange menigheter, i og med at en del av dem representerer sammenslutninger av to eller flere menigheter, noen ganger prostier eller fellesråd. 170 av rapportene uttaler seg i varierende grad om diakoni, og disse undersøkes nærmere her. En håndfull av dem mener at de ikke har noe spesielt diakonalt engasjement i trosopplæringen, mens vel 70 nevner ordene diakoni eller diakonal uten å utdype dem nærmere. Omtrent like mange inkluderer diakoni med selvfølgelighet, og om lag 20 enheter beskriver og begrunner sitt arbeid med diakoni i trosopplæringen mer omfattende. De ulike kategoriene er ikke avgrensede eller klare, og den omtrentlige inndelingen forteller mer om tendenser enn om tydelige skiller.

Ikke alle svar skjelner mellom ambisjon og erfaring. Noen formuleringer er svært knappe eller skjematisk. Noen enheter er mest opptatt av plandokument eller viser til diakoniutvalg, noen nevner at de mangler diakon, og at diakonien dermed blir mangelfull eller tilfeldig og basert på frivillige; andre skriver at de ikke har hatt kapasitet til å fokusere på diakoni i trosopplæringen. Mange svarer likevel med engasjement og med utdypende fortellinger og beskrivelser.

Kapitlet har to hoveddeler: *Intensjoner og praksis* gir en generell og overordnet presentasjon av materialet. *Lokale prioriteringer* går nærmere inn i innholdet i rapportene, og gjengir flere sitat og eksempler. Disse er forsøkt ordnet og sammenfattet slik at de viser både totalinntrykk og enkelte detaljer. Nærmere drøfting av utvalgte funn og problemstillinger som reises, får plass i Del III.

4 Intensjoner og praksis

Materialet viser at mange menigheter vil diakoni i sin trosopplæring:

Vi ønsker eit trosopplæringsarbeid som i si form er diakonalt.

Bare enkelte svarer at de prioriterer annerledes:

Diakoni har ikke vært mye i fokus i dette prosjektet.

Noen vedgår at de ikke har lagt vekt på diakoni eller bevissthet om diakoni i sitt tiltak, eller sier at de ønsker å gjøre det:

Me har vært lite bevisste på kva delar av dei ulike tiltaka som kan kallast diakoni.

Vi ser ikke at vi har utført noen konkrete diakonale oppgaver gjennom prosjektet. Vi ønsker å få tilsatt en diakon i fellesområdet.

Et par sier:

Diakoni er en del av alt det vi gjør, det ligger i tenkinga uten at det er et spesielt fokus på det. Det vil vi at det fortsatt skal være.

Diakonien kan i mye større grad innarbeides i trosopplæringen enn det vi har gjort til nå. ... Diakonien er evangeliet i handling, og det å være med på å "gjøre" evangeliet - ikke bare "høre" det - vil være en viktig måte å lære hva kristen tro er i praksis ...

Noen enheter er altså fornøyd med diakoniens plass i trosopplæringen, mens andre vil videreutvikle sin tenkning og praksis.

Blitt mer oppmerksomme på diakoni, spesielt på barn og ungdom. Vi ser et behov for å styrke det diakonale arbeidet lokalt, og vil blant annet ta utgangspunkt i diakoniplanen.

Mål og visjoner

Alle tiltak har en visjon og et mål. Disse er offentlige, i den forstand at de har vært presentert i *Størst av alts* åpne liste over prosjekt, tiltak og ressurser, og derfor nevnes enhetenes navn her. Samtidig finnes de i Rådata-samlingen, og her gir søk på *Prosjekt (mål)* fem treff som nevner *diakoni/diakonal*:

Systematisk og målmedvite å skapa sambandsliner frå katekese, diakoni og kyrkjemusikk til gudstenesta og personleg kristenliv (Atrå og Mæl sokn, Austbygde og Hovin Sokn).

Vårt prosjekt heter "I Guds hånd", og vi ønsker at barn og ungdom skal oppleve at Gud er en naturlig del av deres liv. Dette søker vi å oppnå gjennom å gi barn og unge gode "redskaper" til å leve troen. Det vil vi gjøre gjennom å gi kjennskap til kristne sanger, bønner, bibelfortellinger, høytider, gudstjenesten, diakonien - og mer (Horten fellesråd).

Kirkenes aktivitets- og kulturtilbud skaper gode fellesskap der diakonien og trosopplæringen knyttes sammen (Lilleborg og Torshov menigheter).

Opprette lokal Changemakergruppe. Teste ut diakoni og miljøengasjement som trosopplæring. Videreutvikle samarbeidet med Kirkens Nødhjelp og Changemaker (Nordby menighet).

Dåpsopplæring integrert i menigheten gjennom temakvelder, diakonal virksomhet og i gudstjenesteliv (Nordenfjeldske distrikt, Døves menighet i Trondheim og Tromsø).

I alle disse målformuleringene er diakoni omtalt som en fast størrelse, som naturlig inngår i menighetslivet. Det sies lite om diakoniens innhold, med unntak av hos den menigheten som nevner diakoni sammen med miljøengasjement, og forbinder det med nødhjelp og rettferdighetsarbeid. De fleste av de siterte målformuleringene omfatter for øvrig flere ledd enn de som er gjengitt her.

Innenfor Rådata/Prosjekt (*visjon*) er det tre treff på tilsvarende søk. Her brukes begrepene *diakoni/diakonal* på samme måte, men kombineres også med ordene *t(j)eneste* og *hjelp*:

Gjera Kristus kjend, trudd, elska og etterfølgd ved å: ... oppretthalde og utvikle ei aktiv diakonal teneste ... (Austevoll kyrkjelyd).

Hele mennesket, hele familien, hele bygda! (= overordnet visjon). Visjonen skal nås gjennom tre hovedfokus: 1 Skape aktiviteter med fokus på å bli sett, å få drive med lystbetonte aktiviteter, og få hjelpe andre/diakoni. 2 Vi vil styrke foreldrene. Både gjennom foreldresamlinger og gjennom at de får gjøre gode ting sammen med barna sine. 3 Vi vil gjøre det til et privilegium å være medarbeider hos oss (Høvåg menighet).

Vi vil at respekten for det enkelte menneske og livet står i sentrum, og at det gudstjenestelige og diakonale arbeidet underbygger dette (Lilleborg og Torshov menigheter).

Én enhet bruker begrepene diakoni og diakonal i sin formulering av både visjon og mål. Mange mål og visjoner som omfatter diakoni, men som bruker andre ord, fanges ikke opp i disse treffene. En menighet som i sin rapportering uttrykker *Vi ynskjer at heile trusopplæringa skal ha eit diakonalt preg*, har en annen og mer åpen målformulering. Noe tilsvarende gjelder menigheten med dette uttalte målet: *- barn skal ha det gøy og hyggelig i kirken sin - barn skal bli sett - barn skal vise omsorg og ansvar for hverandre ... kirken gir barn og voksne hjelp til livet/livsmestring*. Her brukes ordet *diakonal* i beskrivelsen av trosopplæringen:

Vi ønsker at prosjektet vårt skal ha en tydelig diakonal profil som synliggjøres gjennom verdiene: nestekjærlighet/barmhjertighet, være medskapere for gode inkluderende fellesskap, bevisstgjøre holdninger til vern om skaperverket og kjempe for rettferdighet i nærmiljø/lokalsamfunn og i et større globalt perspektiv (Berg menighet).

Erfaringer og råd

Oversikten over alle prosjektene viser også svar på spørsmål om hvilke tre ting enheten har lært som på en særlig måte bidrar til fornyelse av kirkens trosopplæring. Rådatasamlingen sorterer disse svarene, og søk på *diakon* gir 8 treff.

Kombinere de tradisjonelle områdene diakoni, katekese og musikk med andre aktiviteter for barn fungerer godt (Atrå og Mæl sokn, Austbygde og Hovin sokn).

Vi trenger 1/1 stilling for å virkeliggjøre trosopplæring i Bindal for alle aldersgrupper, da vi verken har diakon, kateket eller lignende (Bindal kirkelige fellesråd).

Vårt diakonale utgangspunkt med lav terskel og fokus på omsorg/fellesskap har gjort at vi har fått til arenaer der ungdommen over tid har fått mulighet til å bygge på tidligere læring og videreutvikle sitt trosliv (Bolsøy og Molde menigheter).

Det er fint når barn og unge får være med å utføre diakoni (Høvåg menighet).

Diakonalt tiltak for eldre (fortelje og skrivekurs) og trusopplæring for born kan syast saman (Ostereidet sokneråd).

1 Vi har sett en ny mulighet for å nå ut til en bredere gruppe barn. Tiltaket har blitt vel så populært for barn som ellers ikke har hatt noen annen kontakt med kirken. Det diakonale knyttet til trosopplæringen er veldig viktig. Dersom barna oppfatter kirken som et sted der de føler seg trygge, blir sett og ivaretatt vil de komme hit oftere, og det blir dermed lettere å drive trosopplæring. 2 Det barna skal lære må formidles på flere forskjellige måter. Noen av barna lærer best ved å se bilder, noen lærer av å høre sanger, noen lærer ved oppgaveark og noen lærer av aktiviteter. 3 Man må være villig til å forandre seg. Noen ganger går man i gang med et opplegg som man tror er veldig bra, men så må man se at noe kanskje må forandres etter hvert (Vågsbygd menighet).

Gjennom trafikkisikkerhetsdagen er vi med på å utvikle vår forståelse av diakoni. Målet for dagen er å ta vare på andre i trafikken. Kirken må også jobbe forebyggende. Trosopplæring bør også inneholde opplæring i diakoni (Åsnes fellesråd).

Også innen denne kategorien kan det være svar som ikke telles, fordi det er brukt andre begrep enn det er søkt på. De svarene som er referert, viser en bredde i bruken av ordene diakoni og diakonal, fra den rent formale til måter som skisserer enhetens eget diakonisyn. Begrepsbruken drøftes nærmere i neste kapittel.

På spørsmål om hvilke tre råd enheten vil gi andre menigheter som skal i gang med å fornye sin trosopplæring, er det ett svar som inneholder begrepet *diakoni*:

Domkirken menighet i Fredrikstad har satt inn støtet rundt det musikalske livet mot barn, fordi menigheten har 3 stillinger som er relatert til musikk og diakoni. Rundt de musikalske møtepunktene bygger vi sosiale møtesteder og trosopplæring (Fredrikstad domkirkes menighet).

Dette svaret forteller at diakoni er løftet fram i trosopplæringen gjennom ansatte med diakonal kompetanse, men sier ingenting om innholdet i diakonien eller om tankegrunnlaget bak. Sees svaret derimot i sammenheng med hva menigheten skriver under avsnittet om diakoni i *Skisse til lokal plan*, blir bildet noe utdypet.

Spesiell tilrettelegging

Lokale planer skal sørge for tilrettelegging og søke å ta hensyn til spesielle behov, slik at alle barn og unge får et reelt tilbud om trosopplæring (Kirkerådet 2010: 28f). Rapporteringsskjemaene spør årvisst etter hvordan inkluderingen av barn og unge med særskilte behov er ivaretatt, og svarene viser hva menighetene gjør for å inkludere. Denne rapporten konsentrerer seg ikke spesielt om disse erfaringene, men det er verd å notere at mange er vant til å ta hensyn til og å turnere ulike behov.

Oppsummert kan det dreie seg om tilgjengelighet for rullestolbrukere, hensyn til matallergier, mathensyn overfor muslimer, omtanke for spedbarns spesielle behov, oppmerksomhet mot ulike behov og preferanser hos tenåringer, ekstra lese- og skrivehjelp, barn med ADHD, Tourettes syndrom eller andre diagnoser, og hensyn til medisinbruk, angst, spesielle omsorgsbehov, hørselshemming og mikrofonbruk, tolk, utviklingshemning og behov for hjelp/veiledning, blind deltaker, døv deltaker, valg av tidspunkt, ekstra voksne. Enkelte barn kan også oppleves som *for* ressurskrevende til at tilrettelegging blir mulig. Dette blir et tankekors for kirken og for diakonien.

Diakoni som overskrift

Bare seks prosjekt har en tittel der *diakoni* eller *diakonal* er nevnt, eller en navngitt diakonal enhet bak seg, og alle disse er regionale eller nasjonale prosjekt. To av prosjektene er Diakonhjemmets, hvorav det ene er denne rapporten, det andre *Å arbeide med livstolkning og livsmestring*, som ble ferdigstilt vinteren 2011. For to andres vedkommende, er det navnet på enheten bak, henholdsvis *Høyskolen Diakonova* i samarbeid med Det teologiske Menighetsfakultet og *Nord-Norges Diakonistiftelse*, som inneholder begrepet. De to siste er Changemakers *Noe å leve for! Et ungdomslederkurs med diakonalt fokus* og Kirkens Ungdomsprosjekt i Kristiansand: *Mer enn ord - et diakonalt brobyggingsprosjekt*.

Tittelsøk på andre begrep gir andre treff; eksempelvis gir *felleskap* to treff for menighetsprosjekt og tre for regionale og nasjonale prosjekt. Det dreier seg om Gamle Oslo: *Ungdomsarbeid i motstrøms kontekst - samtale, opplevelser, identitet, fellesskap* og Ørland og Bjugn, Nes og Jøssund menigheter: *Kirka vårres - lokalt fellesskap og livshjelp*, samt Det teologiske menighetsfakultet: *Kirken som lærende fellesskap - et nasjonalt prosjekt*, Menighetsrådene i Idd, Enningdal, Tistedal, Asak, Halden, Berg og Rokke: *Er det plass for meg i fellesskapet?* og Nidaros Bispedømmeråd, Ressursgruppe for kirkens arbeid blant mennesker med psykisk utviklingshemming: *Rett til tro - behov for fellesskap - gudstjenester for alle*. Ordet *sammen* forekommer i ti prosjektnavn, og *saman* i fire.

En rekke andre titler kan også gi signal om diakonal vinkling, som: *Skapt til medskaping* (Borgund menighet), *Se og bli sett* (Eigerøy menighet), *I samme båt* (Fræna kyrkjelege fellesråd), *Rom for alle - rom for deg* (Fusa sokn), *Action* (Gjøfjell, Nesodden og Skoklefall menigheter), *Dialog og livsmestring* (Hamarøy og Sagfjord menigheter), *Hele menneske, hele menigheten, hele bygda* (Høvåg menighet), *Trosopplæring gjennom relasjon* (Kolbotn, Greverud og Oppegård menigheter), *En åpen dør* (Lommedalen menighet), *Det gode måltid* (Moss og Jeløy menigheter), *På vandring gjennom Skaperverket* (Nordby menighet) og *Slik jeg har gjort mot dere* (Åssiden menighet).

Samtidig er det slik at ikke alle prosjekt har navn, annet enn "Trosopplæring i NN menighet", og navnet er heller ikke alltid dekkende. For øvrig består hvert prosjekt av ulike tiltak - som også har titler, med eller uten uttalt diakonalt tilsnitt. Noen av disse er *diakonale*, andre legger særlig vekt på å *tematisere diakoni* eller *utfordre til diakonalt engasjement*, som *Barn bygger broer*, en leir for 5.-7. trinn med fokus på å lære om misjon og diakoni (Strindheim menighet).

Diakoni som profil

I tillegg til at mange lokalmenigheter eller menighetssammenslutninger ser ut til å reflektere en diakonal bevissthet i sine tiltak, er det flere av de regionale og nasjonale prosjektene som viser en diakonal profil eller et poengtert diakonalt innhold. Noen av disse er:

Fra bleier til mobil - barn og unge som etiske forbrukere /treet.no (Bjørgvin bispedømme), ALFSAM (Grimstad kirkelige fellesråd), Tilrettelagt konfirmantundervisning (IKO-forlaget), De usynlige i kirken (KABB), Flyktningsøndag og Det store gjestebudet (KIA), Fra ord til handling - religionsdialog for ungdom (Kirkens Nødhjelp), Forebyggende ressursteam - Åpent hus (Kirkens Bymisjon Rogaland), Life skills (NMS U), Global konfirmant (Norges KFUK - KFUM), Hel, et helt menneske - et helt liv - en hel kirke (Stavanger bispedømmeråd), Grenser som skaper (Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep) og På vandring gjennom livet (Ung Kirkesang, Barne- og ungdomsfilosofene og Pilegrimsprestene)

Disse prosjektene omtales i liten grad i drøftingen, men kan fungere som ressurstilfang for lokale enheter.

Diakoni som tema

En lokal enhet skriver om sin erfaring med diakoni gjennom trosopplæringsprosjektet:

Vi har lært noko om at diakoni ikkje primært er eit tiltak eller noko vi gjer, men sjølve måten vi utfører alle deler av trusopplæringa på.

En annen understreker:

Uten en diakonal holdning går det ikke an å jobbe med barn og unge.

Disse er opptatt av en helhetlig *diakonal holdning* eller *diakonal tilnærming* fra ledernes side. Andre enheter nevner *diakonale aspekt*, *diakonale tema*, *noe om diakoni* og *diakonale oppgaver* eller *diakonale arrangement*, også med tanke på barnas engasjement og deltakelse. Omtalte *diakonale tema* kan være eksempelvis: tap, livsmot og håp - rettferdighet - diakoni og solidaritet - global diakoni - grønn diakoni - menneskets plass i skaperverket - forbrukerkulturen - sammenheng mellom tro og handling - for å nevne noen. Mange vil undervise barn og unge *om* diakoni, og noen vil la dem ta del i tiltak og aktiviteter, omtalt som *diakonal virksomhet*. Dermed blir diakoni *mer enn et tema* blant andre tema; det er noe deltakerne skal oppleve, lære noe om - og kunne utføre selv.

Diakoni er et viktig aspekt ved trosopplæringen fordi det er forbundet med praktisk handling.

En rekke enheter presenterer slike tiltak. Noen av disse omtales nærmere i senere kapitler. Bak dem ligger et bevisstgjøringsarbeid og et ønske om å motivere til diakoni. Det utfordrer holdninger, verdier og ferdigheter hos både ledere og deltakere, og det krever stillingtagen.

Diakonal kompetanse eller ressurs

Mange av treffene viser til *diakonen* og dennes deltakelse i ulike tiltak. I noen menigheter eller enheter er diakonen hovedansvarlig eller medansvarlig for trosopplæringen. Andre steder kan en diakon bidra med alt fra å bake boller og skaffe kostymer til et arrangement, til direkte undervisning. Ofte understrekes *tilstedeværelse* og *naturlig deltakelse* som diakonens vesentligste oppgave.

På dei store T-dagane har vi ein av diakonane til stades utan andre oppgåver enn å sjå ungene og ta seg av dei som eventuelt fell utanfor. Erfaringane med dette er svært gode.

Diakonene bidrar sterkt i miljøet, og særlig rundt barn med særskilte behov.

Diakonene har vært gode samarbeidspartnere på helgene.

Der diakonen deltar, er det ofte i samarbeid med andre ansatte, og gjerne også med frivillige. Enkelte menigheter har tilsatt diakon som av ulike grunner ikke er engasjert i trosopplæringsarbeidet. De kan ha andre hovedutfordringer eller personlige kvalifikasjoner som gjør at de ikke prioriterer å engasjere seg i arbeid blant barn og unge. Flere påpeker at de som skal lede trosopplæringen, bør ha pedagogisk eller diakonal utdanning, og én enhet tilrår pedagogisk skoling også for diakoner:

Dersom man ønsker at diakoner (med annen grunnutdanning enn lærerhøgskolen) skal arbeide med trosopplæring kan det være veldig klokt å tilby et kurs i praktisk pedagogikk.

Trosopplærerne har ulik bakgrunn. Rapporteringsskjemaene legger opp til en viss kartlegging, men ikke inngående. Det er grunn til å tro at forskjellige utdanningsløp og ulike erfaringer i liv og yrke vil farge arbeidsmåten, også med tanke på den diakonale dimensjonen. Noen enheter presiserer at det er behov for kateketer, menighetspedagoger og diakoner, og også for helt andre.

Det viktigste er at det er behov for MANGE. Kanskje er det derfor lurt å tenke utover de rent kirkelige stillingskategoriene. Førskolelærere, barne- og ungdomsarbeidere og kunstnere kan være en stor ressurs selv om de ikke blir fulltidsansatte.

Flere ser behov for kompetanseutvikling innen diakoni, og et hjertesukk fra et prosti uten spesifikk diakonal ressurs lyder:

Diakonale kurs og etterutdanning basert på at prosjektet ønsker en sterk diakonal profil uten at vi hatt konkret kompetanse i form av ansatt diakon.

Svært mange menigheter har ikke ansatt diakon eller diakonimedarbeider. De kan allikevel ha sterk diakonal bevissthet.

Menigheten vår har ikke diakon, derfor er vi nødt til å passe på at diakonien blir ivaretatt av alle oss som jobber i andre stillinger. Og vi har en diakonal tenkning rundt mye av det vi gjør.

En trosopplærer som er diakon, og som har skrevet omfattende rapporter, sier om den lokale trosopplæringsplanen:

Planarbeidet vil bli sett i sammenheng med utarbeidelse av diakoniplan og den samlede menighetsplanen.

Samme diakon skriver også:

Det er gode samarbeidsforhold i staben. Likevel har prosjektleder som også er diakon en opplevelse av i stor grad å ha eid prosjektet alene.

Opplevelsen av å være eneansvarlig er svært krevende, og den innebærer en utfordring for både lokalmenigheter, prosti og kirken som helhet. Selv om alle rapportene har *vi* som subjekt, er det ikke selvsagt at det løftes i flokk i trosopplæringen. Diakonen bak den aktuelle rapporten drøfter imidlertid både årsaker til fenomenet og mulige veier videre.

En annen menighet med diakon i staben, og som startet sitt tiltak i 2007, skriver:

Vi har ikke snakket konkret om forholdet mellom diakoni og trosopplæring. ... Trosopplæring og diakoni bør drøftes nærmere også hos oss.

Mange enheter anerkjenner egne ressurser og muligheter på dette feltet.

5 Lokale prioriteringer

Dette er et omfattende kapittel som gir en nærmere presentasjon av materialet. Det legger vekt på enhetenes egne tanker om diakoni, slik de kommer til uttrykk i Årsrapport 2008, særlig gjennom direkte svar på spørsmål knyttet til diakoni. Enkelte steder har det vært naturlig å ta med et gløtt til siden og også formidle inntrykk fra andre rapporter for å få tak i og utdype *grunnlagstenkingen*.

Kapitlet danner utgangspunkt for nærmere drøfting i Del III, og konsentrerer seg spesielt om følgende spørsmål:

- Hvordan brukes og forstås begrepene *diakoni* og *diakonal*, og hvilke andre begrep er sentrale?
- Hvordan avspeiles det diakonale siktet - uttalt og ikke uttalt?
- Hva slags pedagogiske konsekvenser får diakoniforståelsen, og hvordan viser dette seg?
- Hvilke uttalte og uuttalte behov for videre arbeid med diakoniforståelse og diakonalt engasjement kommer til syne?

Definisjoner og begrepsbruk

Denne rapportens hovedanliggende er refleksjon omkring diakoni, og det er naturlig å spørre hva det innebærer å ha en diakonal profil. En del enheter bruker diakonibegrepet uten å definere det, mens andre gir til kjenne noen tanker om hvordan de forstår diakoni:

- *Diakoni er det vi er og gjer som kyrkje.*
- *Diakoni er forkynnelse uten ord.*
- *Diakoni: Kirkens viktigste aktivitet.*
- *Diakoni: Omsorg i praksis.*
- *Diakoni: Ta vare på hverandre. Rekruttering.*
- *Diakoni som genuin kristen livsytring skal gjennomsyre alle våre tiltak for barn og unge.*
- *Diakoni er altomfattende for dette arbeidet. Omsorg for mennesket er grunnleggjende i alt me gjer.*
- *Diakoni skal ikke være noens interesseområde, men prege våre relasjoner, hvordan vi er sammen, hvordan vi feirer gudstjeneste, hvordan våre trosopplæringstilbud fungerer.*
- *Diakoni er ein sjølvsgt del av trusopplæringa. Mennesker som ikkje kjenner seg sett og forstått tek heller ikkje imot noko form for læring. Dette ynskjer me å gjera alle våre medarbeidarar medvetne om.*

Hos enkelte aktører er det tilløp til konkretisering. De som er mest spesifikke, er trolig også de som vil ha best mulighet til å vurdere om de når sine diakonale mål.

Det er nærliggende å la Plan for diakoni i Den norske kirke fungere som ramme om presentasjonen av lokale aktørers tanker og tiltak. Der heter det: *Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet* (Kirkerådet 2008:7). Samtidig er det vesentlig å ta utgangspunkt i de ordene og formuleringene enhetene selv bruker, for å forsøke å få tak i deres egen forståelse av det diakonale oppdraget og konkretiseringen av det innenfor trosopplæringen. Mange bruker andre ord enn de som kan leses av definisjonen. Også denne framstillingen gjør det. Dessuten

er de sitatene som gjengis her, valgt ut på bakgrunn av få personers lesning og tolkning. Dermed kan utvalget til en viss grad kalles subjektivt. Når det gjelder våre valg av ord og sorteringsbegrep - som brukes som overskrifter -, er heller ikke de helt nøytrale eller vilkårlige. Det har vært vesentlig å finne begrep som kan *favne* det enhetene har villet uttrykke i sine rapporter, og gjengi det så samlet som mulig, og likevel med flest mulig nyanser. Svært mange legger vekt på det overordnede begrepet *omsorg*.

Omsorg

I materialet fra den aktuelle årsrapporten oppfattes diakoni oftest som *omsorg for den enkelte*. Ulike uttrykk for dette forkommer i hvert fall 40-50 ganger. Mange enheter forteller om en ambisjon om å se hvert barn eller hver ungdom, slik at hver enkelt kan kjenne seg velkommen og ivaretatt. Det innebærer for eksempel å legge merke til hva alle heter, og bruke navnene deres.

Barn på kirkekurs skal selvfølgelig lære og oppleve noe, men i like stor grad bli møtt og sett og tatt imot.

Alle ønsker å bli sett, bare om man tar barn og ungdom på alvor, vil man ha sjansen til å formidle noe som "går inn".

Vise at man bryr seg! At man viser genuin interesse, at man husker navnene. Og at man husker hva de har gjort siden sist.

Vi ser folk. Vi viser at menigheten trenger alle med sine evner, det er han som kan spikke kors, hun som kan bake boller, hun som kan sy en kostyme. Det er han som bygger lego med en lillebror, eller hun som hjelper 6-åringen med limet.

Noen understreker betydningen av å få tak i barnas egen opplevelse. Én menighet presiserer:

En viktig bevisstgjøring er at det ikke er VÅR vurdering av om barnet blir sett som er styrende – men barnets egen opplevelse av dette – og foreldrenes. Dermed er det avgjørende at vi er lydhøre for alle typer tilbakemeldinger – både fra barna/de unge og foreldrene. Vi må også legge til rette for at de skal kunne gi konkret kritikk og feedback.

Å se innebærer å lytte. En håndfull enheter påpeker dette, og flere understreker at å se andre mennesker tar *tid*.

Først og fremst må det være rom for gode samtaler - korte som lange.

Vi har som mål at barna skal føle seg sett, vi velger aktiviteter som skal gi barna en følelse av å mestre, ingen skal føle seg som tapere, vi skal lære barnas navn, være tilgjengelige for samtale hvis barna har behov for det. Vi har lært at det må være nok ledere til at vi faktisk har tid til barna og ikke bare til alt det praktiske som skal gjøres.

Vi har oppdaget at prosjektet har medført et stort fokus på å nå de mange døpte, og at vi ikke i stor nok grad har klart å holde den enkelte i fokus. Utover i prosjektet har bevisstheten om å se den enkelte blitt større. Dette medfører at vi vil være flinkere til å sette realistiske mål for tiltakene når det gjelder antall deltakere, og sørge for bemanning som ivaretar at hver enkelt blir sett.

En hel del enheter skriver at nettopp det å ha mange nok ledere til stede, er avgjørende. Én menighet presiserer at diakoni finner sted gjennom møter i smågrupper med fellesskapsbyggende aktiviteter, gjennom rom for samtaler i gruppene og i pausene, og gjennom at aktivitetene er attraktive og *frister mer enn "å henge og slenge"*.

Noen nevner *sjelesorg og forbønn*, også knyttet til *gudstjeneste*. Et par menigheter understreker *bønnetjenesten*. Og enkelte påpeker behov for *sorgarbeid*.

I en så stor kommune er det mange som mister foreldre/søsken og lignende. Vi har derfor startet sorggrupper for å imøtekomme dette behovet. Svært høy prosent i målgruppen slutter opp om disse gruppene.

Voksenkontakt

Omsorg betyr blant annet å *være til stede for*. Flere enheter legger vekt på barnas behov for voksne som er til stede for dem. *Dess meir voksenkontakt, dess meir diakoni i tiltaket*, står det i én rapport. Noen barn trenger spesiell voksenkontakt eller ekstra oppfølging, men alle trenger gode relasjoner. Ett prestegjeld har satt fokus spesielt på forholdet far - sønn i sitt tiltak.

Det er også tenkt at det hele skal ha et diakonalt sikte og at vi på en særlig måte tenker inn far/sønn(barn)forholdet.

Samarbeid med foreldre og styrking av foreldre vektlegges som diakonal erfaring og utfordring:

Det er viktig at foreldra kjenner seg respektert som foreldre, og at det er ei god og inkluderende stemning i kyrkja, at dei kjenner seg trygg for borna som er med i kyrkja sitt arbeid, at dei vert møtt på ein god måte når dei tek kontakt med kyrkja, og at meiningane deira vert positivt motteke. Vi vil arbeide for å oppnå desse måla.

Også her understrekes betydningen av å ha mange nok ledere og tid til samtale.

Det er viktig å ta vare på kontakten med foreldrene ved kirkekaffen. Da må vi være til stede med hele oss for dem. Dvs ha nok hjelpere, tid og ro. Det er også viktig at foreldrene får tid til å snakke sammen.

Noen legger uttalt vekt på å være troverdig i møte med ungdom, og på at det krever noe spesielt av det voksne nærværet.

... bygge de relasjoner til ungdommer som vi ikke får gjennom vanlig menighetsliv. ... Mange ungdommer strever med å få virkelighetene rundt seg til å henge sammen. Derfor må trosopplæringen være så nærgående at den angår dem.

Krisehjelp og livshjelp

Ordet *sjelesorg* brukes bare noen få ganger i materialet, men en sjelesørgerisk holdning og intensjon vises i mange av eksemplene i rapportene. Flere enheter legger vekt på å kunne møte barn og unge i både hverdagskriser og store kriser.

Diakoni: Tett oppfølging av "hverdagskriser" for 14-åringer.

På leirer lever vi veldig tett og vi ser at noen sliter. Vi har egne folk på alle samlinger som hele tiden er åpne for samtale og sjelesorg.

Et par enheter skriver om sorggrupper.

Diakoni: Kafé, middag og weekender av ulikt slag gir fellesskap og kjennskap til enkelte som eks. har gjort at det er opprettet flere sorg/samtalegrupper.

En rekke menigheter bruker begrepene *livshjelp*, *livsmestring* og *livskompetanse*, som er sentrale i *Plan for trosopplæring*. Begrepene er ikke nærmere definert, men noen eksempler belyser hva som tenkes.

Diakonien skal gje livshjelp, som skjer i fellesskapet og som skal vere tilrettelagt for menneske i ulike livssituasjonar.

Trosopplæringen må *angå livet*, skriver flere. Den må bidra til å styrke barnas selvbilde, selvutvikling og opplevelse av egenverd. Mange har ambisjoner om å bidra til at barna opplever nærhet, tillit, tilhørighet og mestring.

Målet vårt er å bygge opp de unge. Gi dem selvtillit, selvinnsett og trygghet. Gjøre dem trygge på seg selv og trygge på Gud. Med et slikt grunnlag står de sterkere i dagens samfunn og har også blitt vist veien til kirken.

For menigheter og sammenslutninger av menigheter i samisktalende områder, står også bevisstheten om identitet knyttet til *språket* sterkt. En visjon lyder: *En trygg tro forankret i lokal kristen tradisjon som uttrykkes på barnas morsmål.*

Enkelte har fokus på de spesielt utsatte barna. Trosopplæringsplanen understreker ansvaret for barn som er utsatt for særlige belastninger, også i form av krenkelser og grenseoverskridelser (Kirkerådet 2010:30). Én lokal enhet tematiserer bevissthet omkring dette som et diakonalt anliggende, med klar referanse til formuleringer i trosopplæringsplanen:

Vi vil ha ein beredskap på å følgje opp og støtte born og unge som ber på erfaring med krenkingar og overgrep. Medarbeidarar må vere merksame i forhold til grenseoverskridande åtferd, og ha bevisstheit rundt maktforhold mellom dei ulike deltakarane i trosopplæringa.

At ikke flere tar opp slike spørsmål, behøver ikke bety at spørsmålene ikke finnes. Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep utfordrer alle menigheter til å løfte fram og synliggjøre arbeidet med god og trygg grensesetting. Ett av senterets trosopplæringstiltak består av et bevisstgjøringsprogram for unge og voksne ledere, der oppmerksomheten rettes nettopp mot maktforhold og utvikling av respektfulle miljø (Torp & Brekken 2010).

Fellesskap

I *Plan for diakoni* er begrepet *inkluderende fellesskap* et sentralt anliggende, og ordet *fellesskap* er hyppig brukt i trosopplæringsrapportene. Minst 40 enheter poengterer dette.

Varme og inkluderende fellesskap er nok den delen av diakonidefinisjonen vi har jobbet mest konkret med i prosjektet.

Godt sosialt samvær, forstått som nærvær, kan ikke skilles fra formidling av kristen tro og praksis.

Diakoni er ein viktig dimensjon i trusopplæringa. Til dømes er kora ein arena for sosialt fellesskap og ei øving i samhandling.

Mange vil bygge og utvikle sosiale fellesskap, miljø og trivsel, og noen utdyper hvordan det innebærer likeverd og delaktighet, tilhørighet, ansvar, respekt og samhandling. Én menighets visjon omfatter også at fellesskapet blir mer *forpliktende*. At diakoni omfatter hyggelig fellesskap - og samtidig er mer enn hyggelig fellesskap, behandles mer utdypende nedenfor.

Enkelte aktører viser en klar bevissthet omkring diakonale fellesskap, og beskriver konsekvenser for sin egen praksis. Én enhet påpeker: *Det skal alltid være en ledig stol!* Dessuten skal det være trygt. Et par enheter understreker at fellesskapet skal være *mobbefritt*.

... et trygt og mobbefritt fellesskap der man får oppleve glede, mestring og læring.

Å inngå i et fellesskap, innebærer også å *være regnet med*.

Noen har et stort behov for et fellesskap og for å se at de utgjør en forskjell og er til nytte i fellesskapet.

... alle skal få vere delaktige og kjenne seg verdsette i eit tenande fellesskap.

Et diakonalt fellesskap er dessuten *oppsøkende*. Et par menigheter beskriver sine intensjoner og erfaringer på dette området:

Vi bør finne de barna som ikke kommer av sosiale årsaker, og hjelpe dem til å komme.

Vi har ikke bare vært opptatt av dem som meldte seg på aktivitetene våre, men har stilt diskret spørsmål om hvorfor noen ikke kunne være med. Vi har av og til gitt støtte til familier som ikke kunne stille opp økonomisk for sine barn ved å subsidiere deltagerbetaling og lignende. Vi vil fortsette med det så lenge vi har ressurser til det.

Enkelte menigheter understreker at et inkluderende fellesskap er ikke uten utfordringer.

Vi bruker mye tid og krefter på å lage tilbud som er variert i form og innhold slik at så mange som mulig av barna kan være med, også de som sliter med adferdsproblemer. Vi er svært opptatt av at tiltakene oppleves som fellesskapsbyggende.

Det er viktig med spesiell oppfølging av barn/familier som har spesielle behov.

Noen har ambisjoner om å gjøre mer av dette, gjerne gjennom samarbeid med andre instanser:

Vi vil framover satse på å ta initiativ og kontakt med helsesøster, PPT, spesialskolers osv, for å sikre en reell trosopplæring for alle.

Andre har erfaringer med at samarbeid også er krevende og ikke alltid mulig, og at det heller ikke alltid fører til integrering.

Samarbeid med frivillige med frivillige medarbeidere er avgjørende på mange punkter, men tiltakene når bare langt ut hvis mange er sammen om det. Med andre lag og organisasjoner har noen vært krevende og andre helt greie. ... Her har vi opplevd både godt og nyttig samarbeid og utfordringene det er å ha forskjellig kultur og bakgrunn for å samarbeide om ungdom. Bymisjonen jobber mye diakonalt, men har ikke samme nettverk som oss. Bydelshuset jobber mye praktisk og arrangementsteknisk, og ikke med samme diakonale vinkling som vi ønsker å ha. ... Vi ville gjerne arbeide tradisjonelt diakonalt og gjerne på gateplan, kommunen hadde mer tro på å jobbe hovedsakelig i samarbeid med sine egne systemer innen skole, PPT, ungdomsteam osv. Hos oss ... har det egentlig også vært Bymisjonens måte å jobbe på, mens vi ønsket å være uavhengig av både skole og andre systemer og være 100 % på ungdommens side. ... Vi trenger mange samarbeidspartnere for å kunne stå sterkt. Men velger dem bevisst, kan ikke samarbeide med alle.

Vi hadde et møte med søknadskontoret i bydelen, hvor vi forsøkte å finne ut hvor mange i vårt område som kunne ha behov for tilrettelagt tilbud fra oss. Vi sa også noe om konfirmasjon, som jo er en naturlig markering i mange familier – enten borgerlig eller kirkelig. ... Det har egentlig vært lite tilrettelagt undervisning hos oss, og vi var usikre på om tilbudet vårt nådde fram til alle som skulle få dette. Dessverre fikk vi lite informasjon fra søknadskontoret. De opplevde seg bundet av taushetsplikten, og kunne ikke si så mye. Neste skritt ble dermed et samarbeid mellom menighetene i vår bydel og det lokale laget av Norges Handicapforbund. Vi hadde et diakonalt prosjekt med temakvelder/treffpunkt for foreldre/foresatte med barn som har spesielle behov. ... Dessverre nådde vi nok bare ut til et fåtall, men det var et fint forum, og vi lærte mye om aktuelle behov og problemstillinger. ... Konfirmasjonsundervisning ble tilrettelagt sentralt, eller lagt til noen menigheter – derfor hadde vi hatt lite av dette lokalt.

Både for de med særskilte behov, og for en hel del andre, er gode møteplasser og muligheter til å utvikle nettverk av betydning. Flere menigheter poengterer det.

En diakonal målsetting er: Å hjelpe foreldre og barn til å finne sin plass i menighetene, danne nettverk der og i lokalsamfunnet, relasjonsbygging.

Tiltak med fokus på diakoni rettet mot ungdom har vært å samle dem til positive møteplasser.

En enhet som er særlig opptatt av fellesskapet som er knyttet til gudstjenester og merkedager, har som visjon:

Å øse av kirkeårets feiringer og markeringer av den treenige Gud som kilde til tolking, feiring og mestring av livet.

Lavterskel

Flere enheter legger også vekt på at deres trosopplæringsgrupper skal være fellesskap det er lett å komme til, og at tiltakene og arrangementene skal favne mange. Dermed fokuserer de mindre på ren læring, og mer på å være miljøtilbud, særlig når det gjelder eldre barn og ungdom.

Vår erfaring er at tiltak med diakonal profil er særdeles viktig for helheten i trosopplæringen, selv om det her er mindre fokus på det innholdsmessige. Her handler det mer om holdninger, verdier og ferdigheter, og det er jo også en viktig del av trosopplæringen. (Vi ser at gjennom

dette arbeidet får vi kontakt med barn og unge på en måte som også er viktig for resten av arbeidet vi driver i kirka.)

Lavterskelaktiviteter for barn og unge gir tilhørighet og tilknytning til kirka, og noe meningsfullt å gjøre.

En enhet som driver *Etter skoletid* - et tiltak som først og fremst vil gi barna et trygt sted å være, med mat, venner, tid til seg selv og lekser, voksenkontakt og åpenhet for å snakke om viktige og vanskelige spørsmål - skriver:

Vi er stolte av å ha fått til et lavterskeltilbud. Vi har et bra oppmøte og stor bredde. At vi treffer så mange av barna i den aktuelle aldersgruppen gjør at vi når mange med trosopplæring som vi tidligere ikke har nådd. Vi har klart å skape en form hvor vi opplever at ungene tar kontakt med oss voksne. Ved at vi har en god dialog er det lettere for barna å stille spørsmål som er trosrelaterte, og vi kan være trygge personer de kan dele ting som er gledelig i deres liv, men også det som er vanskelig.

En annen menighet vil

-skape "varmestue" (diakonalt samvær) for 10 til 12 åringene, når de ikke lenger har tilbud om sfo.

Samme menighet poengterer at *det er viktig å være synlig i nærmiljøet.*

Flere omtaler leksehjelp og babysang som lavterskeltiltak. Stikkord er *værested, gjestfrihet og moro*. En rekke enheter skriver om betydningen av *bordfelleskap*, noen mest i uformell sammenheng, andre også med tilknytning til nattverdfellesskapet. Noen satser på jevnlig middagservering, andre på bollebaking eller kafédrift. En menighet som har drevet ungdomskafé, men som har måttet legge den ned, skriver:

Ungdomskafeen var det mest diakonale tiltaket vårt. Vi opplevde at vi fikk være hverdagshjelpere for ungdommer gjennom kafeen men vi klarte ikke å ha stabile voksne der.

Om et annet kafétiltak heter det:

Dette er et lavterskeltilbud der vi vil hjelpe ungdom til livsmestring og et liv uten narkotika, vold +++. Det er et diakonalt rettet arbeid der vi satser på å kunne skape et trygt, godt og positivt fritidstilbud. Det er ungdommene som personer som står i fokus, og vi legger til rette for og bruker mye tid på relasjonsbygging. Vi vil være med på å formidle kultur, kunnskap, venner og et godt miljø, og ungdommene får være med og skape noe som er sitt eget.

Eksempelet viser at et lavterskeltiltak kan ha høy bevissthet omkring sitt formål, og også ambisjoner om kvalitet og betydning. At et slikt tiltak dessuten har en forebyggende funksjon, utdypes nedenfor.

Tjeneste

Mange betoner at diakoni også er å gi omsorg, eller vise *gjensidig omsorg - barn skal bli sett og barn skal vise omsorg og ansvar for hverandre*. Det innebærer utfordring - til tjeneste. *Plan for diakoni* bruker begrepet *nestekjærlighet*, et ord som gjenfinnes i enkelte rapporter. Andre ord i materialet er *medmenneskelighet*, og empati og toleranse overfor *naboen og verden*. En menighet med

omfattende planer og erfaring, skriver om diakoni: *Må gjøres jevnlig, ikke bare fortelles om.* Denne menigheten har opplegg som vil *gi erfaring med internasjonal diakoni, lokal diakoni og grønn diakoni* for ulike årstrinn, og understreker betydningen av at *barna får lov til å bety en forskjell.* Menigheten har et sterkt *ønske om å lære barn og unge diakoni,* og skriver:

I de diakonale prosjektene har vi tenkt bredt: Miljøet og skaperverket, fattigdom og KN, lage festmat til beboere på natthjem i Kirkens Bymisjon, hjelpetjenester i nærmiljø hos naboer og familie, besøke beboere på bygdas sykehjem med underholdning, misjon med fokus på prosjekter som hjelper barn, julegaver til barnehjemsbarn i Ukraina, innsamling fasteaksjon, malerier med hilsen til fanger og hjelpe mennesker i New Orleans etter stormen Katarina.

Samtidig står det i rapporten:

Mengdemessig ønsker vi å redusere litt på diakoni til fordel for mer bibelstoff og fokus på egenrefleksjon og bønn.

For flere enheter er det vesentlig at barna *utviklar ansvars kjensle og fellesskapskjensle for medmenneske og naturen.* En enhet har følgende mål for sin årlige diakonidag for 8-åringer:

La barna sjå seg sjølve som medarbeidarar i kyrkja sin diakoni, og oppleve at diakonien bygger fellesskap.

En enhet som satser spesielt på medarbeiderutvikling blant tenåringer, har som visjon:

"Lær dem å lede" - drømmen om at ungdom fra alle menigheter skal få utfordringer, livshjelp og trening i å lede barn og unge i de kirkelige miljøene.

Ledertrening og medarbeiderskap gir barn og unge medansvar. Noen vektlegger oppgaver innenfor fellesskapet, der den enkelte kan oppleve seg verdsatt og til nytte, mens andre fokuserer på utadrettede diakonale oppgaver eller prosjekt. Materialet inneholder en del eksempler på at barn gjør en innsats i nærmiljøet, på eldretreff, gjennom frivillighetssentral eller i besøkstjeneste, og på internasjonalt engasjement.

Én visjon lyder:

Barn og unge i sokna bryr seg om kvarandre og kjenner ansvar for sine medmenneske lokalt og globalt og vil dele tru, håp og materielle gode.

Et par andre refleksjoner og erfaringer:

De unge har empati, det handler bare om å legge til rette og drive bevisstgjøring. Ungdom har behov for det. Skape fora og grupper der det er plass til det.

... fokus på KN og fasteaksjonen i konfirmantgruppa. Vi har også vore med på å sende hjelpesendingar til Ukraina...

Én menighet forteller om hvordan ungdom bærer et spesielt ansvar for et diakonalt engasjement gjennom en misjonsorganisasjon:

I arbeidet med dette har vi sett at ungdom lar seg inspirere inn mot det diakonale arbeidet rettet mot rettferdighet, miljø, rettferdig handel osv. På dette området har ungdom et stort

engasjement og det er spennende å la dem, nettopp av den grunn, styre og lede dette arbeidet for hele menigheten.

Ord som *hjelpenødstilte i verden, gi, vennskapsmenighet, fjernadopsjon, misjon, nord-sør, bistand, globalt fellesskap, internasjonal diakoni* brukes av omtrent 20 enheter, mens noen færre fokuserer på *rettferdighet og solidaritet*. Dette engasjementet knyttes ofte til fasteaksjon og andre aksjoner.

Knytte opp mot diakonalt arbeid som; fasteaksjonen, lys-i-mørke-aksjonen og haiti-aksjonen.

Noen tilrettelegger egne diakonigudstjenester for visse årskull, andre praktiserer ulike former for diakonale prosjekt eller aktiviteter knyttet til konfirmasjonstiden. Det blir lagt vekt på at barn og unge selv kan være aktive.

Det legges systematisk opp til medvirkning fra barn og unge på alle tiltak og samlinger. Medvirkning skjer gjennom gudstjenester, sanggrupper, dramagrupper, vandring, diakonale oppgaver, kreativt bibelarbeid og egenaktivitet.

Gi erfaring med diakonal tjeneste.

For øvrig viser enhetene stor kreativitet når det gjelder andre spesielle tiltak. Én menighet har et prosjekt der barn maler sine trosuttrykk, med planer om å selge bildene til inntekt for diakonalt nødhjelsarbeid. En annen sørger for julegaver til barnehjemsbarn i Øst-Europa, en tredje har fjernadoptert barn i en annen verdensdel og solgt egenproduserte gjenstander til inntekt for flyktninger. Andre satser på ulike tjenester i lokalsamfunnet, som besøk hos enslige eldre eller på sykehjem. Én menighet planla å ta ungdom med på fengselsbesøk og arrangement i regi av Kirkens Bymisjon, men verken fengselet eller Bymisjonen kunne ta imot denne aldersgruppen i sitt arbeid. Et par andre enheter har erfaring med å lage et festmåltid til innsatte, og en av dem lager suppe til en varmestue. Noen har arrangert møter mellom voksen ungdom og flyktninger eller asylanter, og noen har vurdert matbutikkens vareutvalg med tanke på rettferdig handel og tilbud på økologiske varer.

Skaperverket

Miljøengasjement er også et kontinuerlig anliggende. Nesten like mange som de som er opptatt av internasjonalt engasjement, understreker det hellige ved naturen og skaperverket, sammenhengen med menneskeverd og konsekvenser for forvalteransvar og forbruk. En rekke menigheter er "grønne" og legger vekt på miljøengasjement.

Vi er grønn menighet og gjennom handling og holdning har vi prøvd å formidle at gjennom å ta vare på miljøet, tar vi vare på Guds skaperverk og vår neste.

Barnefestivalen er miljøsertifisert, noe som gjør at vi tenker miljø i det vi gjør jevnt over.

Flere tar utgangspunkt i sitt lokale landskap, og bygger trosopplæringsprogrammet på vandring og medvandring i skaperverket. Snåsa menighet kaller sitt prosjekt *Sammen i naturen - sammen med Gud - sammen med hverandre*, og legger vekt på uteliv i møte med vann, fjell og skog, som også forbinder norsk og sørsamisk kultur. Nordby menighet skriver at de har fokusert på skaperverk og solidaritetsarbeid, miljø og rettferdighet, og har følgende visjon:

Gjennom skaperverket gi unge mennesker kjennskap til Gud som Skaper, Frigjører og Livgiver, evne til å bruke kristendommen i sin livstolkning og engasjement for den verden de lever i.

Borgund menighets prosjekt heter *Skapt til medskapning!* Prosjektet tar mål av seg til å vise en tydelig diakonal profil med fokus på natur, forbruk, miljø og rettferd.

Med basis i miljøfyrårnarbeidet i menigheten og friluftsområdet Borgundgavlen, skal vi ha et miljø preget av læring og utfoldelse i Skaperverket.

Også andre ser forbruk i sammenheng med rettferd og solidaritet, og én enhet siterer fra sin plan:

Menighetene unngår bruk av engangsprodukter ved måltider/bevertning. Menighetene kildesorterer avfall. Menighetene inkluderer forbruks- og rettferdighetsperspektiver i aksjoner og gudstjenester. Menighetene serverer sunn mat og drikke.

Dette er i tråd med kirkens satsning på miljø og bærekraft, som også synliggjøres i en uttalt miljøprofil for den sentrale Trosopplæringskonferansen høsten 2011.

Forebygging

Flere rapporter inneholder tanker om tiltak med forebyggende hensikt. Ikke alle utdyper hva de vil forebygge, men flere er helt konkrete. Hyppigst forekommer rusforebygging blant ungdom. En menighet i Sør-Hålogaland satses på et klubbhusprosjekt, og har som overskrift: *Klubbhuset LIME, et rusforebyggende og trosbyggende tiltak for ungdom på Sømna*. Tiltaket retter seg mot tenåringer og vil nå dem på deres egne arenaer, og det har som formål å

... bygge de relasjoner til ungdommer som vi ikke får gjennom tradisjonelt menighetsliv.

En annen aktør med tilsvarende målgruppe har denne visjonen:

En rusfri møteplass for ungdom med livsutfoldelse, relasjonsbygging og kristent fellesskap.

En tredje vender seg til spesielt til avgangselever i videregående skole, og arrangerer *Alternativ rus(s)*, som et uttalt diakonalt tiltak. Formålet er:

Dempe og forebygge rusbruk i russetida.

En storbynær menighet har gjennom flere år gjennomført et punkttiltak natt til 1. mai, og skriver:

Bakgrunnen for tiltaket var å skape et breddetiltak for ungdom som først og fremst hadde en diakonal og kulturell trosopplæringsprofil med fokus på livshjelp og livsmestring. Dagen ble valgt siden "natt til 1. mai" ofte er den kvelden som mange debuterer med alkohol og andre rusmidler. Tiltaket var først og fremst et diakonalt lavterskeltak som skulle fungere rusforebyggende. Tiltaket vil formidle at kirken som et raust og åpent sted hvor både ungdomskultur og idrett er velkommen. Målet er å bygge broer mellom ulike ungdomsmiljø gjennom samarbeid med andre foreninger og institusjoner. Det var et mål å gi ungdommen naturlige "rusopplevelser" gjennom musikk og idrett.

En Møre-menighet har satset på motorsport for barn og unge. Det diakonale aspektet ligger i utfoldelse og utfordringer rent kroppslig, med omtanke for flere sider av mennesket. I tillegg:

Gi gode holdninger til rus og trafikk. Bygge relasjon til kyrkja.

Et fellesråd i Hamar bispedømme inviterer 10. klassekullene til trafiksikkerhetsdag, med vekt på trafikketikk og forebygging av trafikkskader og trafikkdød. Enheten skriver:

Gjennom trafiksikkerhetsdagen er vi med på å utvikle vår forståelse av diakoni. Målet for dagen er å ta vare på andre i trafikken. Kirken må også jobbe forbyggende. Trosopplæring bør også inneholde opplæring i diakoni.

Et prestegjeld i området satser særlig på miljøtilbud for ungdom, og den nytilsatte diakonen skal ha

... spesielt fokus på barn og unge i risikozonen.

Materialet har ett eksempel på at tilbudene til barna kan være et gode også for foreldrene:

Videre vil flere av heldags- og weekendtiltakene være god avlastning for slitne foreldre.

Slik avlastning kan ha et forbyggende sikte. Det samme gjelder et tiltak i regi av en gruppe Hamar-menigheter: *Samlivskurs for småbarnsforeldre med fokus på KOMMUNIKASJON - for barnas skyld.* Dette er et samarbeidsprosjekt med helsestasjon.

Andre tiltak med målsetting av forebyggende karakter, kan være å oppsøke barn som ikke kommer. Dette er berørt i et tidligere nevnt eksempel:

Vi har ikke bare vært opptatt av dem som meldte seg på aktivitetene våre, men har stilt diskret spørsmål om hvorfor noen ikke kunne være med.

Én enhet oppgir at de henter barn på skolen og følger dem til samlingen.

Det at vi hentar borna på skulen og går saman med dei til menighetshuset, gjer at vi og når dei borna der de føresette ikkje har kapasitet til å følgje opp.

Noen forsøker også å gi økonomisk bistand, noe som kan forbygge stigmatisering av barn fra familier med dårlig råd.

Vi har støtteordninger som gjør at alle barn skal kunne delta i kirkens arbeid uansett familiens økonomi.

Flere har oppmerksomhet mot barn som strever, og gir uttrykk for at de bryr seg om "barn som ikke har det så bra" eller at de ønsker å nå "de som faller utenfor". De har fokus på "utsatte grupper" og vil inkludere barn og unge med atferdsvansker.

Vi bruker mye tid på å lage tilbud som er variert i form og innhold, slik at så mange som mulig av barna kan være med, også de som sliter med atferdsproblemer.

Diakonal tilnærming vil ha spesielt syn for "utsatte" og "svake" grupper av barn, som ikke er med i organisert arbeid eller ikke har foresatte som hjelper dem inn i positive fellesskap med andre.

Et prosti i Nord-Hålogaland utfordrer seg selv:

Vi vil undersøke om vi kan utvikle et arbeid for de som ikke er integrert i eller har kommet på kant med samfunnet.

Mange er opptatt av oppvekstvilkår.

I framtida vil vi jobba for at kyrkja vert meir aktiv i oppvekstmiljøet til barn og unge. Vi ser at mange dropper ut av faste aktiviteter i løpet av ungdomsskulealder, men har behov for alternativ.

Ungdom som ikke har noe annet å gjøre, får en meningsfull oppgave, og voksne som ser dem.

En menighet i Oslo nevner *kriseplaner* som noe av det diakonale innenfor trosopplæringen. Ulike former for katastrofeberedskap hører til i menighetens samarbeid med andre lokale instanser. Mange kommuner og bydeler opplever at de får behov for slik beredskap når ulykker rammer barn og unge, direkte eller indirekte. Kirken er blant de sentrale aktørene i slike tilfeller, og det er et diakonalt anliggende å ivareta de som er utsatt, og å bidra til tolkning og bearbeiding av krevende hendelser (Kirkerådet 2008:17).

Lokal vri

Det kan være både en utfordring og en fordel å finne sin egen innfallsvinkel, både til trosopplæringsprogrammet som helhet, og til den diakonale dimensjonen ved det. Flere av prosjektenhetene kan gi eksempler på hvordan lokale forhold og ressurser preger tiltakene.

I et prosti i Nord-Hålogaland satses det på pilegrimsvandring for tenåringer, først lokalt med fokus på det hellige i naturen og diakonalt ansvar, deretter med reise til Spania i myndighetsfasen. Menighetene ønsker en bevegelse fra det lokale til det globale i sin trosopplæring, og visjonen er

en trosopplæring for alle hvor tro, identitet og livstolkning utvikles i møte med helligsteder, tradisjoner, ritualer, fortellinger, samtaler og tjeneste.

Menighetene Lunner og Grua/Harestua i Hamar bispedømme gjør også pilegrimsmotivet gjennomgående i prosjektet *Vi er et folk på vandring*. I visjonen heter det:

Menigheten skal ta i mot alle barn fra 0 - 18 år, med og uten funksjonshemminger, og gå sammen med dem i en vandring hvor kropp og sjel er med på reisen - fra felles fortid, gjennom felles nåtid, mot en felles framtid.

Middelalderens pilegrimsvei mot Nidaros går gjennom området, og menighetene knytter nåtidige eksistensielle spørsmål sammen med historien, og med verdier som også var levende i tidligere tider. Prosjektet har som mål å gjøre barn og unge kjent med sine røtter for å ruste dem til å møte livet og sin egen framtid. *Vi har Røtter med Føtter som Støtter der det trengs*, heter det i beskrivelsen.

Borgmenigheten Nordby kaller sitt prosjekt *På vandring gjennom Skaperverket*, og målsettingen er blant annet å *teste ut diakoni og miljøengasjement som trosopplæring*. Sentrale begrep er livstolkning og engasjement for verden, og det fokuseres på skaperverket og solidaritetsarbeid, miljø og rettferdighet.

En annen enhet i Borg skriver om sitt prosjekt, *Det gode måltid*:

Vi ønsker en diakonal profil på vårt prosjekt, som inkluderer mennesker inn i fellesskap der hvert individ skal ha sin plass og sin verdi. (Det skal alltid være en ledig stol!) Måltidet skal være en fellesnevner for alle aktiviteter. ... Vi vil at prosjektet skal være med å bevisstgjøre i forhold til forvaltningsansvaret, forbruk og rettferd.

I beskrivelsen av tiltaket *Matkonfirmanter* brukes ordparet *diakoni/solidaritet*, og formuleringene signaliserer *åpenhet* for deltakelse og for nye erfaringer.

Flere andre tiltak har også bordfellesskapet som sin røde tråd, for eksempel *Velkommen til bords*, i samme bispedømme. Her anvendes ikke begrepet diakoni spesifikt, men intensjonen om å knytte og styrke forbindelsen mellom bordfellesskap i hjemmene og nattverdbordet i kirken, har sterke diakonale undertoner.

Å samles rundt bordet der Gud gir seg selv for oss, er kirkens kjernepraksis. Her skapes og nyskapes tro. Denne trospraksisen sender oss til verden i tjeneste og kjærlighet som Jesu Kristi disipler. For å dele Kristus og for å dele brødet med hele Guds verden.

En menighet i Bjørgvin kaller sitt trosopplæringsprosjekt *Livets skattekiste – frå senior til junior*. En skrive- og fortellegruppe for eldre er knyttet sammen med trosopplæringssamlinger for 10-11åringene. Motivet har vært å gi unge og eldre verdifull kontakt med hverandre, formidle levd liv og levd tro fra eldre til yngre, og å gi kjennskap til hvordan kristne tradisjoner har vært praktisert gjennom tidene. Erfaringene knyttet til diakoni omtales slik:

Me har vorte bevisste på at diakoni fylgjer oss gjennom det me gjer på mange ulike måtar. Det handlar ikkje så mykje om enkelttiltak som det gjer om haldning. Og i vårt tiltak er det ikkje så sjølvsgatt kven som er gjevar og kven som er mottakar. Fortelje- og skrivegruppe er eit diakonalt tiltak, der eldre menneske vert sett og ivaretekne. Men på prosjektsamlingane dukkar dei same menneska opp som frivillege medarbeidarar. Då er det dei som gjev til borna. Samstundes gjev borna dei eldre eit møtepunkt, der alle partar får og gjev kvarandre noko. Dei eldre kan ofte vera flinke til å sjå kvart enkelt barn (med setningar som: Eg hugsar godt bror din. Jau, eg veit kvar du kjem ifrå osv.). Borna tilfører dei eldre noko gjennom sine nysgjerrige spørsmål og sin aktive interesse for det dei høyrer. Me får ein vekselverknad som det kan vera bra å vera bevisst på. Det vekslar kven som er gjevar og mottakar av diakonal omsorg.

Dette prosjektet legger kanskje mer vekt på å bekrefte det som er kjent, enn på åpenhet for det som er annerledes. Det vil imidlertid bygge broer mellom mennesker av ulike generasjoner, og det bidrar til verdifull identitetsstyrking hos dem som vokser opp i bygda/kommunen.

Hos en sentrumsmenighet i Oslo er *dialog* et nøkkelbegrep. *Ungdomsarbeid i motstrøms kontekst - samtale, opplevelser, identitet, fellesskap* er tiltak i et område med multikulturell, flerreligiøs storbykultur, og menigheten har forsøkt *religionsdialog* i trosopplæringssammenheng.

Trosopplæring, diakoni og dialog er tre begreper som henger sammen og forutsetter hverandre.

Det understrekes at disse begrepene ikke betegner egne virksomhetsfelt, men beskriver helhetlig identitetsforståelse, holdning og tenkning i arbeidet.

I Borg har en gruppe menigheter gått sammen om tiltaket *Action*. Det er opptatt av *menneskets plass i skaperverket og menigheten som fellesskap*, av *relasjoner og solidaritet*, og det har fokus på *miljø, rettferd og forbruk* - særlig med tanke på *mennesker i andre land*. I tillegg til leir som primær metode, er tiltaket basert på gudstjenester, grupper, kurs, undervisning og *aksjoner*.

Vi vil jobbe videre med å gi barn og unge handlingsalternativer og måter å vise medmenneskelighet på, både i lokalmiljøet, i Norge og i verden.

Mange menigheter og sammenslutninger grunner over hva diakoni egentlig er, og en rekke enheter tar i bruk lokale definisjoner eller egne ord. Flere av disse er beskrivende og illustrert med eksempler.

Det å gi plass til alle i fellesskapet er diakoni. Det er vanskelig å få til, men vi prøver å få snille og flinke og bråketete og ukonsentrerte til å trives sammen.

Denne enheten har et tydelig fellesskapsanliggende i sin målsetting - og peker på en stor utfordring, siden nettopp dette med inkluderende fellesskap er så komplisert. Medarbeiderne våger å erkjenne at det ikke er enkelt.

En annen enhet problematiserer omkring en oppfatning av diakoni som kan sitte igjen fra tidligere, da sykepleie sto svært sentralt i diakonien, og finner sin egen, aktuelle definisjon:

... diakoni er med på eller skaper troverdighet til forkynnelsen. ... Dersom vi sier at diakoni er "pleie av syke og trengende" - har vi ikke gjort mye diakonalt i prosjektet. Dersom vi definerer diakoni som "hjelp til all slags nød", har vi gjort mye i form av samtaler og møter med deltagere på tiltakene.

Noen sier det med få, helt enkle og svært sentrale ord - som er krevende nok, om de blir fulgt opp:

Ta vare på hverandre.

Enkelte poengterer også medarbeideromsorg.

Ta vare på deltakere og frivillige.

Én menighet konkretiserer sin ivaretagelse og lar den bestå av kollektiv oppmuntring, anerkjennelse og takk, anledning og utfordring til å delta i evaluering og beslutninger, samt individuell oppfølging:

Oppfølging av frivillige medarbeidere: Frivillighetsfest ein gong i året (diakonen har h.ansvar), kurs ... Oppfølgingsamtaler med den einskilde. La dei vere med å bestemme og evaluere, td gje ei andaktsbok av og til. Passe på at det ikkje vert for mye på den enkelte.

Det framgår ikke om den ønskede medarbeideromsorgen samsvarer med virkeligheten, men intensjonen er svært god. Det er umåtelig viktig å ta vare på medarbeidernes motivasjon. Likedan er det betydningsfullt å se og erkjenne at det kan være et stykke vei å gå før et godt mål er nådd.

Diakoni skal være en grunntone i vårt møte med barna... Den diakonale dimensjonen er noe som skal være til stede i alle tiltakene, men vi har fremdeles et stykke igjen å gå med tanke på det. Å ha en diakonal grunntone handler for oss om å se de der de er (i sin skolehverdag, bl.a.), å lytte til den enkeltes fortelling i den grad det er mulig og å tilrettelegge når det er nødvendig.

At trosopplæringsplanen og rapporteringsverktøyet etterspør diakonalt engasjement, kan bety at flere får øynene opp for dette. En menighet sier om sine erfaringer:

Blitt mer oppmerksomme på diakoni, spesielt på barn og ungdom. Vi ser et behov for å styrke det diakonale arbeidet lokalt, og vil blant annet ta utgangspunkt i diakoniplanen.

Flere sier at de ønsker større fokus på diakoni i sitt trosopplæringsarbeid.

Vi arbeider med en diakoniplan som også skal ivareta plan for medarbeiderpleie.

Trosopplæring og diakoni bør drøftes nærmere også hos oss.

Materialet har eksempler på ulike typer tiltak med diakonal profil eller diakonalt innhold, også når det gjelder varighet. En del prosjekt konsentrerer seg om tiltak av langsiktig karakter, som korvirksomhet eller leksehjelpsordninger, mens andre satser på kortvarige arrangement eller punkttiltak for spesielle årskull. Flere enheter har program som ligner dette:

Diakoni er temaet på en av samlingene for 10-åringene.

Punkttiltak og korttidsarrangement omfatter ofte flere barn enn de mer varige tiltakene gjør. Disse gir på sin side bedre mulighet for utvikling av stabile relasjoner. Det kan være forskjell på ”Diakoniens dag” og hverdagsdiakonien, og det er behov for begge. Dette drøftes noe nærmere i neste kapittel.

Flere menigheter har tiltak som er knyttet til internett og andre medier. Maridalen og Nordberg drifter et nettsted til støtte for foreldre og faddere til trosopplæringen i hjemmet, under overskriften *På nett - sammen om hellig ansvar*. Om den diakonale dimensjonen i prosjektet, skriver de:

... nettstedet skal være tilgjengelig for alle, uansett funksjonsnivå.

I Ørsta tar trosopplæringen i bruk et bredt spekter av digitale uttrykk og legger også opp til digital kontakt med og mellom deltakerne.

... nettsida fungerer som ein læringsplattform som gjer det mogleg med interaksjon mellom trusopplærar og konfirmant/elev.

Også Haslum har et tiltak som baserer seg på digitale medier. Det heter *Digitale trosfortellinger* og engasjerer tenåringer i å lage korte, personlige fortellinger om sentrale livstema.

Prosjektet har hatt en sterk diakonal side ved at vi lyttet til ungdommene og ga dem mulighet til å bearbeide ting i eget liv.

Tanker omkring bruk av nettet i diakonal kontekst drøftes noe nærmere i neste kapittel. Det omhandler også arbeidet med å finne gode, lokale diakoniforståelser som både dekker det faktiske diakonale engasjementet, og som strekker eller utfordrer til nytenkning.

En rekke andre prosjekt og tiltak kunne også vært nevnt. Noen omtales andre steder i rapporten, og noen omtales ikke spesifikt. Men mange menigheter deler sine erfaringer på *Størst av alts* nettsider, og alle trosopplæringsenheter kan ha nytte av å bruke nettsidene og ressursbanken til å la seg

inspirere til å utforme og videreutvikle egne lokale tiltak. *Størst av alt* arbeider heldigvis med å gjøre ressursene lettere tilgjengelig på nettstedet.

Om pedagogikk

Materialet avspeiler en mengde arbeidsmåter og aktiviteter, og ulike aktører presenterer også ulike pedagogiske innfallsvinkler. Dette korte avsnittet gjengir noen eksempler på syn på læring - og derigjennom syn på barn.

Variasjon i pedagogisk metode er viktig. Her kan vi bli enda bedre! Men enten vi er ute eller inne, rolege eller energiske - så er det alltid nokon som treng litt ekstra oppmerksomhet, litt ekstra omsorg, ei lita samtale - vi kan ikkje ha så stramt program at det ikkje er rom for desse små møta, som mest av alt handlar om diakoni.

Flere skriver at de er opptatt av å tenke helhetlig og variert i sin tilnærming, og én menighet inkluderer behovet for flere læringsformer i sin visjonsformulering:

Prosjektets visjon er: Kognitiv og erfaringsbasert læring, gjennom et variert tilbud av møteplasser for barn og unge i Nanset kirke.

Rapportene reflekterer forskjellige læringstradisjoner. En Møre-menighet bruker betegnelsen *kyrkjeskule* på sin trosopplæring, og opererer med *kunnskapsmål, dugleiksmål, haldningsmål og opplevingsmål*. Kirkeskolen baserer seg på tre årlige kirkeuker med høy aktivitet og tilbud til alle aldersgrupper mellom 0 og 18 år. En annen menighet skriver:

Barna på kirkekurs skal selvfølgelig lære og oppleve noe, men i like stor grad bli møtt, sett og tatt imot. Vi vil være bevisst på denne dimensjonen ved tiltakene når vi nå jobber med helhetlig plan for trosopplæring.

Her omtales trosopplæringen som "kurs", samtidig med at det reflekteres en holdning som legger vesentlig vekt på gode opplevelser og et omsorgsfullt læringsklima. En menighet i et annet bispedømme sier:

Vi ynskjer at alle tiltaka skal vera prega av ei tenking med røter i både kateketikk, diakoni og kyrkjemusikk. Samstundes ynskjer vi å appellera til lysten til leik og trongen til å utforska, heller enn til kjensla av plikt.

Mange understreker at de vil gi barn og unge en trosopplæring som innebærer en *totalformidling*, og som angår både tanker, følelser og kropp. En enhet i Borg skriver:

Ved bevisst valg av metodikk involvere alle sanser i opplæringsprosessen ut i fra erkjennelse av at jo flere sanser som aktiveres, jo bedre vil barnet huske. Det "sitter i kroppen".

Samme enhet begrunner hvordan dette i seg selv er diakonalt:

På 4.klasseleiren har det flere ganger vært barn som trenger ekstra oppfølging som for eksempel medisiner, fysiske handicap og psykiske handicap. I invitasjonene tilbyr vi også å hente og bringe barna til tiltakene hvis det skulle være et behov. Prosjektet vårt er diakonalt tilrettelagt ved at vi legger vekt på å bruke alle sanser, og at dermed kan alle barn/unge være med ut fra sine egne forutsetninger.

Og et sokn i Stavanger, med over skriften *Se og bli sett*, skriver:

Vi vet at selvpplevelser og aktiv deltagelse er den beste form for læring. Vi ønsker å nå målet ved å utvikle og videreføre arbeidet med musikk, lek, dans og drama.

Verdien av delaktighet og egne erfaringer poengteres i mange av rapportene. Flere understreker betydningen av å lære gjennom å praktisere, og enkelte har en målsetting som denne:

Gi erfaring med diakonal tjeneste

Én enhet skriver om sin erfaring:

Vårt prosjekt har hatt et diakonalt utgangspunkt. Vi har lært at dette er en viktig del av det totale trosopplæringsarbeidet. Vi har også brukt diakonal tenkning i praktisk læring ved at de unge har deltatt i prosjekter som faller inn under diakonale oppgaver.

Formidlingen skjer hele tiden og overalt. De ansatte trosopplærerne gjør sin hovedinnsats i direkte kontakt med barna, og samtidig kan de inspirere og stimulere andre voksne til bevissthet omkring sin egen rolle. I én rapport uttrykkes denne ambisjonen:

Gi foreldre hjelp og frimodighet til å være trosformidlere/lærere til sine barn

En annen menighet skriver som ett av sine tre råd:

Vær klar over at mor og far er de som utøver størst innflytelse på barns opplevelse av kristen tro, så derfor; SPILL PÅ LAG MED FORELDRENE! Gi dem den hjelpen de trenger for å være trosopplærere for sine egne barn. Start denne prosessen allerede i dåpssamtalen. Dette er en unik mulighet til å knytte kontakt med familien helt fra starten av.

Dette punktet er ikke uttalt relatert til diakoni, men det omfatter erfaringsdimensjonen, opplevelsen av hvordan foreldrene lever og praktiserer sin tro og sine verdier. Det utfordrer til bevisstgjøring.

En enhet i Borg kaller sitt prosjekt *Å lære er å oppdage*. Øverst på listen over tre ting de selv har lært - eller oppdaget - som på en særlig måte bidrar til å fornye kirkens trosopplæring, skriver de:

Synet på barnet som troende subjekt

Å se på barnet som et troende subjekt, er å møte det med respekt og anerkjennelse, og samtidig innebærer det en stor utfordring til de voksne. Hvor mye får barnet anledning til å oppdage selv, og hvor mye er styrt? Og hvor åpent eller definert er målet for læringen? Hva innebærer en dialog på barnets premisser? Hva kan barnet lære den voksne? Slike spørsmål belyses noe nærmere i Del III.

Mange av de nevnte eksemplene peker på betydningen av barnas egen aktivitet når de skal tilegne seg noe. Læringsprosessen foregår gjennom alle sanser, og omfatter kunnskap, ferdigheter, holdninger og opplevelser. Diakoni inngår i det barna får lære om, og diakonien omfatter samtidig læringsmiljøet og måten læringen skjer på. Dermed blir selve den pedagogiske prosessen diakonal.

Trosopplæring er ikke en løsrevet del av kirkens arbeid. For barn er livet en helhet, og alle livets sider må tas hånd om. Tro kan ikke formidles uten at hele mennesket er ivaretatt.

Trosformidling må ha plass i en trygg atmosfære. Når barna trives og blir respektert blir formidlingen troverdig.

Verdifulle erfaringer

Enhetene blir spurt om de har noen erfaringer de vil dele med andre, eller gode råd de vil formidle. Det spørres også etter hva de har lært om diakoni gjennom prosjektet, og hva de vil gjøre basert på disse erfaringene. Fra noen kommer konkrete tips – om kontakt og tilgjengelighet:

Påmelding m.a. på sms senkar terskelen.

Enkelte gir referat fra arrangement de har gjennomført eller forteller hva diakonen har medvirket i, mens andre deler overraskelser og utfordringer. Noen vil også minne seg selv om hva som er viktig.

Barn og unge har like stort behov for diakoni som alle andre. De ansatte må ha tid og overskudd til å være diakonale i måten de arbeider på; først og fremst må det være rom for gode samtaler – korte som lange. Spesielt i møte med konfirmanter kommer vi fra tid til annen i kontakt med situasjoner som krever lengre samtaler og/eller kontakt med hjemmet.

Dette anliggendet deles av flere:

Vi prøver alltid å ha godt med ledere på tiltakene slik at det alltid er noen som kan ivareta de som enten trenger mer oppfølging eller bare en å snakke med.

Vi har oppdaget at prosjektet har medført et stort fokus på å nå de mange dømte, og at vi ikke i stor nok grad har klart å holde den enkelte i fokus. Utover i prosjektet har bevisstheten om å se den enkelte blitt større. Dette medfører at vi vil være flinkere til å sette realistiske mål for tiltakene når det gjelder antall deltakere, og sørge for bemanning som ivaretar at hver enkelt blir sett.

Her belyses dilemmaet som flere opplever, knyttet til omfattende breddetiltak. Kirken sentralt og menigheten lokalt ønsker å nå mange med sine invitasjoner. Samtidig krever det mye av medarbeiderne – og mange medarbeidere. Og noen ganger går aktivitetstilbudene på bekostning av den nære kontakten. Én enhet skriver:

De frivillige er viktige omsorgspersoner for barna, og kan utgjøre en viktig forskjell i et barns liv. Jobbe med relasjoner, mindre fokus på aktivitet.

En Bjørgvin-menighet trekker fram et eksempel på hvordan et tiltak - babysang - har virket rekrutterende. Det har gitt nye medarbeidere i trosopplæringen og i andre oppgaver, som den lokale "sjømannskirken", en ukentlig sosial samling i kirken - der babysangbestemødre sørger for servering.

Vi har lært at medarbeidere til ulike faser i vårt prosjekt, samt til diakoniarbeid, har blitt rekruttert gjennom babysangen. Her må nevnes vår nylig opprettede "sjømannskirke" som er en sosial samling ... onsdag kl 11. Her er det babysangbestemødre m/flere som står for serveringen av vafler og kaffe. Dette var tydeligvis et udekket behov som nærmest har eksplodert på noen få uker.

Flere er opptatt av å evaluere sitt eget arbeid sannferdig, slik at de kan lære av feilinnsats. Dessuten ser de betydningen av å anerkjenne sin egen innsats og understreke det som fungerer.

Omsorg og fellesskapsbygging er viktig. Vi får det til i noen sammenhenger, men dårlig i andre... Men det viser seg at det er i de små gruppene vi klarer å få til gode relasjoner.

Vi klarer også av og til å fange opp barn og ungdom som trenger spesiell støtte og omsorg.

Vi har egne folk på alle samlinger som hele tiden er åpne for samtale og sjelesorg. Vi vet at mennesker har fått hjelp til å mestre livet sitt. Noen ungdommer har vi fulgt opp gjennom flere år. De har sagt at prosjektet har vært redningen for dem. Også voksne frivillige medarbeidere har møtt en kirke som har tatt vare på dem når livet har vært vanskelig. De har vært takknemlige for at de var i vårt fellesskap da de opplevde store kriser i livet sitt.

Sørum kirkelige fellestråd kaller sitt prosjekt *Etter skoletid*. Blant tiltakene i 2007 var *Velkommen og Avslutning*. Begge er nærmere omtalt i ressursamlingen. Det som er spesielt interessant i denne sammenhengen, er hvor spesifikt og konkret det arbeides med de små og vesentlige detaljene. I arbeidet med åpningen av en samling, legges det vekt på å bruke tid til å skape ro, enten det tar bare noen få minutter eller det er nødvendig med mer tid. Velkomstsamlingen etterfølges av et måltid.

Vi vil ønske barna velkommen til samlingen, ungene skal føle seg inkludert og velkomne i dette som kirkens arbeid nettopp for dem. Vi benytter denne stunden til å hilse på de som er nye, og presentere oss selv. Det orienteres om de ulike aktivitetene, og ungene blir invitert til å delta. Praktiske opplysninger faller også inn under velkommensekvensen. Vi ønsker at barna skal få oversikt over dagens program. Forutsigbarhet er viktig, og er med på å gi ro.

I forbindelse med avskjedssekvensen er målet at det enkelte barnet skal kjenne seg verdifull i Guds øyne og oppleve seg verdsatt av de voksne medarbeiderne. Intensjonen er å lese hvert barns ansikt, selv om dette er krevende med 30-50 barn til stede.

Vi ønsker at hvert barn skal bli sett og satt pris på. Vi vil at barna skal føle seg så viktige at vi ser når de går. Avskjeden er også et fint tilfelle å lettere observere dersom det har skjedd noe under samlingen som ikke er greit, dersom vi er tilstede når de skal gå hjem.

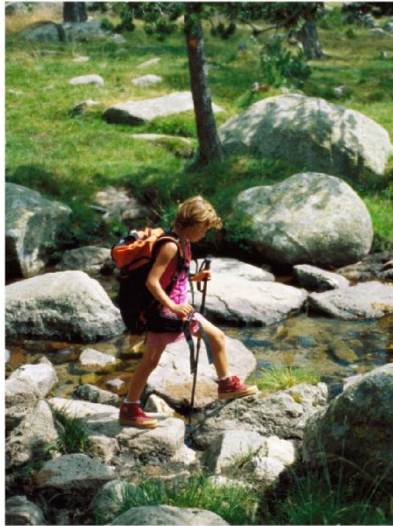
Ikke alle situasjoner i løpet av en samling kan planlegges like nøye, men omsorgsfullt forarbeid der mange detaljer er gjennomtenkt, sørger for at hendelser og erfaringer i minst mulig grad blir styrt av tilfeldigheter. Det gjør de voksne, og dermed også barna, tryggere.

Planer og praksis

Under hovedoverskriften *Diakonalt engasjement* avspeiler denne framstillingen vekslende og variert vilje og virksomhet hos de enhetene som har uttalt seg om diakoni i trosopplæringen. Mange enheter har ikke meddelt seg, og enkelte har skrevet at de ikke har lagt nevneverdig vekt på diakoni. Materialet avdekker likevel både holdninger og aktiviteter som er diakonale i sitt vesen eller innhold, enten det er planlagt eller ikke, og mange av rapportene er preget av glede og entusiasme.

Kapittel 4, *Intensjoner og praksis*, har vist hvordan ordene diakoni og diakonal er i bruk i tenkning og programvirksomhet, mens Kapittel 5, *Lokale prioriteringer*, går noe dypere inn i rapportmaterialet og gjengir en rekke eksempler. Her kommer ulike holdninger, intensjoner og erfaringer til syne. Overskriftene er uttrykk for hvilke begrep trosopplæringsenhetene legger mest vekt på i sin oppfatning av diakoni. De som klart framstår som gjennomgående viktigst, er *omsorg og fellesskap*.

Enkelte enheter uttaler ønske om mer fokus på diakoni i sitt trosopplæringsarbeid, noen synes de mangler ressurser, mens andre opplever at tilgangen på tips og materiell er mer enn stor nok. Selv om behovet for fordypet tenkning omkring diakoni i liten grad løftes fram av enhetene selv, synes vi å se et slikt behov, og de følgende kapitlene søker å inspirere til denne refleksjonen.

Del III   DIAKONIFORSTÅELSE

Mange menigheter og andre trosopplæringsenheter er opptatt av at diakoni har en selvfølgelig plass i deres tenkning og tiltak. Bevisstheten omkring egen diakoniforståelse og konsekvenser av den varierer imidlertid. Hos noen er begrepene *diakoni* og *diakonal* brukt som standardiserte fraser, uten nærmere definisjon eller refleksjon, mens andre gir klare eksempler på det de mener er diakonalt. Enkelte drøfter denne dimensjonen nærmere, og noen uttrykker at de mangler en slik tenkning.

Vi har ikke reflektert over dette perspektivet isolert ...

Det har vært visse diakonale aspekt i trosopplæringa men ikkje bevisst arbeid med det.

Vi har ikke snakket konkret om forholdet mellom diakoni og trosopplæring. ... Trosopplæring og diakoni bør drøftes nærmere også hos oss.

De følgende kapitlene går noe dypere inn i det som tenkes og uttrykkes om diakoni i rapportene, og sammenholder det med moment fra aktuell diakonilitteratur og med intensjonen i diakoniplanen og trosopplæringsplanen. Spørsmål som ligger til grunn, er:

- Oppfattes diakoni som en gjennomgående dimensjon eller som en sektor?
- Hvilken holdning eller grunnforståelse kommer til syne i formulerte intensjoner, og hva reflekteres eventuelt i praksis?
- Hva trenger trosopplæringsansvarlige for å kunne utvikle sin diakoniforståelse og integrere den diakonale dimensjonen enda bedre?

Kapitlene *Diakoni som begrep* og *Diakoni som holdning og handling* stanser ved enkelte aspekt fra rapportmaterialet og belyser dem nærmere. Hovedfokus er på refleksjon, praksis og pedagogikk. Forhåpentlig kan eksempler fra rapportene sammen med diakoniteori fungere som innspill til lokal drøfting eller diskusjon, og dermed til videre fordypning i den diakonale dimensjonen ved trosopplæringen.

6 Diakoni som begrep

Rapportmaterialet vitner om at diakoni oppfattes og omtales mangfoldig og forskjellig. Dette avsnittet vil konsentrere seg om bruken av begrepene *diakoni* og *diakonalt*. Både Plan for diakoni og Plan for trosopplæring vektlegger at diakoni er både en gjennomgående dimensjon og en sektor i kirkens liv, og det er interessant å se hvordan dette avspeiles hos lokale enheter. En rekke tiltak sies å ha *diakonal profil*, slik som eksempelvis en ungdomskafé og en maleklubb for barn. Hva innebærer det? Og hva kjennetegner det som omtales som *diakonalt nærvær*, for eksempel i et tiltak med skoleprest?

Diakoni er et omfattende begrep, som kan stå i fare for å bli så altomfattende at det ikke lar seg gripe. I følge diakoniplanen, er diakoni kirkens omsorgstjeneste. Den er omfattende. Og den gjør ikke forskjell på barn og voksne, på trosopplæringsansvarlige og deltakere. Alle er mennesker og medmennesker, og kirkens diakoni angår alle. Dette kommer også til uttrykk i dokumentet *Diakoni i kontekst* (Nordstokke 2009), der Det lutherske verdensforbund (LVF) har samlet erfaringer omkring hvordan diakoni blir praktisert og forstått innenfor medlemskirker i hele verden. Dokumentet reflekterer en prosess som har som formål å synliggjøre de ulike kirkenes diakonale tradisjoner innenfor sin egen kontekst. Diakoni får ingen eksplisitt og avgrenset definisjon, men forstås som et teologisk begrep som viser til *kjernen i kirkens identitet og oppdrag* (Nordstokke 2009:8f).

En grunnleggende tanke er at diakoni er et kall til handling - som svar på nød og urett, og som omsorg for skaperverket. Diakoni kan dermed sees som en integrert del av kirkens misjon - "med modige handlinger rettet inn mot roten til menneskelig lidelse og urettferdighet". Diakoni handler om trofasthet mot det bibelske kallet til å være en neste innenfor egen kulturell, politisk og trosmessig sammenheng. Begrep som forvandling, forsoning og myndiggjøring er retningsgivende for LVFs videre arbeid med diakoni (ibid).

I artikkelen "En diakonal kirke" i boken *Kirke nå*, understreker Kjell Nordstokke hvordan intensjonen om å være en tjenende kirke, må vise seg i et gjestfritt og inkluderende fellesskap. Diakonien er mer enn en aktivitet mennesker velger å engasjere seg i, motivert av utfordringer i samfunnet og samtiden eller av kristen tro. Diakonien er en dimensjon ved det å være kirke, og den formes av det som gir kirken identitet, av det oppdraget Gud har gitt kirken i verden. Kirken kan dermed ikke være uten diakoni, og diakonien finnes heller ikke uten tilknytning til kirken (Nordstokke 2011:154f).

Disse overordnede tekstene kan også fungere som grunnlag for forståelse og drøfting av diakoni i trosopplæringen. De understreker at diakoni nettopp ikke er "alt", i betydningen "hva som helst", men kirkens spesifikke tilnærminger og handlinger for å ivareta og myndiggjøre mennesker innenfor en gjeldende kontekst. Ingen diakonale tiltak kan overføres blindt fra én sammenheng til en annen, men gode erfaringer kan brukes som ideer og inspirere til refleksjon over hvordan diakonien best kan uttrykkes og utvikles på hvert sted.

Alle planer og rapporter bruker "vi" som gjennomgående subjekt. På samme måte som dette preger de sentrale planene, er det i sterk grad med på forme og understreke de lokale valgene: "Dette er oss, og slik gjør vi det her." I avsnittet *Diakoni som alles tjenester* får dette fenomenet noe nærmere oppmerksomhet. Gjennom vi-utsagn presenteres både intensjoner, erfaringer og løfter.

Omsorg for mennesket er grunnleggende i alt me gjer.

En rekke enheter sier at diakoni er et *underliggende fokus*, en *dimensjon*, en *grunntone*, en *selvfølge*, en *viktig faktor*, en *bærebjelke* i trosopplæringen, eller at diakoni er *integret*, *ligger til grunn*, *gjennomsyrer* og *bærer*. Ord som *tjenesteperspektiv* og *diakonal profil*, *det medmenneskelige aspektet* og *kjærlighet til alle* brukes hyppig. Dette er sterke, gode og ambisiøse ord, og det har stor betydning å knytte en slik vilje til trosopplæringen. Utfordringen er å peke på hva ordene betyr og hvordan intensjonen gir seg utslag. For at ordene og ambisjonene skal bli levende og mulig å erfare, er det om å gjøre å være konkret. En menighet som har som uttalt mål *at diakonien skal være med i alt planleggingsarbeid av trosopplæringen*, skriver:

Ansatte og frivillige prøver på de naturligste måter å være Jesu hender og føtter og vise genuin interesse for de som kommer i vår vei. I alle tiltakene vi har er vi alltid opptatt av å møte barn/voksne på gode måter. Samtidig ønsker vi å legge til rette for at nye kan bli inkludert i menighetens cellegrupper for barn, unge og voksne. Hele vårt sokn er et cellebasert sokn. Det er derfor viktig for oss at alle har et livsnært og nært fellesskap med andre i sitt nærmiljø. Dette er det beste utgangspunkt for at alle skal kunne være inkludert i praktisk hverdagsdiakoni.

Her er menighetens cellegrupper en konkret arbeidsform. Intensjonen er at praktisk hverdagsdiakoni skal omfatte alle, og et annet sted i rapporten poengteres omsorg og gjestfrihet som de sentrale diakonale verdiene. Barna skal få oppleve at de får rom og kan være seg selv. Hvordan og i hvilken grad dette blir oppfylt, må framtidige rapporter belyse.

Én menighet vil *lære barn og unge diakoni*, gi barna en *forståelse av hva praktisk kristendom er*, la dem *delta i diakonale prosjekt* på alle årstrinn mellom 0 og 15 år - og noen ganger for de over 15. Prosjektene kan være knyttet til miljø og skaperverk, fattigdom, Kirkens Nødhjelp, besøk på sykehjem, hjelpetjenester i nærmiljøet, vennskapsmenighet, julegaver til fattige barn, fasteaksjon og misjon, og det legges vekt på variasjon og bredde. Menigheten utdyper sin diakoniforståelse slik:

Vi ønsker at barna også skal oppleve at de blir sett, hørt og får omsorg som ligger i diakoniens natur.

og

Det er viktig å ikke formidle diakonien som en vei til frelse, men formidle diakonien som en vei til å være gode forvaltere av skaperverket, gode gjerninger til rettferdighet og et godt liv for flere enn seg selv.

En annen menighet praktiserer sin forståelse av diakoni nesten uten å vite det selv:

Vi har ikke hatt direkte fokus på diakoni, men har instruert lederne på, og vært opptatt av å inkludere, se og følge opp de enkelte deltakerne under tiltakene. Gjennom dette har unge ledere fått erfaringer med å være støttespiller når barna blir uvenner, hjelpe de som er mørkredd og hadde hjemlengsel.

Både for denne menigheten og for mange andre kan det være en utfordring å finne ord for sin diakonale tenkning og praksis. Det kan øke bevisstheten omkring diakoni, og det kan bidra til å sette en spesiell holdning eller væremåte i en større sammenheng, og til at den kanskje kan følges opp gjennom flere og mer spesifikke tiltak. Slik kan diakonien få større rom, både som sektor og som gjennomgående dimensjon innenfor trosopplæringen.

En rekke enheter forteller om engasjement i lokal diakoni, internasjonal diakoni og grønn diakoni. Mange bruker begrepene fellesskap, spesiell tilrettelegging og diakonalt nærvær, og flere vil stimulere til ansvar og etisk refleksjon. Ord som *glede noen* og *de utsatte* nevnes også av flere.

Det som er vesentlig når forståelse av dette engasjementet refereres og drøftes, er også å huske at det diakonale har en stor bredde i uttrykksformer. Lokale menigheter og enheter er del i et stort og omfattende fellesskap av diakonale aktører, der noen arbeider allment og andre mer spesifisert og organisert. Diakoni skjer gjennom enkeltpersoner og gjennom institusjoner og organisasjoner - for eksempel enkelte sykehus, Kirkens Bymisjon eller Kirkens Nødhjelp - som arbeider *på vegne av og sammen med* lokalmenigheter (Nordstokke 2011:156f). Dette henger sammen med at kirkens troverdighet er knyttet til nærvær i nød, til engasjement for svake og tilsidesatte, til medansvar for viktige samfunnsoppgaver og til formidling av holdning til etiske og eksistensielle spørsmål. Det er sammenheng mellom de diakonale uttrykksformene, og mye av både det lokale og det globale engasjementet foregår i samhandling med det offentlige, gjerne med bistand fra frivillige.

Dette kapitlet fokuserer på hvordan rapportmaterialet reflekterer diakoniplanens forståelse av diakoni.

Evangeliet i handling

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, kamp for rettferdighet og vern om skaperverket, leser vi i *Plan for Diakoni* (Kirkerådet 2008:7). *Evangeliet i handling* er veldig store ord. De handler om oppreisning og om å sette mennesker fri. I *Diakoni i kontekst* konkretiseres de blant annet som helbredelse, veiledning, støtte (Nordstokke 2009:8f).

I rapportmaterialet brukes ord som *omsorg, fellesskap, relasjoner, nestekjærlighet, dele, respekt, mangfold, rettferd, skaperverk, forvaltning, solidaritet, ansvar, medansvar, delaktighet*. Disse gjentar eller tolker diakoniplanens definisjon. I tillegg forteller rapportene om praksis som ikke nødvendigvis fanges opp av disse ordene, men som er diakonal og kan formidle diakonal tenkning og forståelse. Litt tilfeldig lesning avdekker noen slike eksempler, og det blir nærliggende å spørre: *Hvordan kan dette artikuleres, bevisstgjøres og vises fram som diakonalt?*

En del enheter har også funnet egne forståelser og kreative definisjoner - som del av et program. Hos to menigheter som har måltidsfellesskap som gjennomgående fellesnevner, heter det om tiltaket *Matkonfirmanter*:

Diakoni er å lage taco til innsatte i fengselet og suppe til varmetua... Tradisjonell konfirmantundervisning kombineres med matlaging: Forvalteransvar gir grunnlag for å snakke om "rettferdig mat", sunt kosthold for å holde kroppen i form. Fellesskap synliggjøres ved bordfellesskap og brytebrød. Hjemmebakt nattverdrød gir ny kunnskap om nattverden.

En Oslo-menighet med et utpreget flerkulturelt miljø, har i sin prøveperiode knyttet *diakoni og dialog* tett sammen (Grønland i Gamle Oslo), og i prosjektet PiVa i Trondenes prosti er det valgt å innlemme diakoni slik:

*Gi erfaring med diakonal tjeneste med hovedfokus på...
... å ta vare på skaperverket
... å bli tatt vare på/å bli vist omsorg*

Et fellesråd som driver et etter skoletid-tiltak, skriver:

Et diakonalt tilbud som gir livshjelp, bygger opp tillit til kirka. ... Diakoni er kirkens kroppsspråk og en del av forkynnelsen. ... formidlingen av evangeliet, hvis nødvendig med ord, bør ha en gjennomtenkt diakonal dimensjon.

Ett av søkene på *diak*, ga blant annet treffet "Multimediakveld". Dette var på sett og vis et utilsiktet treff, og enheten bak arrangementet presenterte det heller ikke som et eksplisitt diakonalt tiltak. I målsettingen heter det:

Barna er opptatt av dataspill, internett, mobil og lignende. Høstens første tiltak vil vi skal favne vidt, være sosialt og miljøskapende. Tiltaket skal gi kunnskap og vekke til bevisst internettbruk blant barna. Barna skal bli kjent med trygge nettsteder.

Ved nærmere ettertanke kan denne kvelden kanskje likevel være et diakonalt uttrykk, også utover det den betyr som sosial og relasjonell begivenhet. Den vitner om et omsorgsfullt engasjement omkring barns og unges internettbruk, og om en våkenhet knyttet til at mye som foregår på nettet, dessverre kan ramme eller skade barn. Barn behersker nettbruk på en måte som overgår mange voksne, noe som øker behovet for kyndig og innsiktsfull oppfølging. Det er på sin plass at kirken vier dette oppmerksomhet og engasjement, også gjennom trosopplæringstiltak. Det kan vise at kirken våger å være til stede med sine verdier og med vilje til å formidle trygghet og håp. Heftet *Livstolkning og Livsmestring* omtaler forholdet til de digitale mediene noe nærmere (Harsem & Jordheim 2011:23f). I tillegg er det mulig å tenke seg at nettet kan brukes diakonalt, som utviklet "nettdiakoni", uten at dette skal gå bekostning av det genuint diakonale i direkte, menneskelige møter.

De nettbaserte trosopplæringstiltakene som ble presentert som eksempler på lokale prosjekt, viser også at arbeid med og gjennom digitale medier har egne muligheter og egne utfordringer i diakonal sammenheng. Ingen enheter oppgir at de har nettbasert sjelesørgerisk kontakt med barn eller unge, men dette er en tjeneste som ikke er utenkelig. Kirkens SOS har allerede en slik for voksne, og humanitære organisasjoner har tilsvarende sider for barn, eksempelvis Røde Kors' *Kors på halsen* (www.korspahalsen.no). Mange barn opplever sorg og krise uten å ha noen å dele det med, og mange har spørsmål som de ikke ønsker å involvere de aller nærmeste i.

Nestekjærlighet og fellesskap

Diakonal forstås ofte som vennlig, imøtekommende, omsorgsfull og ivaretagende. De fleste treffene på *diakonal/diakoni* gir uttrykk for dette. Noen ser dette som *en del av forkynnelsen*, mens andre oppfatter det diakonale som *i motsetning til forkynnende eller undervisende*.

I babysangtiltaket ser vi at dette er vel så mye et diakonalt arbeid som et trosopplæringsarbeid.

Vårt diakonale utgangspunkt med lav terskel og fokus på omsorg/felleskap har gjort at vi har fått til arenaer der ungdommen over tid har fått mulighet til å bygge på tidligere læring og utvikle sitt trosliv.

I starten var kristen tro for det meste formidlet gjennom diakonal holdning (omsorg).

Det legges vekt på det som ikke sies med ord, men som likevel kan oppfattes. *Felleskap* er et kjernebegrep. Men er ethvert fellesskap i seg selv diakonalt? Kan vi skille mellom diakoni for "våre egne" og diakoni som retter seg utover? En del rapporter vektlegger omsorgen og omtanken for de som er til stede, og sier under punktet om diakoni at de begrenser seg til det.

Har ikke jobbet med diakoni utadrettet.

Det er grunn til å presisere at et diakonalt fellesskap er åpent og *vil mer enn seg selv*. Det diakonale fellesskapet er inkluderende, men også *oppsøkende*, eller som Kjell Nordstokke skriver; det omfatter både *hospitalitet og visitasjon* (Nordstokke 2002:66ff). Diakoni retter seg ikke minst mot de marginaliserte, utsatte eller eventuelt uønskede i et samfunn, og kirkens omsorgstjeneste har alltid et spesielt ansvar der ingen andre bryr seg. Det gjelder både der noen faller utenfor i eget nærmiljø, og der mennesker i nød blir oversett og glemt andre steder på kloden. I bunn og grunn er det her kirkens troverdighet viser seg; gjestfriheten og den oppsøkende virksomheten må være rettet mot de vanskeligst stilte for at den skal kunne kalles diakonal (ibid: 70).

Et tiltak som omfatter barn og ungdom med ulik bakgrunn, er *Religionsdialog* i Vardåsen menighet, som et ledd i prosjektet *Kirken et møtested på veien i et flerkulturelt miljø*. I omtalen av tiltaket skriver de ansvarlige:

Vi har hatt flere diskusjoner om religionsdialog er litt på sidelinjen av systematisk trosopplæring. Vi har konkludert med at vi ønsker å prøve ulike tiltak med tanke på å bevisstgjøre våre barn/unge på hva de tror på. Et annet viktig aspekt er at dialog er meget viktig i fredsskapende arbeid.

På bakgrunn av menighetens spørsmål til seg selv, representerer dette tiltaket et modig valg. Diakoni innebærer ofte å våge noe nytt og kanskje litt annerledes, - fordi det får betydning for noen.

Diakonien utfordrer oss til å gå *ett skritt til*, strekke omtanken og innsatsen *litt* lenger iblant, kanskje gjøre den lille forskjellen som utgjør en vesentlig forskjell for noen - som trenger det. Noen ganger medfører det å gjøre noe vi egentlig ikke kjenner oss helt trygge på eller komfortable med. Det kan dreie seg om konkrete handlinger, og det kan handle om hvem og hva vi nevner når vi ber. Kanskje kan vi utfordre oss til å undersøke sammenhengen mellom bønner og andre handlinger i vår egen hverdag. Kanskje vi kan oppdage at det styrker tjenesten vår, både lokalt og globalt.

Svært mange rapporter inneholder en setning eller et avsnitt om måltidet eller kaffebordet.

Vi har lagt vekt på gode måltidsfellesskap...

Det som gir kaffepraten eller middagsmaten en diakonal dimensjon, er gjerne mer enn maten i seg selv, i hvert fall i et samfunn der de fleste har den maten de behøver. Det er tilstedeværelsen som teller. Betydningen av samtaler der noen virkelig lytter. Da blir et vaffelhjerte mer enn bare et vaffelhjerte. Et diakonalt fellesskap innebærer at de som er til stede, blir lagt merke til, og at de

kanskje får mulighet til å knytte kontakter eller etablere nye nettverk. Det diakonale kan sees som en særegen kvalitet ved samværet. Diakonale handlinger er handlinger som *styrker andre menneskers verdighet*, som *tjener Gud i det andre mennesket*. Det diakonale blikket rekker lenger enn til borddekking og servering av mat og drikke; det søker å se det enkelte mennesket. Noen ganger dekker den enkle kaffekoppen et menneskes behov, andre ganger behøves det noe helt annet eller mer. Noen ganger er det å delta i en alminnelig sosial situasjon en stor og vesentlig erfaring for et menneske; andre ganger kan det være alt for lite, og ikke det vedkommende trenger. Det gjelder for både barn, unge og voksne. Den diakonale handlingen kan heller aldri konserveres eller fanges i en ferdig definert formel; den er alltid ny og i beste fall nyskapende. Dermed kan vi ikke fastslå at et måltid i seg selv er diakonalt, men vi kan understreke at det bærer et diakonalt potensial i seg, og at det gode måltidet knytter an til nattverdfellesskapet i gudstjenesten.

Vi kan også ha bevissthet om at samme handling kan være adekvat omsorg eller ren bjørnetjeneste, avhengig av situasjon og kontekst. Noen barn - og voksne - trenger først og fremst å bli sørget for og inkludert, mens andre heller trenger å ta noen skritt i retning av egen aktiv deltakelse, for å bli klar over og styrke sin egen mestringsevne. Å støtte mennesker i å hjelpe seg selv, kan være god diakoni. Begrepet *empowerment* brukes ofte om dette, både i diakonal og annen sosialfaglig sammenheng. I praksis vil det si å tro at ethvert menneske er i stand til å være subjekt i sitt eget liv, og å stimulere til at den enkelte kan foreta sine egne valg, beslutninger og handlinger. Det kan bidra til styrket selvbilde og til økte kunnskaper og ferdigheter hos medmennesker. Barn trenger både å bli tatt vare på og å bli sporet til å utvikle evner og ressurser til å mestre sine egne liv innenfor et fellesskap. (Harsem & Jordheim 2011:42f). Det diakonale trosopplæringsfellesskapet kan også legge vekt på å inkludere barna sammen med sine familier, ikke bare sørge for opplevelser i jevnaldringsgrupper. Det er hjemmene som er den viktigste aktøren i barnas trosopplæring (ibid:61).

I det fellesskapet som kirken og menigheten ønsker å tilby, får både barn og voksne være til stede, gjøre noe for seg selv og andre, ta imot og bidra. Dette utdypes nedenfor. Flere enheter har også satt fokus på *sjelesorg*, enten ved bruk av det begrepet eller ved å omtale en ivaretagende holdning med rom for samtale. Paul Erik Wirgenes beskriver i artikkelen *Diakonale og sjelesørgeriske perspektiver på Trosopplæringsreformen* hvordan sjelesorg for barn og unge kan finne sted på andre måter enn under fire øyne, og også gjennom andre metoder enn den klassiske samtalen (Wirgenes 2005). Barn tilegner seg livskompetanse, mot, optimisme, tro på egne ressurser og på framtiden, etiske vurderinger og trøst og hjelp gjennom totalformidling og egen deltakelse, heller enn ved å lytte passivt til kunnskapsformidling eller gjennom avtalte samtaler. Spontane ytringer og fortellinger, samt deltakelse i ritualer og andre fellesskapshandlinger ser ut til å ha sterkere betydning enn bare ord. Wirgenes utfordrer til større diakonal og sjelesørgerisk oppmerksomhet i forhold til barn og unge (ibid:102).

Kamp for rettferdighet og vern om skaperverket

Omtanke for miljøspørsmål og solidarisk samfunnsengasjement er ikke nytt for kirken, men fra 2008 er vern om skaperverket og kamp for rettferdighet innlemmet i Den norske kirkes definisjon av diakoni (Kirkerådet 2008). Dermed understrekes kirkens bevissthet om at naturen og menneskers livsvilkår trues av miljøødeleggelser og urettferdighet, og at forvaltning og fordeling av klodens ressurser er en del av evangeliet i handling. Likevel varierer det hvor stor plass denne bevisstheten får, og hvordan engasjementet konkretiseres. I dette avsnittet søker vi å undersøke og drøfte disse

temaenes plass i trosopplæringen. Både vern om skaperverket og kamp for rettferdighet er store områder innenfor kirkens og diakoniens liv. Begge fortjener separate kapitler og egen plass også i trosopplæringssammenheng. Like fullt veves de ofte sammen i planer og i praksis - og også her.

En menighet gjennomfører prosjekttiltak innenfor diakoni for nesten alle årskull mellom 0 og 15 år.

Vi har 5 årstrinn som får internasjonal diakoni, 3 årstrinn som får lokal diakoni, og 2 årstrinn som får grønn diakoni.

Innholdet i tiltakene vil fortelle om bevisstheten innenfor internasjonal diakoni ligger like mye på solidaritets- og rettferdighetsaspektet som på bistand eller nødhjelp, og om hva den grønne diakonien omfatter. En antydning kan ligge i ordparet *diakoni og naturvern*, som går igjen i et årlig tiltak for minikonfirmanter i samme menighet. Hos flere andre nevnes *misjon og diakoni* som nært sammenhengende, eller som to sider av samme sak. I et par tiltak kalles noen sentrale tema *diakoni - solidaritet og skaperverket - rettferdighet*, mens langt flere betoner nestekjærlighet i form av hjelp, barmhjertighet eller veldedighet.

Å lindre nød har alltid vært et diakonalt anliggende, men å *forebygge* lidelse og å *dele*, er like sentrale aspekt, også historisk. Siden Norge er et rikt land, er det naturlig at folk hos oss bidrar med penger når mennesker i andre land lider under fattigdom. Samtidig blir nødhjelp aldri nok, og i et diakonalt perspektiv er det nødvendig å delta også på andre måter. Solidaritet og kamp for rettferdighet handler om å ta inn over seg at vi er delaktige i urett, og å finne mulige måter å bidra på. Å gjøre dette til del av trosopplæringen gjennom å stimulere til ansvar og etisk refleksjon, innebærer å involvere barn og unge i en alvorlig problematikk. Meningen er ikke å skremme barn eller å overaktivere deres samvittighet, men å hjelpe dem til å fatte mot til å være aktive deltakere i verdenssamfunnet og den verdensvide kirken. Dessuten er det mye å *hente* ved å delta i det store fellesskapet. Mange opplever det gjennom ordninger med vennskapsmenigheter, gjennom sang og musikk fra søsterkirker under andre himmelstrøk, eller gjennom vitnesbyrd om utholdenhet og forsoning fra levende kirker i andre deler av verden.

Når flere nevner diakoni og misjon som et nesten fast ordpar, kan det ha bakgrunn i at mye misjonsvirksomhet i mange land har vært diakonal. Diakoni og misjon er ikke nødvendigvis overlappende, men *kan* være det, slik *Diakoni i kontekst* viser (Nordstokke 2009:9). Misjon og diakoni er heller ikke noe som foregår "der ute", men noe som er sentralt i vår egen kirke og andre kirker i hele verden, og som kirkefolk i alle aldre utfordres til å ha et nærmere forhold til. *Diakoni i kontekst* dokumenterer også hvordan god diakoni og god *diapraksis* finner sted like mye på andre kontinenter som i Europa eller i Norge, og viser hvordan inspirasjon fra kirkene i sør kan bre seg. Begrepet *diapraksis* er lansert av den danske teologen Lissi Rasmussen, egentlig i forbindelse med tverreligiøst samarbeid, og betegner en relasjon der ikke bare samtale - dialog - står sentralt, men der nettopp felles praksis eller samhandling er essensielt, - kanskje særlig der hvor ord ikke strekker til (ibid:88ff). Dette kan barn i trosopplæringssammenheng være en del av.

Det er alltid behov for engasjement for rettferd, både globalt og lokalt. Det økumeniske verdensfellesskapet holder fram at diakonien også har en samfunnskritisk rolle, et oppdrag som kan kalles *profetisk diakoni*. Den internasjonale diakonien har skiftet karakter fra å være veldedig hjelpearbeid til samtidig å ha et sterkere fokus på årsakene til fattigdom og nød, på menneskelige rettigheter og på metoder som fremmer medvirkning til myndiggjøring. Dette avspeiler seg også i

Plan for diakoni (Kirkerådet 2008), som har utvidet den tidligere planens perspektiv; oppfatningen av diakonien som først og fremst en karitativ tjeneste (Nordstokke 2011:162f).

Iblant kan det være enklere å se den store uretten langt borte, enn å forholde seg til at mennesker i eget nærmiljø også blir utsatt for urettferdig eller urimelig behandling. Mange med "særskilte behov" eller annen sårbarhet opplever det, og det er en konstant diakonal utfordring å våge å være en stemme for dem som rammes, særlig for barn og unge. Å være en slik aktør, er blant annet å si fra om urett, melde fra om bekymring til riktig sted, opptre som forsvarer for de glemte. Dette innebærer også tett samarbeid med hjemmene og vekt på familiearbeid.

En hel del barn i Norge er utsatt for fattigdom. Selv om det er en relativ fattigdom, sammenlignet med forholdene i andre land, er norsk fattigdom ofte komplisert og stigmatiserende, og den kan få omfattende konsekvenser, på både kort og lang sikt. Ingen barn er skyld i sine foreldres fattigdom, og dermed rammes de urettferdig. Barn og tenåringer fra familier med for lav inntekt, avstår gjerne fra å delta i aktiviteter som koster penger, for ikke å bringe seg selv og foreldrene i forlegenhet. Lojale ungdommer kan avstå fra konfirmasjon med fest og gaver som de vet at familien ikke vil ha råd til å gjennomføre, og fordi dette holdes skjult, fanges det heller ikke alltid opp i menighetene.

Rettferd for mennesker og ansvar for medmennesker henger også sammen med ansvaret for skaperverket. Én menighet skriver under punktet om diakoni:

Vi ønsker å dele håpet om en bedre verden, og formidle vårt ansvar for vår neste og den kloden vi bor på, både i den nære kontekst, og på globalt nivå.

Utfordringen blir å konkretisere ønsket og finne en praksis som passer for akkurat denne menigheten. Diakonal handling er alltid betinget og utfordret av konkrete kontekster, og det er nødvendig å lytte til stemmene fra de som er marginaliserte eller utstøtte for å finne ut hvor deres håp og muligheter til forandring ligger (Nordstokke 2009:12f).

Flere enheter bruker pilegrimsvandring som trosopplæringstiltak for eldre barn og konfirmanter. Gjennom dette tar de i bruk tradisjoner som har vært til hjelp for mennesker gjennom århundrer, og de åpner for konsentrasjon om eksistensielle spørsmål i nærkontakt med naturen og elementene.

Det skjer noe når vi går. Tankene klarnes, det er sosialt, det gir kroppen mosjon, og det gir oss en naturopplevelse. Gud er i skaperverket! – Det knytter an til våre røtter... For de gamle pilegrimene var hjelpsomhet og nestekjærlighet viktig og nødvendig. Vi trenger hjelp under vandringen, og vi må hjelpe hverandre. Å gå pilegrim hjelper oss å bevisstgjøre oss på det diakonale ansvaret vi har for hverandre.

Nettopp bevisstgjøring er et vesentlig moment for flere.

... refleksjon over at vi er skapt av Gud og at vi er medskapere – påpeke det ansvar vi som mennesker har for å ta vare på det Gud har skapt – naturvern, diakoni, misjon – gi og få.

Blant enkelttiltak er *Skaperverkets dag* i ferd med å innarbeides i flere menigheter. Ofte inngår en hyllest til Gud som Skaper, takknemlighet over naturens gode gaver og en appell om å ta vare på og dele det vi har fått. En god idé kan også være å benytte anledningen til å lære bort kloke grep for "grønnere" hverdagsliv, eller å legge til rette for gjenbruk; la folk bytte og eller gi bort gjenstander de ikke lenger har bruk for. Mennesker i alle aldre kan inspirere hverandre til å finne og skape gode alternativ til forbrukskulturen som setter så sterkt preg på vårt samfunn.

På et tidspunkt brukte et prosjekt navnet *GOD JORD!* Selv om menigheten senere har skiftet til et annet navn, kan det være en indikasjon på fokus både på natur og på samhørighet med mennesker i hele verden.

Mer enn et begrep

Diakonibegrepet er omfattende, og diakoni er mer enn et begrep. Diakoni lar seg ikke begrense til en sektor innen menighetslivet eller trosopplæringen, men berører og angår helheten. Slik noen enheter beskriver diakoni, blir den diakonale dimensjonen et spørsmål om kirkens troverdighet. Samtidig er det vesentlig å dvele ved diakonibegrepet og utfolde alle sidene ved det, slik at de konkrete uttrykkene for nestekjærlighet og fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet, får nødvendig rom. Mange trosopplæringsenheter har høy bevissthet omkring dette, mens andre sier og viser at de har et stykke vei å gå.

En utfordring er å holde sin egen tenkning og samtale omkring diakoni levende. Ukritisk overtakelse av ferdige formuleringer kan medføre manglende forbindelse mellom grunnlagstenkning og praksis. Vi kan hente inspirasjon fra felleskirkelige impulser og fra samarbeid omkring internasjonal diakoni, som har gitt vesentlige bidrag til fornyet diakoniforståelse, og til forståelsen av kirkens *helhetlige* oppdrag. Dette oppdraget omfatter *forkynnelse/kerygma*, *fellesskap/koinonia* og *tjeneste/diakonia*, for kirkens oppdrag er ikke bare å dele det den *har*, men like mye det den *er* (Nordstokke 2011:161f).

Et interessant innspill kommer fra den australske teologen John Collins. Han er opptatt av hvordan diakon-ordene i Det nye testamentet, "diakonos" og "diakonein", brukes om *sendelse, oppdrag, bringe viktig budskap, gå imellom, være brobygger*. Dette er en lesning og forståelse som innebærer en ganske annen diakonidefinisjon enn selvutslettende og ydmyk tjeneste, slik diakoni til tider har vært forstått (ibid 2011:163f).

Diakoni forstått som oppdrag, sendelse eller brobygging utfordrer oss til stadig nye grep om vår holdning og praksis.

7 Diakoni som holdning og handling

I dette kapitlet stanser vi ved noen av de mange formulerte intensjonene omkring diakoni som finnes i rapportmaterialet. Vi leter etter holdningene og grunnforståelsen bak målsettingene, og forsøker også å se etter hvordan de avspeiler seg i praksis. En del enheter peker på utfordringer ved at trosopplæringen må tenke diakonalt, og vi går nærmere inn på utvalgte spørsmål som utdyper og understreker hvorfor og hvordan diakoni har med trosopplæringen å gjøre.

Vår erfaring er at tiltak med diakonal profil er særdeles viktig for helheten i trosopplæringen, selv om det her er mindre fokus på det innholdsmessige. Her handler det mer om holdninger, verdier og ferdigheter, og det er jo også en viktig del av trosopplæringen.

Denne enheten peker på hvordan det diakonale aspektet angår helheten i trosopplæringen. Diakoni er knyttet til å være og til å lære. Diakoni er først og fremst praksis, og diakonal tekning vil ha konsekvenser for pedagogikk. Det handler om involvering, om hvordan barn og unge blir innlemmet og engasjert i menighetsfellesskapet, og om hvordan trosopplæringsansvarlige engasjerer seg i barnas liv.

Trosopplæringsplanen har en ambisjon om en lærende kirke, og i rapportmaterialet følges denne ambisjonen opp gjennom formuleringer som "lære om diakoni og misjon" og "motivere til diakoni".

Det blir også lagt opp til diakonal undervisning med ulike temaer som rettferdighet, fred, miljø, fellesskap og lignende o.l.

Noen skriver også om å lære diakoni og å gjøre diakoni, eller "gjøre evangeliet", som en menighet uttrykker det. De beskriver en lærende kirke som et fellesskap der det er mulig å lære ved å delta. Erfaringer innenfor et sosialt rom får betydning, og det diakonale fellesskapets karakteristika blir vesentlige. Her er det lov til å delta ved bare å være, ved å hvile, ved å arbeide, ved å leke, ved både å gi og å ta imot. Dette fellesskapet vil utruste mennesker i alle aldre, og bidra til livstolkning og livsmestring, som trosopplæringsplanen legger så sterk vekt på (Kirkerådet 2010:4f). Vi blir hverandres medvandrere og rollemodeller, og liv og lære veves sammen. Slik tenkning om tro og læring kan utvide våre begrep om kunnskap og kunnskapsformidling. Vi kan komme til å velge å vektlegge det sosiokulturelle perspektivet, med mulighet til forandrende deltakelse - for alle -, framfor en mer tradisjonell overleverings- og opplæringspraksis.

Som vi har sett i Del II, har materialet mange eksempler på hva som kan være å gjøre diakoni. Det finnes flere, og alle får ikke plass her. Noen blir likevel nevnt - fordi de er overraskende, nytenkende og inspirerende, eller fordi de uttrykker en diakonforståelse som kan utfordres og utvides.

Enkelte steder forstås diakoni først og fremst som eldrearbeid, som barn og unge av og til kan delta i. Materialet viser også eksempler på godt integrerte tiltak for menighetens eldste og yngste, og mange enheter relaterer aktivt til den nye diakoniplanen og har et bredt perspektiv på aldersgrupper og tiltakstyper der diakonalt engasjement hører til. Diakoni angår alle.

Flere enheter snakker også om at trosopplæringen angår hele mennesket. Det kan bety at den vil henvende seg til eller aktivere alle sanser hos barna, og at den tar i bruk ulike uttrykksmåter. Dessuten angår trosopplæringen alle barn, inkludert de som er fattige, syke eller på andre måter marginaliserte. Den må romme barn som er i nød, og by på tilgjengelighet for barn som strever eller er sosialt utsatte i lokalmiljøet. Den må ha blick for oppvekstvilkår, nye diagnoser og ulike

livsstilssykdommer som rammer eller preger barn, og den trenger å kunne bidra når det gjelder sorg og sorgmestring. Dessuten trenger den å tenke framover.

Diakoni er mer enn besøkstjeneste og sorgarbeid! Diakoni er også forebyggende arbeid blant ungdom.

En hel del tiltak i rapportmaterialet er tydelige i sin tilknytning til *opplevelse av og ansvar for skaperverket*. Det presenteres også en rekke tiltak som er rettet mot *internasjonal solidaritet og nødhjelp*. En stor andel av disse er punkttiltak. Når trosopplæringen har et diakonalt sikte, er det vesentlig å sikre at disse tiltakene er integrert i en helhetlig plan og forståelse, og blir fulgt opp som hverdagsanliggender mellom arrangementene og får en form for kontinuitet. Alt som har å gjøre med omsorg og med kamp for rettferdighet, både i det nære og lenger unna, krever både varighet og samhandling.

Trosopplæring er ikke isolert fra øvrig kirkeliv, og i både smått og stort er det mulig å utnytte andre forbindelser i lokalmiljøet. Noen enheter viser også at det diakonale aspektet kan innebære mot - og vilje til offer. Diakoni kan være å gå nye veier, våge å si fra, være en stemme som målbærer et anliggende høyt og tydelig - og ikke bare handler i det stille.

Materialet presenterer også tiltak og tenkning som *ikke* omtales spesielt som diakonalt, men som likevel er det. Dette innebærer en appell til å utvikle tenkningen og øke oppmerksomheten omkring diakoni. Gjennom å finne og bruke gode, gjerne nyskapende diakonale ord og begrep, kan vi komme nærmere en helhetlig forståelse av hva evangeliet i handling faktisk innebærer - helt konkret.

Alt dette er innledende betraktninger til det som er hovedspørsmålene i kapitlet: Hva karakteriserer et diakonalt tiltak? Hvem deltar egentlig i diakoni? Hvordan kan trosopplæring utgjøre en diakonal, frigjørende prosess?

Hva gjør et tiltak diakonalt?

”Det som teller i diakonalt arbeid, er ikke bare hva du gjør, men også hvordan det blir gjort”, sier *Diakoni i kontekst* (Nordstokke 2010:91). Handlingen er avhengig av personen som utfører den, og av at arbeidet utføres med kvalitet (ibid:92f). En handling eller et tiltak kan heller ikke defineres som diakonal(t) en gang for alle, og det hender at noe som var et nødvendig kirkelig nybrottsarbeid, ikke lenger har sin kraft eller sin forutsetning i den aktuelle sammenhengen, eller at det har kommet til å mangle nettopp den diakonale kvaliteten. Alle tiltak som kaller seg diakonale, kan derfor trenge en evaluering eller en ettertanke med jevne mellomrom.

Et mulig eksempel kan være baby- eller småbarnssang, som er utbredt i vår kirke, og som tilbys som trosopplæringstiltak i mange menigheter, også uten at det behøver å ha en klar diakonal karakter. Enkelte betoner imidlertid denne spesielt.

Babysang er et diakonalt tiltak med fokus på sang for de aller minste. Målet er både å stimulere mødre og fedre til å synge mer for barnet sitt, men også å skape et hyggelig fellesskap mødre/fedre imellom. For mange er det en ensom tid å være hjemmевærende.

I stedet for å fastslå at babysang er et diakonalt tiltak, kan det være klokt og fruktbart å drøfte *når og hvordan* babysangen er diakonal. Diakoniforskeren Charlotte Engel har gjort undersøkelser om hvem som omfattes av diakonal praksis i den svenske kirken, og hun hevder at det i hovedsak er eldre

mennesker, samt familier i middelklassen som nyter godt av menighetenes tilbud og program, mens mer marginaliserte grupper og enkeltpersoner sjeldnere er i fokus (Engel 2006). Det er nærliggende å anta at virkeligheten i Norge ikke er så ulik den i nabolandet, og nettopp derfor er det grunn til å framheve de tiltakene som har en klar diakonal bevissthet rettet mot mennesker som ikke umiddelbart oppfattes å være "innenfor".

Rapportmaterialet reflekterer enkelte slike tiltak, også innenfor kategorien babysang, og sitatet over er et eksempel på at enheten har omtanke for mulig ensomhet blant hjemmeværende. Flere enheter har lignende motivasjon, og enkelte utdyper den. Noen steder legges det vekt på å hjelpe familier til å knytte kontakt i nærmiljøet, som hos enheten som beskriver seg som en *vekstkommune med mange småbarnsforeldre som ikke kjenner nokon naboar*. Der er det uttalte diakonale målet at *dei blir kjende med kyrkja og kvarandre*. Også i mer etablerte miljø er det aktuelt med tiltak som kan hjelpe foreldre og barn til å finne sin plass i menigheten og danne nettverk der og i lokalsamfunnet.

Enda tydeligere blir den diakonale intensjonen der samarbeid med helsestasjonen og fokus på utsatte familier poengteres. Helsestasjonen har også mulighet til å fange opp mødre som opplever barsel- og spedbarnstiden tyngende, og som kan ha spesielt bruk for tiltak som kan forebygge isolasjon. Én enhet forteller hvordan de presenterer trosopplæringen gjennom allerede eksisterende tilbud:

Vi har også fått kommet på babysang i gruppe for unge mødre og en gruppe som trengte ekstra oppfølging. Begge i regi av helsestasjonen.

Tiltak for småbarn og foreldre er blant tiltak det kan være enkelt å invitere til, og tiltak det er mulig å foreslå for en nabo eller bekjent å gå sammen til. Slik kan babysang virke inkluderende. Dessuten er babysang ofte morsomt, og både barn og voksne får le og leke og uttrykke glede.

En annen begrunnelse er at babysangen kan bidra til å styrke og fordype relasjonen mellom spedbarnet og moren eller faren, og på den måten gi noe som både barn og voksen behøver. Både dette og andre aspekt ved tiltaket kan ha en langsiktig og forbyggende effekt - som det ikke er enkelt å måle eller se fruktene av, men som er et dypt diakonalt anliggende. I en artikkel i *Diakoninytt* omtaler Mari Wirgenes også gjensvaret i foreldrenes ansikt som et betydningsfullt moment i barns utvikling av gudsbilder - og dermed for deres eventuelle tillit til Gud (Wirgenes 2004:14).

I enkelte menigheter er babysangen åpen for hele menigheten, noe som gir mulighet til kontakt mellom flere generasjoner. En menighet i Borg praktiserer dette, og kombinerer det med et måltid, der noen har som sin tjeneste å servere. Her deltar også mennesker som ikke har egne barn eller barnebarn omkring seg, - fordi de har glede av dette fellesskapet. For at det slikt tiltak skal lykkes, er det mange detaljer som skal gjennomtenkes. Dermed kan denne formen for babysang aldri være bare et ferdig "produkt" eller et standardisert tiltak.

Blant andre enheter som legger en spesiell og diakonal intensjon inn i sitt babysangtilbud, kan nevnes et par menigheter i Indre Finnmark prosti. Ifølge et oppslag i avisen Sagat, praktiseres *babysang med førstehjelpskurs* for småbarnsforeldre i trosopplæringen (www.sagat 2011). Dermed tilbys foreldrene en form for undervisning som faktisk kan ha livreddende betydning.

Også Kirkens Nødhjelp (KN) har viet omtanke til hvordan babysang - og annen trosopplæring - kan få en diakonal vri. I sitt tipshefte inkluderer KN en utfordring til å bidra økonomisk til helsesjekk av spedbarn og mødre i en flyktningleir i Darfur, eller til ulike underskriftskampanjer i forbindelse med

babysangsamlingene (www.storstavalt.no, 02.02.2011). På den måten får småbarnsforeldre i Norge en konkret anledning til solidaritet med familier i andre og mindre privilegerte områder av verden.

En sammenslutning av menigheter skriver om sitt babysangtiltak at de ønsker at

foreldrene skal se seg som diakonale medarbeidere og oppleve at diakonien bygger fellesskap

Dersom tiltaket også favner familier som ikke vanligvis tilhører de gruppene som Charlotte Engel omtaler, kan det være uttrykk for modig og kreativ diakoni. Når et tiltak utfordrer og inkluderer flere, og preges av å være mer enn en hyggelig sammenkomst for de innvidde, blir den diakonale dimensjonen sterkere og mer synlig. Flere av de nevnte eksemplene vektlegger tiltakets betydning for nettverksbygging og utvikling av identitet. Dette er klare diakonale anliggender, særlig der hvor konteksten tilsier at det er spesielle behov for det, og behovene ikke ivaretas på andre måter.

Slik er det mulig å tenke om flere typer tiltak, og det kan være klokt å spørre: Hva er det som gjør dette til god diakoni akkurat her hos oss? Hvorfor trenger menneskene i vår menighet at vi gjør nettopp dette? Og hvorfor blir det eventuelt ikke god diakoni å fortsette? God diakoni innebærer også mot til å evaluere og tenke på nytt. Dette er nærmere drøftet i et avsnitt nedenfor.

En indikator på hvor diakonalt et tiltak er, kan kanskje være i hvilken grad det omfatter og inkluderer dem med særskilte behov, enten det er i babysang, andre grupper for barn eller arrangement for ungdom. Det diakonale blikket vil se etter de barna som mest trenger å bli sett, og som kan komme til å falle utenfor.

Det er et tankekors at kirken i stor grad ønsker alle velkommen, men i mindre grad klarer å følge opp de som er mer enn alminnelig urolige, de som stadig trenger å teste grenser, de som har annerledes interesser enn flertallet, de som er spesielt utsatte eller sårbare, eller de som mangler sosial kompetanse. Å være et fellesskap som virkelig rommer alle, er krevende, og til tross for gode intensjoner, har kirken mye ugjort her.

Noen enheter i materialet forteller om barn som trenger mer oppmerksomhet enn det er mulig å gi uten tilgang på særskilte støttepersoner. Det uttrykkes refleksjon over barn som de gjerne vil ha til stede, men som ikke klarer å være der uten å forstyrre eller ødelegge. Disse barna har også rett til å være en del av fellesskapet, og det trengs stor kreativitet og utholdenhet for å møte behovene, - og en del ekstra ressurser. Barn som trenger én-til-én-kontakt, må kanskje ha en assistent eller støttekontakt med seg, slik at de andre voksne ikke blir oppslukt av denne ene.

Det diakonale perspektivet innebærer å kjempe for andres rett til deltakelse. Når det gjelder fysisk tilgjengelighet, er hele det norske samfunnet på vei mot universell utforming, og kirken skal ikke gå bakerst. Den som trenger tilrettelegging for å kunne være med på trosopplæring, skal ikke oppleve å være til bry. Det skal være en selvfølge at det ikke er noe i veien med barnet, men av og til med omgivelsene, - og at det derfor blir arbeidet med å tilpasse omgivelsene.

Én enhet poengterer sin intensjon om å innlemme alle barn, med eller uten funksjonshemming, og Lunner og Grua/Harestua menigheter formulerer visjonen for sitt pilegrimsprosjekt slik:

Vi er ett folk - en for alle, alle for en - knyttet sammen med Kristus.

Menigheten skal ta i mot alle barn fra 0 - 18 år, med og uten funksjonshemming, og gå sammen med dem i en vandring hvor kropp og sjel er med på reisen - fra felles fortid, gjennom felles nåtid, mot en felles framtid.

Målet er vandringen med Jesus. Sammen med ham blir vi rustet til å møte livet og framtida.

Et fellesskap som søker å ta hensyn til dem som tilsynelatende er "svakere ledd" eller til dem som har behov utover det ordinære, kan bli et annerledes og særegent fellesskap. Nettopp denne kvaliteten kan være et gyllent kjennetegn ved den diakonale kirken - og et mål vi arbeider for å nå. Samtidig kan vi trenge å erkjenne at uroen over at vi stadig kommer til kort, kommer til å følge oss. Den uroen er også en del av den diakonale bevisstheten.

Iblant er det også påkrevd med spesiell kompetanse. Enkelte barn og unge klarer seg ikke med den alminnelige mellommenneskelige omsorgen, og det blir nødvendig for kirken å samarbeide med andre instanser for å kunne gi et tilfredsstillende tilbud. Likevel kan vi ikke overlate til andre å ha øye for de mest utsatte. Mange barn har vanskelige oppvekstvilkår, enten det er synlig for omverdenen eller ikke. Noen strever med egen eller omsorgspersoners grenseløshet, og noen er fattige eller utrygge av andre grunner. Diakonal trosopplæring vil favne de som er spesielt sårbare og lever i livssituasjoner der de har store bekymringer eller er utsatt for risiko. Utsatte barn som blir sett og opplever at de ikke er helt overlatt til seg selv, kan gjennomleve en strevsom barndom og likevel bevare sitt livsmot. Å styrke de utsatte mens de er utsatt, kan bidra til å forbygge varig skade, og til utvikling av resiliens eller motstandskraft. Heftet *Livstolkning og Livsmestring* utdyper dette noe mer (Harsem & Jordheim 2011:33).

Et inkluderende, diakonalt fellesskap har plass for mangfold og sørger for at ingen faller utenfor. Det baserer seg på gjensidighet, likeverd og respekt (Kirkerådet 2008:10). Innenfor dette fellesskapet kan rollene "sterk" og "svak" komme til å gå på omgang. Og siden vi er ulike, vil det alltid være noen som vil trenge noe annet enn flertallet, eller som vil ha behov for spesielle hensyn. På samme måte som noen er avhengig av en spesiell diett og ikke kan spise de bollene som serveres, har enkelte barn interesser som ikke sammenfaller med så mange andres. Noen liker bare ikke å synge eller tegne; andre vil helst ikke springe omkring, mens noen vil helst bare det. Dette mangfoldet og disse forskjellene utgjør virkeligheten for trosopplæringen og utfordringen for en diakonal kirke.

Diakoni som alles tjeneste

Diakoni er omfattende og krevende som fagfelt, og samtidig en naturlig dimensjon ved menighetsliv og trosopplæring. Det er derfor vesentlig å sørge for at noen har spesifikt ansvar for at den diakonale bevisstheten ivaretas og videreutvikles. En del enheter bak rapportmaterialet gir uttrykk for at de ønsker seg mer diakonal kompetanse, i form av en diakon eller en annen diakonal medarbeider. Det kan være nærliggende å tro at enheter med tilgang på diakon, har uttalt fordel av det. Rapportene er likevel ikke entydige når det gjelder dette. Dermed er det naturlig å undersøke hvordan enhetene tenker omkring medarbeiderskap og diakonale aktører.

Alle rapportene er skrevet med "vi" som subjekt. Det understreker at det arbeides i team og i fellesskap. Samtidig kan "vi" dekke over eller pulverisere enkelte ansvarsforhold - og medføre at noen blir "de" fordi de ikke allerede er innenfor, - som når noens diakonale tema blir "Hvem skal vi invitere på vår fest?"

Bruken av det store "vi" i kirken kan komme til å fungere forenkende og tilslørende, skriver Kari Karsrud Korslien i artikkelen *Anerkjennelsens plass i diakonien* (Korslien 2009:92). Fellesskapet vil inkludere, men kan komme til å kategorisere eller til å overse at mennesker har ulike forutsetninger for å delta, og dessuten har ulike oppfatninger av hva som er en god måte å leve på. Når vi sier "vi",

utfordres vi samtidig til å kaste et kritisk blikk på oss selv for ikke å bli for skråsikre i synet på hvordan vi best kan møte hverandre.

I trosopplæringen er det vesentlig å legge vekt på vi-følelsen hos både barn og voksne. Ingen kan lede trosopplæring alene, og deltakelse i trosopplæring er deltakelse i det store kirkefellesskapet. Her skal alle kunne både være - og gjøre, både gi og få, både leve sitt eget liv og samtidig bidra i andres.

I *Plan for diakoni* heter det at diakonien gir seg utslag både gjennom allmenn diakoni, som enkeltmennesker og fellesskapet utfordres til å delta i, og gjennom organisert diakoni som diakoner og diakoniarbeidere utfører på vegne av kirken overfor enkeltpersoner og grupper (Kirkerådet 2008:11). I tillegg har diakonen et spesielt ansvar for å rekruttere, utruste og veilede frivillige medarbeidere, og for å ivareta det faglige ansvaret for menighetens tjenestefellesskap. I en nylig utgitt bok om diakonens oppdrag, *Diakonen – kall og profesjon*, brukes uttrykket *katalysator for menighetens diakoni* som betegnelse på diakonens tjeneste og lederskap (Dietrich 2011:125). Dersom diakonen(e) innenfor en trosopplæringsenhet skal kunne bidra med faglig forståelse og inspirasjon, betinger det nær kontakt med ledelsen for det lokale trosopplæringsarbeidet.

Rapportmaterialet formidler i vekslende grad informasjon om hvilken tilgang enhetene har på diakonale medarbeidere. I Årsrapport 2008, del III oppgis om det er noen diakonal ressurs involvert, enten direkte i prosjektet eller gjennom at menigheten(e) har diakon eller annen ansatt diakonimedarbeider. Noen har diakon som ikke er engasjert i trosopplæringen. Flere presiserer at de ønsker en diakon. Disse opplysningene er ikke tallfestet, men innenfor Rådata har i overkant av 40 enheter opplyst at de har *diakonal kompetanse* i hel eller delt stilling. Vel halvparten av disse kalles *diakon* eller *ungdomsdiakon*. Det viser seg at personen som sies å inneha *diakonal kompetanse*, også kan være en kateket eller menighetspedagog, eller at vedkommende er tilsatt i en stilling som prosjektleder, trosopplærer eller frivillighetskoordinator, uten at den faglige bakgrunnen framkommer. Noen rapporter reflekterer svært grundig omkring diakoni, og enkelte av enhetene som opplyser at de har diakon, viser hvordan alt deres trosopplæringsarbeid er preget av det. Likevel er en diakonalt ansatt ingen garanti for at rapporten inneholder utdypende diakoniforståelse.

Siden de fleste enhetene ikke har egen diakon, blir det enda viktigere med den allmenne diakonien. Det innebærer behov for opplæring og opplevelse av delaktighet hos menigheten for øvrig. En menighet skriver om dette i sin overordnede målsetting:

alle skal få vere delaktige og kjenne seg verdsette i eit tenande fellesskap

Å være delaktig er å være *subjekt*. For barnas del innebærer det å delta med et avgrenset ansvar, og like fullt være diakonale medarbeidere, aktører eller agenter (fra latin: *agere* = gjøre). Diakoniplanen verdsetter og vektlegger frivilliges medarbeiderskap, og trosopplæringsplanen oppfordrer til planmessighet når det gjelder frivillighet, slik at den omfatter både barn, unge og voksne (Kirkerådet 2010:33). Mari Wirgenes understreker ordet *hverandre* i denne sammenhengen, og poengterer at på samme måte som barn og unge er verd andres omsorg, har de selv noe verdifullt å bidra med, både overfor jevnaldrende og i møte med andre aldersgrupper (Wirgenes 2004:17). Rapportmaterialet forteller også om slikt engasjement.

Et prosti som satser på lederutvikling blant unge, legger vekt på inkludering:

... ser det som viktig å rekruttere bredt til kurset, også blant dem som ikke stikker seg fram som ledersauer i utgangspunktet.

Denne enheten rekrutterer med et diakonalt blikk. Samtidig er det ikke alle som skal være ledere. Når barn og unge blir ledere for hverandre, innebærer det spesielle utfordringer i form av oppfølging. Det er verdifullt for unge å få oppdrag, det har betydning å bli vist tillit, og det er gode erfaringer i å strekke seg og lykkes. Det er også naturlig å komme til kort iblant, men det er vesentlig at unge ledere ikke blir overlatt til seg selv og til oppgaver som er for store. Derfor er det nødvendig å etterspørre hva unge ledere trenger for at deres tjeneste skal bli meningsfull og trygg, og viktig å ha øye for hva barna de skal lede, trenger. Dette innebærer et voksent nærvær, og en bevissthet om at ledelsen til syvende og sist er de voksnes ansvar. Å være nær i alder, innebærer ikke nødvendigvis gjenkjennelse eller forståelse for et barns behov, selv om det hender at det gjør det. Trygghet i rollen er ikke alltid avhengig av alder. Ungdom kan og vil mye, og de klarer mye, men de mangler samtidig mye av den innsikten og det særegne blikket som kommer av livserfaring og modenhet.

Avsnittet *Tjeneste* i Del II omhandler også ledertrening og medarbeiderskap, og under *Lokal vri*, er det flere som deler ambisjoner og erfaringer omkring ivaretagelse av de frivillige. Et prestegjeld sier:

Vi har hatt gudstjenester for ledere for å gi dem påfyll og et værested i en travel hverdag. Vi har lært at mange av dem sliter med høy grad av pliktfølelse og at de føler at overfor oss er det lov å sette grenser. Vi har også snakket om nådegaver, at det er godt for oss å lete etter de tjenestene som gir glede og som vi behersker.

Dette er et klokt perspektiv. Det er viktig å sette gode grenser for eget engasjement. På samme måte er det en oppgave å se hvem som faller utenfor og ikke umiddelbart finner eller blir tilbudt noen tjeneste - og ransake begrunnelsen for det. For at det skal bli alles tjeneste, må lederne være veldig kreative, utfordre på nye måter og finne oppgaver som *passer* og som er betydningsfulle for helheten - og ikke bare liksom-oppgaver. Diakonien tar alltid parti for svakerestilte eller for de som har spesielle behov, og er opptatt av å integrere diakoni, trosopplæring og gudstjeneste. I og med den nye gudstjenestereformens store fleksibilitet, er det rom for stedegengjøring også av gudstjenestens form og innhold på en ganske annen måte enn tidligere. Det er mulig å tilrettelegge for deltakelse med utgangspunkt i enkeltpersoners ønske om og mulighet til å bidra. I enheter med diakon eller en annen med spesiell diakonal kompetanse, er det nærliggende å vente høyere bevissthet omkring *alles tjeneste*. Der denne kompetansen mangler, kan tjenestetenkningen behøve hjelp til å utvikles.

En nylig levert masteravhandling, *Tydelig diakoni* av Grete Karen Framgarden, omhandler en prosess knyttet til bevisstgjøring av egen diakoniforståelse. Arbeidet er en undersøkelse av hvordan et omfattende planarbeid knyttet til nødvendig omorganisering av diakonien i Bærum prosti har ført til endringer i diakoniforståelse blant diakoner, andre ansatte og rådsmedlemmer (Framgarden 2011:7ff). Framgarden har notert seg at andre forskningsrapporter påviser at det råder en noe uklar forståelse av diakoni - og også av diakonrollen - i kirken. Diakonibegrepet er ikke helt integrert i alle menigheter, og det er en utfordring å utvikle kirkens diakoni på en slik måte at innholdet i begrepet integreres (ibid:79).

Dette forteller at menigheter som har diakon, heller ikke alltid er klar over hva vedkommende arbeider med, eller hvordan diakonien omfatter også resten av menighetens gjensidige tjeneste. Den innsikten kan gjøre det naturlig å påpeke et stadig behov for å snakke om diakoni i menighetene, og

også til å gi opplæring om diakoni til trosopplærere. Samtidig er det enkelte diakoner som allerede står sentralt i trosopplæringsarbeidet. Noen steder sies det:

Diakonen har sin naturlige plass i trosopplæringa.

Andre steder er det ikke selvsagt at diakonen deltar aktivt. Diakonien har flere hovedfokus enn trosopplæring, og en del diakoner prioriterer andre områder eller engasjement. Trosopplæring og diakoni kan likevel ikke tenkes uten forbindelse, og der det finnes diakon, er det ønskelig at denne bidrar, i det minste i tanke- og planarbeidet. Den diakonale dimensjonen i trosopplæringen er ikke avhengig av diakonen, men av diakonal bevissthet hos trosopplæringslederne. Hvordan det diakonale innholdet skal komme til syne, må avhenge av den lokale konteksten. Ikke alle uttrykk passer overalt, - men mye passer kanskje bedre enn man tror - eller frykter - i utgangspunktet. Å våge noe nytt er i pakt med god diakoni.

En diakon trenger heller ikke å påta seg alle arbeidsoppgaver. At enkelte diakoner havner bortgjemt på kjøkkenet for å ta seg av det som skal gjøres der, er ikke nødvendigvis strategisk. Den diakonen som deltar i måltidet, som knytter og formidler kontakt ved bordene, og som samtaler med de som er til stede, har bedre muligheter til å skaffe seg oversikt og inngå i fellesskapet, og til å fungere mer direkte som pedagog, medvandrer eller rollemodell.

Trosopplæringsreformen har utløst mange stillinger innenfor barne- og ungdomssektoeren, og en del diakoner har gått inn i slike. Hvorvidt reformen har medført opprettelse av nye og flere rene diakonstillinger, eller egne stillinger for barne- og ungdomsdiakoner, er ikke sikkert, men fokus på flere diakonstillinger i kirken ville være i tråd med intensjonen i både trosopplæringsplanen og diakoniplanen. Begge disse plandokumentene legger vekt på menigheten som fruktbart læringsmiljø og arena for livslang læring.

Diakoni som prosess

I menighetens lærende fellesskap har de voksne ansvar for å tilrettelegge læringsmiljøet slik at barn og unge sikres delaktighet, medvirkning og medansvar (Kirkerådet 2010:8). Kirkens trosopplæring vil utgjøre en dannelsingsprosess der kunnskapsformidling og opplevelser henger tett sammen (ibid:5).

Mange av de utvalgte eksemplene fra materialet peker på betydningen av barnas egen aktivitet når de skal tilegne seg noe. Læringsprosessen foregår gjennom alle sanser, og omfatter kunnskap, ferdigheter, holdninger og opplevelser. Diakoni inngår i det barna får lære om, og diakonien omfatter samtidig læringsmiljøet og måten læringen skjer på. Dermed kan det kanskje gå an å betegne selve den pedagogiske prosessen som diakonal. I alle fall er det et ønske. En diakonal pedagogikk innebærer mer enn kunnskapsformidling fra voksne til barn.

I avsnittet om pedagogikk i Del II, siteres en enhet som framhever synet på barnet som et troende subjekt. Formuleringen er interessant, og indikerer at barnet allerede har en tro, et eget forhold til Gud, uavhengig av hvilket kunnskapsnivå det befinner seg på og hvilke holdninger og ferdigheter det har tilegnet seg. Barnet er døpt inn i et forhold til Gud.

I vår sammenheng kan det dermed være relevant å drøfte hvordan denne allerede eksisterende troen møtes, og hvordan trosopplæringen gir barnet anledning til å utvikle sin tro gjennom egne oppdagelser. Rapportmaterialet sier lite om hvorvidt og hvordan trosopplæringen fungerer som dialog - på barnets premisser, og selve trosopplæringsplanen har tilrettelagt en form for "pensum" for ulike årskull. Dermed blir oppdagelsene til en viss grad styrt, slik læringen i skoleverket er det. Også *Plan for diakoni* understreker at diakoni kan og må læres (Jordheim 2009:201).

Er det mulig å møte barna i trosopplæringstiltakene - enkeltvis og i gruppe - på en måte som gjør det naturlig å dele tro, også slik at de voksne kan lære av barna, og ikke alltid har svarene eller de ferdige formuleringene? Går det an å formidle kunnskap og holdninger uten å være "den som vet"? Dette er utfordringer til de ansvarlige pedagogene og medarbeiderne i tiltakene, som jo er engasjert fordi de har en spesiell kompetanse eller innsikt å bidra med. Selve ordet pedagog (fra gresk: *pedagogos* = den som ledsager barnet) sier noe om slik læring. I det antikke Hellas var pedagogen en slave som var ansatt for å følge rikfolks barn til og fra skolen og bistå dem i hjemmearbeidet, altså en tjener med oppdrag å tilrettelegge for barnets egen læring. Eller en medvandrer.

For noen kan det være forbundet med status å delta i "kirkekurs" eller "kirkeskole", som noen av enhetene kaller sine tiltak. Andre barn ønsker seg kan hende noe helt annet enn det som assosieres med skole, når de kommer til kirken. Uansett hva trosopplæringstiltakene kalles, trenger de en form for pedagogisk tilrettelegging.

Vi merket at vi savnet en med pedagogkompetanse i arbeidet med å tenke helhetlig på hele 0-18-fasen ... Vi gjorde oss imidlertid noen tanker om prestens og diakonens rolle. Det kunne vært en fordel om den hadde vært mer avklart...

Dette utsagnet avdekker behov for rolleavklaring mellom menighetens ansatte, ønske om helhetlig tenkning omkring det lokale trosopplæringsprogrammet, og savn av en god pedagogisk innfallsvinkel eller ledetråd. Flere etterlyser også pedagogisk kompetanse hos diakonen. Blant aktuelle og anvendelige pedagogiske retninger finner vi én som i særlig grad er opptatt av forholdet mellom barn og voksne i læringssituasjonen.

Den nylig utgitte boken *Relasjonspedagogikk* (Spurkeland 2011) omhandler først og fremst forhold i skolen, men formidler tankegodt som også passer for trosopplæringen. Relasjonspedagogikk handler om kontakten mellom den voksne og det enkelte barnet, og om kontakten innad i klassen eller gruppen. Et underliggende premiss er at barn og unge lærer best fra - og sammen med - personer de liker. Pedagogen trenger en positiv relasjon til hver enkelt elev, skriver Spurkeland.

Relasjonspedagogikk handler om å gå et skritt nærmere - og etablere sterke, fortrolige og tillitsfulle relasjoner i starten av et samspill. Det understrekes at relasjonskompetanse er kjernen i all samhandling, og at menneskeorientert virksomhet alltid setter relasjon før fag.

En relasjonspedagog kalles også dialogpedagog, og kan kjennetegnes ved at han eller hun er flink til å sette stemninger og å skape nærhet. *Dialog er å lære sammen*, sier Spurkeland. *Innen relasjonspedagogikk står samtalen sterkt fordi den er både inkluderende og likeverdig i sin kjerne* (ibid 2011:237f). Her brukes ord som ligger diakonien svært nær.

Boken fokuserer også på gleden ved å lære og understreker betydningen av *humor*. "Det er svært seriøst å la humor få spillerom. Få hendelser er mer egnet til kollektiv flyt enn når gruppen lar seg

bevege inn i et felles smil - eller en rungende gapskratt!" (ibid:97). Dette er erfaringer som mange trosopplærere også har gjort.

Et kirkelig fellesråd som driver *Etter skoletid* som et såkalt lavterskelprosjekt, har ønsket å styrke sine medarbeidere pedagogisk, og skriver:

Vi har hatt en dags opplæring i inkluderende pedagogikk basert på Freires frigjøringspedagogikk.

På Spurkelands litteraturliste står nettopp Paulo Freire: *De undertryktes pedagogikk* (1974), som dialogpedagogikken baserer seg på. I denne frigjørende pedagogikken legges det vekt på at læreprosessen er en aktiv prosess der lærer og elev deler kunnskap gjennom dialog. Barna er noe annet og mer enn objekter som skal påføres eller tilføres kunnskap fra læreren, og læreren er ikke bare den som lærer bort, men kan også selv lære gjennom dialogen med elevene. Heftet *Livstolkning og Livsmestring* behandler dette noe nærmere (Harsem & Jordheim 2011:38 ff), og her understrekes det hvordan en slik læringsprosess knytter seg sterkt til selve livsprosessen og vektlegger deltakelse og medvirkning, slik også *Plan for Trosopplæring* legger opp til (Kirkerådet 2010:28). Harsem & Jordheim påpeker også hvordan begrepene *anerkjennelse* og *respekt* er sentrale i dialogperspektivet, og hvordan Freire ser dialogpedagogikken som en håpspedagogikk, en mulighet til å skape ny og endret framtid. Dessuten viser de hvordan dialogpedagogikk i diakonal sammenheng kan handle om *medvandring*. Dette gjelder ikke minst i vanskelige livssituasjoner (Jordheim 2009:207ff). Her henger trosopplæring og diakoni tett sammen.

Flere av enhetene bak rapportmaterialet understreker behovet for en *praktisk tilnærming* til det diakonale. Det holder ikke å snakke om diakoni.

Diakonen bør ha mye sterkere fokus på hvilken læring det er i praktisk utøvelse av kristenliv (gjerne jfr den nye diakoniplanen) fremfor en mer teoretisk tilnærming.

Mange menigheter rapporterer om tilsvarende ønsker om å kunne engasjere barna i meningsfulle diakonale oppdrag og gi dem egne erfaringer, og blant utsagn som allerede er referert, er:

Vi vet at selvopplevelser og aktiv deltagelse er den beste form for læring.

Dette minner om uttrykket *diapraxis*, som formidles i *Diakoni i kontekst* (Nordstokke 2010:88ff). Det handler om den særegne kvaliteten som preger sann diakoni; ikke først og fremst om spesielle gjerninger eller aktiviteter, men minst like mye om måten de utføres på. Diakoni, i form av diapraxis, innebærer at diakonal virksomhet ikke skjer i isolasjon, men i nært samarbeid med andre personer og instanser i lokalsamfunnet. Dermed er utfordringen å løfte blikket - og se omkring seg. Hvem i nærmiljøet trenger en håndrekning eller en oppmuntring, og hvem kan sette pris på kontakt med barn og unge? Og hvem er det naturlig å gjøre det sammen med? Noen ganger er et éngangs-arrangement tilstrekkelig, men ofte er det den gjentatte tjenesten som får betydning, både for den som yter den og for den som tar imot. Dersom barn skal delta i besøks- eller ærendstjeneste, blir det vesentlig å skape trygge og oversiktlige ordninger, slik at ingen opplever å bli utnyttet. Det kan kreve at ungdom eller voksne deltar som støttepersoner.

Til opplevelse av og opplæring i diakonal praksis, hører også øvelse i diakonal refleksjon. Gjennom samtale kan en tjeneste begrunnes, stilles spørsmål ved og vurderes. Mange barn har kloke tanker

om egne erfaringer og om betydningen av det de deltar i, og de er ofte i stand til å strekke tankene dersom de blir lyttet til og tatt alvorlig. Gode fellesskap og gode relasjoner kan romme denne typen etterarbeid og akseptere at det krever god tid, slik prosesser vanligvis gjør. Det er ikke bare snakk om aktive og tellbare timer, men også om pauser og om gjentakelser, kanskje av en annen varighet og et annet omfang enn de tilmålte timene for hvert barn, 315 timer gjennom 18 år.

Som trosopplæringsplanen formidler, består lokale tilbud ofte av "tidsavgrensede breddetiltak" rettet mot et spesifikt årskull, gjerne supplert med tiltak av en viss varighet (Kirkerådet 2010:37). Breddetiltakene har et begrenset innholdsfokus og er ment å nå mange på kort tid. Det kan dreie seg om enkelttiltak, som arrangeres bare én gang, eller om "punkttiltak", som kan være gjentatte, gjerne årlige arrangement. En hel del av disse har diakonale anliggender - som *Aksjonsparty* (Lambertseter menighet), med fokus på internasjonal solidaritet og kristen tro, *Natt til 1. mai* (Lommedalen menighet), som omtales som et rusforebyggende diakonalt lavterskelarrangement, og som har hatt stor oppslutning gjennom flere år, - eller andre årvisse tiltak, som *LysVåken*, som mange menigheter arrangerer, *8 år Diakonidag* (Tysvær, Nedstrand og Førresfjorden kyrkjelyder), *Peace and love- dag for 8-åring* (Jevnaker menighet) og *T-dagen* for hvert årstrinn (Fjell sokn). Gjennom slike arrangement gjør mange enheter seg i stand til rent formelt å oppfylle forpliktelsene om å gi hvert årskull et trosopplæringstilbud over et visst antall timer.

Blant festivaler som tar mål av seg til å inkludere diakoni, både i form av omtanke for deltakende barn og som innsats eller tjeneste for andre, er en LIV LAGA-festival i Lofoten (Vågan, Henningsvær, Gimsøy/Strauman, Strandlandet og Svolvær sokn). I rapporten står det:

En omsorgspatrolje hadde ansvar for "omsorgsrommet" hvor deltakere som hadde behov for det kunne komme. De bakte boller og besøkte et sykehjem. De vurderte lokale matbutikkers utvalg med tanke på rettferdig handel og tilbud på økologiske varer. Hele festivalen fikk bidra til en fotballbane i Bolivia gjennom ofring og kjøp av Bolivia-varer.

De store arrangementene er ofte morsomme, og selv om de kan være krevende for arrangørene, er det mange enheter som sier seg tilfreds med dem. Likevel er det noen som gjør seg andre tanker om tiltak som samler mange barn på én gang. Dette er også nevnt under avsnittet *Verdifulle erfaringer*:

Vi har oppdaget at prosjektet har medført et stort fokus på å nå de mange døpte, og at vi ikke i stor nok grad har klart å holde den enkelte i fokus. Utover i prosjektet har bevisstheten om å se den enkelte blitt større. Dette medfører at vi vil være flinkere til å sette realistiske mål for tiltakene når det gjelder antall deltakere, og sørge for bemanning som ivaretar at hver enkelt blir sett.

Her peker enheten på hva som kan gå tapt i de omfattende breddetiltakene, og løfter fram det som svært mange har vært opptatt av: At hvert enkelt barn skal oppleve seg sett og ha tilgang på god voksenkontakt. Et annet vesentlig moment innenfor diakonal og pedagogisk prosesstankegang, er betydningen av kontinuitet og sammenheng. Gjentakelse og varighet er komponenter som øker mulighetene til gjenkjennelse, tilhørighet, utvikling av relasjoner og mulig vekst, som heftet *Livstolkning og Livsmestring* vektlegger (Harsem & Jordheim 2011:53f). Innenfor mer varige tiltak kan det også være mer relevant å fokusere på tjeneste, trofasthet og forpliktelse. I tillegg kan det være enklere å etablere og følge opp kontakt med hjemmene, og dermed bidra til å styrke foreldrenes egen trosopplæring.

En menighet har utarbeidet en plattform som omfatter både enkelttiltak og løpende tiltak, og kaller den *Pedagogikk – teologi – kommunikasjon og diakoni /oppvekstsvilkår*. Menigheten har formulert erfaringsmål, holdningsmål og kunnskapsmål, men over alle andre mål er at

den enskilde skal bli sett og få hjelp til å mestre livet

Den samme menigheten formulerer også en vilje:

Vi ynskjer at heile trosopplæringa skal ha eit diakonalt preg og at både barn og vaksne skal kjenne seg inkludert og ivareteke.

Relasjonelt arbeid er sjelden direkte målbart, men konsekvensene kan være merkbare når det *ikke* er gjort. Forebygging, som flere enheter legger vekt på, jf eget avsnitt i Del II, krever også langsiktig satsning. Blant de forebyggende tiltakene som nevnes oftest, er møteplasser for ungdom, gjerne med lavterskelprofil. Disse er basert på nærkontakt med aktive og engasjerte ungdomsledere. Det kunne være interessant å vite mer om i hvilken grad og på hvilke måter det som regnes som lavterskeltiltak, er forenlig med fordypning, som trosopplæringsplanen også ønsker.

Plan for trosopplæring er dessuten opptatt av forbindelsen mellom de tidsavgrensede tiltakene og det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidet (Kirkerådet 2010:37). Periodiske tiltak kan gjelde enkelte årskull, som konfirmasjonsforberedelsene, eller de kan være mer løpende, i form av grupper, foreninger, klubber eller gjentatte arrangement. Flere menigheter angir at de finner det naturlig og ønskelig å regne korvirksomhet som en del av sin trosopplæring, selv om korene egentlig er faste tilbud til barn og unge, og ikke kvalifiserer som eksplisitte trosopplæringstiltak. Planen oppmuntrer til å drive slike tilbud i dialog med trosopplæringstiltak (ibid:56).

Sammenheng, progresjon og langsiktighet kan ivaretas gjennom god planlegging.

Trosopplæringsplanen legger opp til at hver menighet eller enhet skal utvikle sin egen lokale plan, og den foreslår å forme den rundt en bærende idé, som for eksempel pilegrimsmotivet (Kirkerådet 2010:37). Flere har brukt dette i sin programutvikling, som *Vi er et folk på vandring* (Lunner og Grua/Harestua). Andre har valgt andre motiv eller gjennomgangstema. Dette vitner om en helhetstenkning med mulighet for oppfølging og fordypning.

Høvåg menighets *Medmenneske*, dekker flere årskull og har en målsetting med ønske om å skape diakonal bevissthet hos ungdom. Her vektlegges gjennomtenkt progresjon, men også variasjon fra år til år. I målsettingen for *Minikonfirmantleir 2009* heter det: "Ønske om å skape tilhørighet til menigheten. Skape gode holdninger/lære barna til hvorfor diakoni og hvorledes. Skape gode holdninger/lære barna om hvorfor ta vare på miljøet" og for *Skattejakten* samme år: "Motivere barna til å *gjøre* (vår utheving) diakoni". I 2008 inngikk det i målsettingen for *Medmenneske – konfirmanter* å gjennomføre to diakonale prosjekt i løpet av konfirmanttiden, samt å vise fram det de hadde gjort og inspirere resten av menigheten til å gjøre det samme, mens *Medmenneske – minikonfirmantleir* blant annet skulle "gi opplæring og motivasjon til grønn diakoni og klassisk diakoni" og "gi positive opplevelser som *bygger opp selvfølelsen*" (vår utheving). Gjennom dette programmet vektlegges ulike aspekt innenfor diakonien, på samme måte som *Gud gir – vi deler* gjør (Kirkerådet 2010:18ff). Denne navngitte menigheten tilhører et forholdsvis lite og oversiktlig lokalsamfunn, noe som kan gi en fordel med tanke på kontinuitet og oppfølging.

Medmenneske i Høvåg er også et eksempel på hvordan sentrale føringer kan kombineres med eller tilpasses lokale behov og stedegen forankring eller prioritering, slik *Plan for trosopplæring* legger opp

til (ibid:38). Stedegengjøringen innebærer en dobbel utfordring; både til å bli god på det som er enhetens eget, og videreutvikle det - og til å ta imot innspill. Verken diakonien eller trosopplæringen blir noensinne helt ferdig; det er levende menighetsarbeid som alltid er i bevegelse videre. Vi utfordres også til å holde motet oppe hos hverandre i dette.

Når lokale aktører tar ansvar for helhetlig og detaljert utforming av sitt eget tilbud, kan enheten også komme nærmere det "nedenfraperspektivet" som står så sentralt i den frigjørende dialogen, innen både teologi, diakoni og pedagogikk (Jordheim 2009:206ff). I diakonal pedagogikk er det ingen konflikt mellom læring og det å møte barna. Trosopplæring er en prosess der voksne og barn er sammen om å tilegne seg erfaring og kunnskap om egen tro. Diakoni kan innebære en frigjørende pedagogikk som også hjelper barna til allmenn livskompetanse. Inga Harsems masteroppgave *Barns livsmestring og livstolkning* utdyper dette (Harsem 2009).

Evaluering og bevisstgjøring

En vesentlig side ved diakonale og pedagogiske prosesser er evalueringen. *Gud gir - vi deler* anbefaler jevnlig evaluering for å sikre at trosopplæringen bidrar til å nå de målene som er uttrykt i planen, og for å sørge for videreutvikling av arbeidet (Kirkerådet 2010:39). Noen nevner også dette blant sine viktigste erfaringer:

Trosopplæringen gjør at vi kontinuerlig må gjennomtenke hva vi gjør, hvorfor vi gjør det og hvordan vi hele tiden kan gjøre det bedre.

Det er aktuelt å evaluere både enkeltsamvær og tiltak som helhet. Det foreslås en årlig gjennomgang, pluss revidering av lokal plan en gang i løpet av menighetsrådets valgperiode. Både enkelttiltak og den helhetlige sammenhengen kan med fordel vurderes mot hovedprinsippene i den lokale planen. Samtidig er det vesentlig å ha fokus på detaljer i gjennomføringen. Helst bør både barn, ungdom og foreldre/foresatte delta i evalueringsarbeidet, sier *Plan for trosopplæring* (ibid). I vår kontekst kan det være av interesse å se hvordan enkelte enheter evaluerer, - og om det finnes noe spesifikt diakonalt i selve evalueringsarbeidet, annet enn at det foregår i dialog og med respekt, slik planen legger til grunn at hele trosopplæringen gjør (ibid).

Her kan det være mulig å vende tilbake til australieren John Collins, som forstår diakoni som sendelse, oppdrag og brobygging, og ikke bare som karitativ virksomhet (Nordstokke 2011:163). På bakgrunn av denne bevegelsen i synet på diakoni, blir det et diakonifaglig anliggende å kunne ha en kritisk funksjon både overfor andre instanser i samfunnet og inn i kirken. Til diakonal praksis hører å møte lidelse og urett på en måte som kan erfares som frigjørende, oppreisende og myndiggjørende (ibid:165). Dermed er diakonal tankegang åpen også for radikal nytenkning når det er nødvendig.

Mange enheter viser vilje til å lære av gode og mindre gode erfaringer. Rapporteringssystemet legger også opp til det, gjennom spørsmål om hva som har fungert godt og mindre godt. Det gjør det akseptabelt og naturlig at ikke alt viser seg å være så enkelt eller vellykket som kanskje tenkt.

Omsorg og fellesskapsbygging er viktig. Vi får det til i noen sammenhenger, men dårlig i andre. Babysang og småbarnssang + noen av aktivitetsdagene har vi klart det bra. Men det viser seg at det er i de små gruppene vi klarer å få til gode relasjoner.

Én menighet har gjennomført en spørreundersøkelse og refererer følgende:

Vi har kirkekro på mandager i forbindelse med barnekorene og speideren. Spørreundersøkelsen viste at de foresatte var svært fornøyde med dette tilbudet. På spørsmålet om hvordan de følte seg møtt av menighetens medarbeidere, ble kirkekro trukket fram som eksempel på at barn og foresatte følte seg velkomne og ivaretatte i menigheten.

Dette griper tilbake til forrige kapittel og betydningen av å oppleve seg sett. Det er det enkelte barns erfaring som er vesentlig. En annen menighet understreker det:

En viktig bevisstgjøring er at det ikke er VÅR vurdering av om barnet blir sett som er styrende – men barnets egen opplevelse av dette – og foreldrenes. Dermed er det avgjørende at vi er lydhøre for alle typer tilbakemeldinger – både fra barna/de unge og foreldrene. Vi må også legge til rette for at de skal kunne gi konkret kritikk og feedback.

Mange av dagens barn er godt vant når det gjelder fritidsaktiviteter, og mange foreldre er kritiske. Det kirkelige tilbudet må respektere det foreldrene vil ha eller ikke ha, og ikke minst legge vekt på kvalitet i konkurransen mellom mange tilbud.

Også når det gjelder ungdom, er det vesentlig å legge vekt på det som blir etterspurt. En enhet viser hvordan det har hatt betydning å våge det:

Vi har lært at kirka trenger å spørre ungdom for å få vite hva de trenger. Vi har også lært at ungdom trenger voksne, og de trenger kirka i møte med livets mange utfordringer. De trenger noen å prate med om hvordan man kan takle livet. De viktigste temaene har vært psykisk helse (selvskading, spiseforstyrrelser, selvmord, selvbilde osv), flerkulturell forståelse, familie, venner, kjærlighet, seksualitet. Vi vil fortsette å snakke med ungdom om disse tingene, vi vil fortsette å spørre ungdom hva de trenger, og vi vil fortsette å sette tabutema på dagsorden.

Som allerede understreket, er det vesentlig å være konkret i omtalen av diakonien i trosopplæringen. Det gjelder også for evaluering. Detaljerte planer letter evalueringen. Hvordan evalueringen blir benyttet i videre planlegging, har betydning. Hvilke stemmer lytter vi til? Hva gjør vi med den tilbakemeldingen vi kanskje ikke liker så godt?

Å ta lærdom av de vanskelige erfaringene, får betydning for kirkens troverdighet. Diakonien har også en kritisk funksjon å ivareta, både overfor samfunnet for øvrig og innad i kirken. Å si fra om det som ikke er riktig eller ikke bra nok, er nødvendig. Rapporteringsskjemaene fra *Størst av alt* innebærer også en form for evaluering. Når det stilles spørsmål om hva enhetene har lært om diakoni gjennom tiltakene sine, bidrar det til å øke bevisstheten. Vi håper at dette spørsmålet fortsatt blir stilt.

Noen ganger innebærer evaluering at tiltak opphører eller legges ned. Avvikling av et tiltak kan oppleves sørgelig, særlig dersom det fortsatt finnes behov for og ønske om å drive det, men ikke kapasitet eller ressurser. Like fullt kan det være nødvendig, og rapportmaterialet forteller om slike beslutninger. Å legge ned virksomhet, krever ofte mot, ikke minst til å være ærlig, kritisk og realistisk, og kanskje til å tåle andres kritikk. Ingen kan gjøre alt, og det er nødvendig å prioritere.

Evaluering er også et ledd i bevisstgjøring av eget eller lokalt diakonisyn. Mange enheter kan ha behov for å fortsette å arbeide med det - og for innspill til tenkningen. Et dokument til mulig inspirasjon, er den tidligere omtalte masteroppgaven *Tydelig diakoni*. Oppgaven beskriver hvordan nødvendig og konsentrert planarbeid i forbindelse med omstrukturering av diakonien i et prosti har vitalisert diakongruppa og hele virksomhetsområdet, og viser at bevisstheten omkring diakonien har

økt. Prosessen har delvis ført til en dreining av fokus i forståelse av diakoni, og også av satsningsområder (Framgarden 2011:79).

Framgarden påpeker at å arbeide med strategi, prioriteringer og mål, påvirker forståelse og handling (ibid:76f). Arbeidet krever også ressurser og prioritering. De involverte fikk satt av tid til ukentlige møter i flere måneder (ibid:73). Selv om utgangspunktet var nedbemanning og nedskjæringer, valgte deltakerne å tenke konstruktivt og konsentrere seg om å utnytte de ressursene de faktisk hadde. De la vekt på å gjøre det sammen. De våget å drømme og se for seg nye muligheter (ibid:81).

Det som er mulig for en gruppe diakoner i et stort prosti, kan også være mulig for trosopplæringsmedarbeidere i lokale menigheter eller enheter, i store eller små grupper. Det kloke er å tenke sammen med noen, ta seg tid til å formulere tanker eller spørsmål og til å snakke om dem. *Tydlig diakoni* understreker hvordan samtalen om diakoni kan medføre at ordene som brukes, gir mening til forståelsen av diakoni. Med henvisning til språkfilosofi, skriver Grete Framgarden: *Ord definerer og avgrensner, angir rammene for hva diakoni er og hvordan tjenesten praktiseres. Ord skaper virkelighetsforståelse, noe som igjen kan gi grunnlag for ny praksis* (ibid:74).

Mange trosopplærere er i gang med slike samtaler og planprosesser. En menighet i Nord-Hålogaland skriver:

Vi vil ha en diakonal tilnærming i vår trosopplæring. Vi vil ha en diakonplan som også innbefatter trosopplæring.

En annen menighet presenterer en grunnholdning som kan kalles skapelsesteologisk og diakonal:

Diakoni og dialog er viktige knagger i vår identitetsforståelse som menighet. Vi ønsker ikke å se på disse som egne virksomhetsfelter, men som overgripende begreper for holdning og tenkning i arbeidet vårt. ... Vår agenda er å gi lokale barn et trygt, sunt og kreativt fritidstilbud, hvor de får møte unge voksne som ønsker å fremstå som gode rollemodeller, støttespillere og medmennesker...

Og en menighet som har et inkluderende, forpliktende om omsorgsfullt fellesskap som visjon, sier:

..., og mange av tiltakene våre har en klar diakonal profil. ... Vi har lært at diakoni og trosopplæring går hånd i hånd, og vi vil gjerne utvikle dette enda mer, spesielt i forhold til ungdom.

Dette forteller at trosopplæringsmiljø har ambisjoner som det er om å gjøre å bevare og stimulere. Det finnes også klar bevissthet om betydningen av relasjoner:

Å bygge gode relasjoner er grunnpilaren i arbeidet vårt. Vi er mye på turer og gir barna store utfordringer, slik kommer man nærmere hverandre.

De gode relasjonene er avgjørende. Det skal være hyggelig å delta i trosopplæringen. Samtidig er diakoni mer enn hygge og harmoni, og god diakoni favner videre enn den faste menigheten. Diakoni er opptatt av rett og respekt, og diakoniens brobyggerrolle, vil også forene mennesker fra ulike sosiokulturer i tilbud og tiltak.

Holdning i handling

Diakonal holdning og handling er uløselig knyttet sammen, og trosopplæringsenhetenes grunnleggende og vedvarende tenkning omkring diakoni får betydning for møtet med barna. Refleksjon og bevisstgjøring rundt hva som er det særegent diakonale i et tiltak, kan skape god og klok forbindelse mellom tenkning og praksis, og kontinuerlig evaluering kan gjøre god handling enda bedre.

Både allmenn og spesialisert diakoni henger sammen med et pedagogisk grunnsyn der menneskene kommer foran kunnskapen, - og der kunnskapen skal være til hjelp for menneskene. Mange av rapportene avspeiler en slik holdning, og bidrar med eksempler som kan være nyttige for flere. Andre gjør seg mer bruk av overtatte, ferdige formuleringer, som kan tjene på nærmere lokal forankring. Den sentrale planen er opptatt av helhet og sammenheng, og utfordringen for menigheter og andre trosopplæringsenheter er å opprettholde samtaler som tydeliggjør prioriteringene og ivaretar det konteksten behøver.

Del IV DIAKONI I TROSOPPLÆRINGEN

---

8 Sammenfatning

Langt fra alle trosopplæringsenheter skriver om diakoni i sin rapportering. Blant de som uttaler seg, er det noen som skriver *litt* - med egne ord eller med mer standardiserte formuleringer, og noen som sier mer. Det er de som har uttalt seg, som har kommet til orde i dette heftet, og det er i dette materialet vi har sett at en del enheter har arbeidet seg fram til et livskraftig diakonisyn som henger sammen med en praksis. Andre er på god vei dit. Og for alle enheter kan det være av betydning å tenke og samtale videre om de temaene som kommer til syne i rapportene, og som er løftet fram her.

Diakonal trosopplæring

Diakoni i trosopplæringen omfatter ingen totalvurdering av rapportmaterialet, men speiler og drøfter innholdet i det. Utgangspunktet er trosopplæringsplanens intensjon om å være diakonal, og poengteringen av at diakoni er en dimensjon ved all trosopplæring og må konkretiseres i handling (Kirkerådet 2009:30). Effekten av en intensjon kan sjelden måles, men intensjonen gir aktørene et mål å strekke seg mot og en norm å se sitt eget arbeid i lys av. Denne normen ligger til grunn for utvalget av våre funn fra rapportene og for våre kommentarer og refleksjoner. Vi er opptatt av diakoniplanens understrekning av at diakoni er mer enn tiltak og aktiviteter (Kirkerådet 2008:12), og av hvordan trosopplæringsenhetene kan finne og skape gode sammenhenger mellom opplegg som defineres som *diakonale programposter* og *diakonal holdning og handling*. Vi har undersøkt om diakoni har vært oppfattet som en gjennomgående dimensjon eller primært som en sektor, vi har lett etter holdning eller grunnforståelse knyttet til diakoni, og vi har spurt hva trosopplæringsansvarlige trenger for å kunne utvikle sin diakoniforståelse og integrere den diakonale dimensjonen enda bedre.

Vi ser at svært mange anerkjenner *diakoni som dimensjon* gjennom sin egen vektlegging av miljøet i trosopplæringstiltakene og sin egen ivaretagelse av barna som deltar. Langt færre utdyper forståelsen av denne dimensjonen i form av integrert holdningspraksis når det gjelder utadrettet diakoni. Her aner vi tendenser til at diakoni oppfattes mer som en sektor.

Rapportene er knyttet til de lokale planene, hvor det skal gjøres rede for grunnlag og særpreg, mål og organisering m.v. Dette er mye å ivareta, og det er forståelig at ikke alle enheter har godt gjennomtenkte planer og rikelig med erfaring fra praksis allerede nå. Men trosopplæringsreformen skal fortsette å leve og utvikle seg i menigheter og sammenslutninger av menigheter landet rundt, og da er det nødvendig å arbeide kontinuerlig også med det diakonale perspektivet, både i overordnet tankegang og i de små detaljene som hverdagsvirkeligheten består av. Kapittel 9 i dette heftet vil bidra inn i samtaler om slike spørsmål. I tillegg vil vi motivere til å arrangere og delta i fagsamlinger eller studiedager med diakonal trosopplæring som tema. Det kan gi anledning til erfaringsutveksling og gjensidig inspirasjon - og hjelp til å synliggjøre diakoni som holdning og grunnforståelse.

En god hjelp til å finne vei til fornyet praksis og samtidig stimulere egen videre refleksjon, er å være så konkret som mulig. Å gi tiltak gode diakonale ord, kan øke den diakonale bevisstheten og bedre det diakonale innholdet. Å utarbeide egne verktøy som kan utprøves og videreføres, kan involvere både barn og voksne i diakonale prosesser. Å verne om de sentrale dimensjonene og samtidig dyrke lokalt særpreg, kan sikre systematiske, sammenhengende og samtidig fleksible program for diakonal

trosopplæring. Mari Wirgenes nevner noen diakonale verktøy som også gjenspeiles i materialet fra rapportene, og som er kommentert underveis: Gruppen, nettverksarbeid, møtesteder, måltid, samtale, liturgier og bønner (Wirgenes 2004:19).

De enhetene som har arbeidet mye med diakoni, og som dermed har ervervet seg større kompetanse på feltet, faller sjelden til ro med det. Samtidig med at de formidler den tryggheten som kompetansen gir, bærer de også uro - hellig uro - og ønske om å komme enda videre. De vil lære på nytt, leve som lærende kirke, der alle lærer av alle. Den hellige uroen hører til diakoniens vesen. Diakonien slår seg aldri til ro, regner seg aldri som "ferdig". Diakonien - også innenfor trosopplæringen - vil være dynamisk, i tett kontakt med sin kraftkilde, og alltid i bevegelse.

Ikke alt vi gjør i kirken, er diakoni, men det kan være diakoni i alt vi gjør. Det er sjelden aktiviteten i seg selv som er diakonal, - men måten den blir utført på, hvem den omfatter og sammenhengen det skjer i, kan være det. I Kapittel 7 stilte vi spørsmål som: Når er for eksempel babysang diakonalt? Og i hvilken sammenheng? Og vi kan følge opp med: Hva gjør eksempelvis leksehjelp eller ungdomskafé eller naturklubb - eller et annet tiltak - til god diakoni? Spørsmålene får temmelig åpne svar, med utfordring til egen granskning og vurdering. Det finnes sjelden en fasit, og vi trenger å ha mot til å tenke endrende i stedet for rent konserverende omkring diakoni. *Det* kan i seg selv være diakonalt. Diakonien er kreativ, og dens historie forteller om radikal nyskaping - etter Jesu forbilde. Alle kan delta, alle kan gi, alle kan motta. Og diakonien er mangfoldig.

Vi kan trenge god forkynnelse og gode egne opplevelser av diakoni for å kunne være gode og utholdende medarbeidere på dette feltet. Vi kan også ha nytte av innspill som ikke er rent kirkelige, men som støtter den alminnelige, menneskelige gode viljen. Mot slutten av 2011 får en liten bok av franskmannen Stéphane Hessel, oppmerksomhet i vårt land. Boken heter *Bli sint!* - eller *Indignez-vous!* på originalspråket - og er allerede solgt i millionopplag i Europa, særlig blant ungdom. Den er en inspirasjon til engasjement, til protest mot urett, og den er en oppmuntring til ikke å miste motet. Forfatteren er en aldrende mann som har vært dypt involvert i menneskerettighetsarbeid og internasjonal politikk, og det sentrale i hans budskap har en forbindelse til diakonal tenkning gjennom empowerment-tankegangen og oppfordringen til å dyrke håpet.

I tillegg har *evangeliet i handling* en dimensjon som overgår den rent menneskelige, og som baserer seg på kraften fra gudstjenestefellesskapet, der Gud og mennesker møtes på en særegen måte. Det er veien til dette møtet trosopplæringsarbeidet vil holde åpen for barn og unge, også gjennom sin diakonale grunnholdning.

Visjonen *Diakoni skal være en dimensjon i all trosopplæring!* er i tråd med *Plan for Trosopplæring* og deles av en rekke menigheter og andre enheter. Et prestegjeld i Nidaros skriver:

Selv om vi ikke har ansatt diakon i noen av våre menigheter, betyr ikke det at vi ikke har diakonalt arbeid. All trosformidling og -opplæring må ha et element av diakoni i seg.

Og andre stemmer sier:

Vi ser diakoni som en integrert del av dette prosjektet; barna skal føle seg sett, føle seg trygge i kirken og skal få et bruksforhold til rommet. Vi forsøker å opptre som trygge rollemodeller, åpne for alle typer samtaler og med et klart kristent/diakonalt menneskesyn i bunnen for alt vi gjør.

Vi vil ha en diakonal tilnærming i vår trosopplæring. Vi vil ha en diakoniplan som også innbefatter trosopplæring.

Om målene nås, vil vises lokalt og med utgangspunkt i egen kontekst. Vårt håp er at det materialet som er presentert og drøftet i dette heftet, kan utfordre til videre egen tenkning og samtale, og bidra til å bevare og videreutvikle de mange gode læringsmiljøene som finnes i kirkens trosopplæring. Det er mulig å se trosopplæring som barnediakoni (Jordheim 2009). Selv om det ikke er et poeng å dele diakonien inn i sektorer, er det verd å framheve at diakonien også omfatter og omfattes av barn, og at diakoni og trosopplæring hører uløselig sammen. Det er også verd å understreke at det som forener på en særlig måte, er fokus på relasjoner. En diakonal trosopplæring er en relasjonell trosopplæring. Det gjør den både ekstra givende og ekstra krevende, ettersom mange barn har erfaringer med brutte relasjoner, og dermed kanskje svekket evne til tillit og håp (Wirgenes 2004:18).

Et mål for livet i menigheten at mennesker i alle aldre kan erfare den som et omsorgsfellesskap som samtidig er et læringsfellesskap - også *når motgang kommer, når relasjoner oppløses, når overgrep har funnet sted, når håpet er knust* (Jordheim 2009:212)...

Tidløst og aktuelt

Mens dette heftet er blitt til, har det skjedd noe i Norge som angår og påvirker alle, og som har betydning for kirken og diakonien og trosopplæringen. Den mørke fredagen 22. juli 2011 har medført sjokk og sorg for mennesker i alle aldre. Mange familier og lokalsamfunn har mistet noen, og hele nasjonen er berørt av de rystende terrorhandlingene. Samtidig har folk over hele landet vist en bemerkelsesverdig reaksjon: Vi tar avstand fra hat og hevn, vi vil hegne om menneskeverd, og vi legger vekt på samhold, omsorg og omtanke. Kirken er aktiv i dette, og trosopplæringsmedarbeidere vil møte barn og unge som er preget av både det vonde som har hendt og det gode som er mulig. Både redsel og kreativitet er blitt vekket, og en diakonal tilnærming vil romme begge deler over lang tid. Trosopplæring med vekt på diakoni vil stadig finne nye veier, og den vil arbeide spesielt med å kunne integrere det fremmede på en måte som reduserer frykt og fremmer toleranse.

9 Studieopplegg

Studieopplegget er godkjent av Kristelig Studieforbund, K-Stud. Grupper og kurs som benytter boken kan søke om statsstøtte til studiearbeid. Les mer på www.k-stud.no. Eller ta kontakt med: tlf. 23081470, eller post@k-stud.no.

Et arbeidsredskap til konkretisering av diakoni i trosopplæringen.

Dette siste kapitlet inneholder forslag til spørsmål og konkretiseringer av tema som heftet setter fokus på. Heftet gir mange innblikk i hvordan menigheter og grupper har prøvd å synliggjøre og konkretisere diakonien i trosopplæringsarbeid, og det sier også noe om at man trenger å jobbe videre med dette.

Spørsmålene i dette studieopplegget er tenkt som en hjelp for dere til å snakke om hvordan dere kan bruke disse erfaringene og refleksjonene inn i deres lokale sammenheng. Hva tenker dere om den diakonale dimensjonen i trosopplæringsarbeidet hos dere? Hvordan kommer den til uttrykk? Hvordan kan dere arbeide videre med denne konkretiseringen?

Under hver overskrift finner dere spørsmål knyttet opp til tema i heftet. Spørsmålene er nummerert og markert med blå skrift. Vi tenker oss at studieopplegget kan brukes i større og mindre grupper i menigheten, f.eks. i trosopplæringsutvalget, diakoniutvalget, staben, menighetsrådet osv.

Diakoni som dimensjon

På side 30 og 31 i Plan for trosopplæring står det om diakoni som en av de sentrale dimensjonene i en helhetlig trosopplæring.

En dimensjon må komme til uttrykk i handling, men er noe mer enn handlingen i seg selv.

1. **Diskuter hva dere legger i begrepet dimensjon i denne sammenhengen.**
2. **Hva er diakoni? Forklar begrepet med egne ord.**
3. **Diakonien har ulike uttrykksformer. Hva ser du av diakonal handling rundt deg i din sammenheng?**

Diakoni som intensjon og praksis

I Del II i dette heftet er det hentet fram erfaringer og konkrete sitater fra prosjektrapporter som forteller om det diakonale engasjementet rundt i menighetene. Det kommer fram at mange gjerne vil ha diakonien inn i sine trosopplæringsaktiviteter, men at det fortsatt er et stort forbedringspotensial.

Definisjonen av diakoni slik den uttrykkes i Plan for diakoni i Den norske kirke er som nevnt tidligere: *Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.*

Et av prosjektene formulerer målet sitt tett på denne definisjonen:

Vi ønsker at prosjektet vårt skal ha en tydelig diakonal profil som synliggjøres gjennom verdiene; nestekjærlighet/barmhjertighet, være medskapere for gode, inkluderende fellesskap, bevisstgjøre holdninger til vern om skaperverket og kjempe for rettferdighet i nærmiljø/lokalsamfunn og i et større globalt perspektiv.

En annen menighet konkretiserer diakonien mer praktisk i målsettingen sin ved å uttale at:

Barn skal ha det gøy og hyggelig i kirken sin – barn skal bli sett – barn skal vise omsorg og ansvar for hverandre... kirken gir barn og voksen hjelp til livet/livsmestring.

4. **Hvordan kommer de diakonale intensjonene til uttrykk i deres trosopplæringsplan evt. trosopplæringstiltak? Hvordan er de lokale målene formulert hos dere?**
5. **Det kan være en utfordring å skape prosesser fra holdning til handling; fra de gode intensjonene og målsettingene til den konkrete aktiviteten. Hvordan jobber dere med dette?**

I et av sitatene som er hentet fra Vågsbygd menighet står det:

Vi har sett en ny mulighet for å nå ut til en bredere gruppe barn. Tiltaket har blitt vel så populært for barn som ellers ikke har hatt noen annen kontakt med kirken. Det diakonale knyttet til trosopplæringen er veldig viktig. Dersom barna oppfatter at kirken er et sted der de føler seg trygge, blir sett og ivaretatt vil de komme hit oftere, og det blir dermed lettere å drive trosopplæring.

Det barna skal lære må formidles på flere forskjellige måter. Noen av barna lærer best ved å se på bilder, noen lærer av å høre sanger, noen lærer ved oppgaveark og noen lærere av aktiviteter.

Man må være villig til å forandre seg.

6. **Hva er deres erfaringer med endringer i forhold til trosopplæringsarbeidet i menigheten? Hvem styrer endringsprosessene?**
-

Diakoni som omsorg

Diakonidefinisjonen snakker om diakoni som kirkens omsorgstjeneste og mange rapporter understreker at diakoni dreier seg om omsorg; å skape fellesskap der barn og unge og deres familier opplever seg sett og tatt på alvor.

Alle ønsker å bli sett. Bare om man tar barn og ungdom på alvor, vil man ha sjansen til å formidle noe som "går inn."

7. Hva gjør omsorg med mennesker?
  8. Del en episode med de andre der du har opplevd å motta omsorg fra et menneske, og si noe om hva det betydde for deg.
  9. Hvordan kan dere jobbe for å se hverandre bedre og vise omsorg overfor hverandre i deres i menighet?
  10. Hvordan arbeider dere for at barn og unge skal oppleve seg sett?
-

"Alle, alle vil vi ha med..."

Vil vi det? Noen ganger kan det virke som ikke alle er like velkomne til fellesskapene våre fordi det ikke er blitt lagt til rette for dem.

11. Hvordan er det lagt til rette hos dere i forhold til rullestolbrukere, hensyn til allergikere, mathensyn overfor muslimer og andre, spesielle behov hos foreldre med spedbarn, oppmerksomhet i forhold til ulike lese- og skrivebehov, barn med ADHD, Tourettes syndrom eller andre diagnoser, hensyn til medisinbruk, angst, hørsels- eller synshemninger, utviklingshemninger, behov for annen spesiell hjelp og veiledning eller andre helt praktiske forhold som tidspunkt, egnede lokaler, nok voksne?

Diskuter.

Det er en stor utfordring å ta inkluderingsperspektivet på alvor, å regne alle med i gruppen. Et annet begrep som også brukes i denne sammenhengen, er integrering. Å integrere alle i fellesskapet betyr egentlig at fellesskapet blir helt (fra latin: *integrare* = å gjøre hel). Alle deltakere i fellesskapet skal få oppleve at de blir sett, respektert og lyttet til, og også at de får være med å bidra.

12. Hvordan kan dere som lokalkirke/gruppe arbeide for å bli et fellesskap som tar bort det som hindrer den enkelte i å delta på en likeverdig måte?

Et diakonalt fellesskap er både en gave og en oppgave.

13. Del med hverandre hvilke erfaringer dere selv har av fellesskap hvor man både kan få være giver og mottaker. Hva betyr det for dere?

Mange skriver i sine rapporter at diakoni både er å få omsorg og å gi omsorg

– barn skal bli sett og barn skal vise omsorg og ansvar for hverandre.

Diakoni må gjøres jevnlig, ikke bare fortelles om.

Andre skriver

-barn og unge må få erfare at de betyr en forskjell.

14. Hvordan arbeider dere for å gi barn og unge oppgaver og muligheter til å gjøre en tjeneste på ulike alderstrinn?

Mange uttrykker i sine rapporter at det er viktig for barn og unge å oppleve at de er medarbeidere. Noen vektlegger oppgaver innenfor fellesskapet mens andre fokuserer på mer utadrettede diakonale oppgaver eller prosjekt.

15. Hvilke muligheter ligger til rette hos dere for at barn og unge skal kunne være medarbeidere? Er det noe som kan utvikles videre?

Som nevnt tidligere er det svært viktig å ha nok voksne for å kunne se og ta alle barna på alvor.

16. Hvordan jobber dere med rekruttering av voksenpersoner?

Er det noen nye grupper dere ikke har tenkt på som kanskje kan ha glede av å bli spurt?

17. Hvordan følger dere opp de voksne som er med på å ta ansvar i ulike tiltak?

Diakoni som forebyggende arbeid

Flere rapporter inneholder refleksjon om tiltak av forebyggende karakter. Mange er opptatt av å arbeide med rusforebygging blant ungdom, det å lage gode alternativ til det som skjer i mer belastede miljø. Flere kobler også sammen rus og trafikk i håp om å forebygge trafikkskader og trafikkdød blant unge. Mer generelt skrives det også om å skape forebyggende tilbud for barn og unge i risikozonen.

Det nevnes at det å forebygge også kan være å gi avlastning til slitne foreldre i hverdagen eller med helgeopplegg. I en av rapportene uttrykkes det at den diakonale tilnærmingen vil ha et spesielt blikk for "utsatte" og "svake" grupper av barn som ikke er med i organisert arbeid, eller ikke har foresatte som hjelper dem inn i positive fellesskap med andre.

18. På hvilke måter arbeider dere forebyggende?

19. Er det grupper blant barn og unge i deres sammenheng/lokalmiljø som trenger noe spesielt?

Diakoni i kontekst

Det kan være både interessant og spennende å jobbe med hva som kjennetegner den konteksten eller sammenhengen som vår lokale menighet og dermed trosopplæringsarbeidet står i. Tenkingen om og innholdet i trosopplæringen har forandret seg fra den ene generasjonen til den neste. Det samme har skjedd med diakonien og hele kirken for den sakens skyld.

Derfor er det viktig å analysere den konteksten vi lever i. Selv om tyding av konteksten aldri er et mål i seg selv, kan den være en hjelp til å prioritere og å formulere mål for det vi skal gjøre, å velge arbeidsmåtene vi ønsker bruke, å kartlegge ressursene vi har, og se på hvilke muligheter og hvilke begrensninger som ligger der.

Spørsmål som kan være nyttige å diskutere er:

20. Hva slags oppvekstmiljø vokser barn og unge opp innenfor?

21. Hvilke behov kan dere se blant barn og unge i nærmiljøet hos dere?

22. Er det noen som har det spesielt vanskelig og trenger å bli sett og favnet på en særskilt måte?

Men man kan også diskutere mer praktiske spørsmål:

23. Er det spesielle tradisjoner, historier, mennesker i nærmiljøet som ville være interessante å bruke i trosopplæringsarbeidet?

24. Er det steder dere kan dra på tur? Finnes det nye måter å nærme seg kjente steder på?

Flere menigheter forteller for eksempel at de bruker pilegrimsveien mot Nidaros til ulike opplegg. Blant annet kan vi lese om at ungdommenes eksistensielle spørsmål og verdier i dag settes inn i historisk perspektiv. Et av prosjektene har som uttalt mål å gjøre barn og unge kjent med sine røtter for å ruste dem til å møte livet og sin egen framtid. *Vi har Røtter med Føtter som Støtter der det trengs.*

Men å tenke kontekst er også å la oss utfordre av den nye tid. Barn og unge i dag lever sine liv i en globalisert verden. I mange menigheter i landet vårt i dag er det barn og unge som kommer fra andre kulturer og som nå skal inkluderes i våre fellesskap.

25. Hvordan kan dere i trosopplæringsarbeidet gi mennesker med fremmedkulturell bakgrunn opplevelsen av å bli tatt imot med omsorg og nestekjærlighet og få muligheten til å delta i fellesskapet?

26. Hvordan kan dere være med å ta ansvar for å motarbeide rasisme og andre diskriminerende holdninger?

Globaliseringen utfordrer også til å tenke utover eget lokalmiljø. Det å bry seg handler om å overskride grenser både kulturelt og sosialt, men også geografisk. Vi er en del av den verdensvide kirke. Det lokale trosopplæringsarbeidet utfordres til både å ta i bruk ressurser fra våre søsterkirker i andre land, og til å ta imot de ulike utfordringene som rettes til oss fra kirkene i sør.

27. På hvilken måte kommer det globale engasjementet til uttrykk i deres menighet?

Eller slik som spørsmålet stilles i Gud gir – vi deler s.31. Hvordan kan barn og unge delta i tjeneste og engasjement lokalt og globalt for omsorg, solidaritet, global rettferdighet og vern om skaperverket?

28. Finnes det noen i lokalmiljøet fra andre land som kan hjelpe dere til å sette det globale engasjementet på dagsorden?

Det finnes en god del materiell som er utviklet for å hjelpe til med å løfte fram disse perspektivene. Se litteraturlista angående dette; *Vi deler – Globale perspektiver i trosopplæringen.*

Diakoni og pedagogikk

Pedagogikk er et fagfelt som tar for seg spørsmål knyttet til undervisning, oppdragelse, læring og utvikling. Hvordan blir du den du er? Hva påvirker oss mennesker i vår læring, utvikling, sosialisering, oppdragelse, undervisning, opplæring og danning?

I plandokumentet Gud gir – vi deler står det at trosopplæring er en dannelsingsprosess der oppdragelse, undervisning, kultur- og tradisjonsformidling og kristen tro i praksis spiller sammen. Opplæringen må bære preg av totalformidling, der kunnskap og opplevelser i menighet og hjem gir læring i og av fellesskapet (Plan for trosopplæring s.3).

Rapportene avspeiler en mengde arbeidsmåter og aktiviteter og også ulike læringstradisjoner. Man kan finne eksempler på læring gjennom erfaring, ved medarbeiderskap, ved å bli stimulert til selv å oppdage den nye kunnskapen, ved å være sammen med gode rollemodeller osv. I heftet kan dere også lese om relasjonspedagogikken hvor relasjonen mellom den som skal lære og den som skal lære bort blir tillagt avgjørende effekt.

29. Hvilke pedagogiske arbeidsmåter bruker dere?

30. Hvordan kan barn og unge best lære om diakoni?

Diakoni som krisehjelp og livshjelp

Flere av menighetene legger vekt på å kunne møte barn og unge i både hverdagskriser og store kriser.

Diakonien skal gje livshjelp, som skjer i fellesskapet og som skal vere tilrettelagt for menneske i ulike livssituasjonar.

31. Snakk om hva slags type kriser dere må være forberedt på å møte. Hvilke erfaringer har dere? Hvordan kan dere forberede dere?

32. Hvordan kan kirkens trosopplæring bidra til at barn og unge og deres familier blir sett og får hjelp når livet er vanskelig?

Vi vil ha ein beredskap på å følgje opp og støtte born og unge som ber på erfaring med krenkingar og overgrep. Medarbeidarar må vere merksame i forhold til grenseoverskridande åtferd, og ha bevisstheit rundt maktforhold mellom dei ulike deltakarane i trosopplæringa.

33. Hva tenker dere om utfordringer knyttet til overgrep og annen grenseoverskridende adferd hos dere? Har dere en slik beredskap det snakkes om her?

Evaluering

Plan for trosopplæring anbefaler at man jevnlig evaluerer tiltakene for å sikre at trosopplæringen bidrar til å nå de målene som er uttrykt i planen, og for å sørge for en videreutvikling av arbeidet.

Evaluering virker bevisstgjørende og gir grobunn for forbedring og videreutvikling. En av menighetene sier

En viktig bevisstgjøring er at det ikke er VÅR vurdering av om barnet blir sett som er styrende – men barnets egen opplevelse av dette – og foreldrenes. Dermed er det avgjørende at vi er lydhøre for alle typer tilbakemeldinger – både fra barna/de unge og foreldrene. Vi må også legge til rette for at de skal kunne gi konkret kritikk og feedback.

34. Hvordan gjennomfører dere evaluering av tiltakene deres?

Kompetanse

I rapportene fra menighetene er det flere som uttrykker behov for kompetanseutvikling innen diakoni. Vi håper at dette heftet kan være med å gi økt kompetanse både til trosopplærere som står direkte ansvarlig for trosopplæringsarbeidet og for andre ansatte og frivillige som er med i planlegging og gjennomføring. I oversikten over Referanser og Andre ressurser bakerst i heftet, er det også mye faglig inspirasjon å hente.

De menighetene som har diakon, har mer direkte tilgang på diakonal fagkompetanse. Noen diakoner er ansvarlige for trosopplæringstiltak, mens andre diakoner ikke har slike oppgaver

lagt inn i sin instruks. Uansett bør man kunne bruke diakonens faglige kompetanse inn i refleksjon og planlegging.

35. Hvordan kan dere arbeide videre med diakoni og trosopplæring hos dere?

Lykke til!

Referanser

- Dietrich, Stephanie 2011: Forståelsen av diakontjenesten i Den norske kirke, i Dietrich, Stephanie, Kari Karsrud Korslien & Kjell Nordstokke (red): *Diakonen – kall og profesjon*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim
- Engel, Charlotte 2006: *Svenska kyrkans sociala arbete – för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma*, Ersta Sköndal högskola, Stockholm
- Framgarden, Grete Karen 2011: *Tydelig diakoni*. Masteroppgave i diakoni, Diakonhjemmet Høgskole, Oslo
- Harsem, Inga 2009: *Barns livsmestring og livstolkning. Et kvalitativt studium av trosopplæringsprosjekt med fokus på barn i alderen 6-12 år*, Masteroppgave i diakoni, Diakonhjemmet Høgskole, Oslo
- Harsem, Inga og Kari Jordheim 2011: *Livstolkning og Livsmestring. Et hefte til inspirasjon i trosopplæringsarbeid!*, Diakonhjemmet Høgskole, Oslo
- Hauglin, Otto 2008: *Evaluering av Trosopplæringsreformen. Trosopplæring i forsøksprosjektene – og i de andre menighetene. Delrapport 4*, Arbeidsfellesskapet Diakonhjemmet Høgskole og Det teologiske Menighetsfakultet, Oslo
- Hessel, Stéphane 2011: *Bli sint!* Arneberg forlag, Oslo
- Jordheim, Kari 2009: "Barnediakoni" – i lys av trosopplæringsreformen, i Johannessen, Kai Ingolf, Kari Jordheim & Kari Karsrud Korslien (red): *Diakoni – en kritisk lesebok*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim
- Korslien, Kari Karsrud 2009: Anerkjennelsens plass i diakonien, i Johannessen, Kai Ingolf, Kari Jordheim & Kari Karsrud Korslien (red): *Diakoni – en kritisk lesebok*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim
- Kirkemøtet 2008: *Den norske kirke, Visjonsdokument*
- Kirkerådet 2008: *Plan for diakoni i Den norske kirke*
- Kirkerådet 2010: *Plan for trosopplæring. Gud gir – vi deler*
- Lannem, Turid Skorpe og Hans Stifoss-Hanssen (red) 2006: *Metode, mål og mening i Den norske kirkes trosopplæringsreform*, KIFO Perspektiv/Tapir Akademisk Forlag, Trondheim
- Lannem, Turid Skorpe (red) 2007: *Trosopplæring – i hvilken kirke? Studiedokument fra utviklingsprosjekt i trosopplæringsreformen*, Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO), Oslo
- Nordstokke, Kjell 2002: *Det dyrebare mennesket. Diakonien grunnlag og praksis*, Verbum, Oslo
- Nordstokke, Kjell (red) 2009: *Diakoni i kontekst*, Det lutherske verdensforbund, Genève
- Nordstokke, Kjell 2011: En diakonal kirke, i Stephanie Dietrich, Trond Skard Dokka & Harald Hegstad (red): *Kirke nå. Den norske kirke som evangelisk-luthersk kirke*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim
- Repstad, Pål 2007: *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*, Universitetsforlaget, Oslo
- Spurkeland, Jan 2011: *Relasjonspedagogikk*, Fagbokforlaget, Bergen
- Torp, Elisabeth og Gaute Brekken (red) 2010: *Grenser som skaper*, IKO-forlaget, Oslo
- Wirgenes, Mari 2004: "Noen diakonale perspektiver på trosopplæring" i: *Diakoninytt* 2/2004

Wirgenes, Paul Erik 2005: "Diakonale og sjelesørgeriske perspektiver på Trosopplæringsreformen" i: Tidsskrift for sjelesorg 2/2005

www.korspahalsen.no: "Kors på halsen er et sted hvor alle under 18 år kan diskutere med hverandre og lese om temaer som er aktuelle for barn/ungdom. Hvis du vil snakke med en voksen kan du ringe, chatte eller sende en mail. Ingen tema er for store, og ingen for små!"

www.sagat.no: Babysang og førstehjelp, lastet ned 25.02.2011

www.storstavalt.no (brukt jevnlig...)

Andre ressurser

Den norske kirkes nord/sør informasjon, KFUK-KFUM Global, Kirkens Nødhjelp, 2011: *Vi deler – Globale perspektiver i trosopplæringen*. Katalogen fås ved henvendelse til KUI (kui@kirken.no), [Kirkens Nødhjelp](#) og [KFUK-KFUM Global](#).

Eide, Sindre og Laila Tøndel (red) 2005: *Solidariske skritt*, IKO forlag, Oslo

Eide, Sindre, Lars Ove Kvalbein og Estrid Hessellund (red) 2007: *Grønn kirkebo*, IKO forlag, Oslo

Halle, Ragnhild og Geir Hegerstrøm (red) 2000: *Himmel over livet. Forkynnelse for barn i en ny tid*, IKO-forlaget, Oslo

Harsem, Inga og Kari Jordheim 2011: *Livstolkning og livsmestring. Et hefte til inspirasjon i trosopplæringsarbeid*. Diakonhjemmet Høgskoles rapportserie, Oslo.

http://brage.bibsys.no/diakon/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_17202/1/Livstolkning%20og%20Livsmestring.pdf

Klimakirken <http://www.klimakirken.no/>

Kirkerådet, Norges kristne råd, samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn 2007: *Deltakelse og tilhørighet. Inkludering av mennesker med utviklingshemning i tros- og livssynssamfunn*. www.deltakelse.no

Lutherske Verdensforbund 2010: *Diakoni i kontekst med studieplan* (Se: http://www.kui.no/doc//diakoni/studieplan%20%20Diakoni%20i%20kontekst%20_endelig_.pdf)

Norges Kristne Råd 2010: *Det vil vi – Flerkulturelt kirkelig nettverk*

Sagberg, Sturla 2008: *Barnet i trosopplæringen*, IKO-forlaget AS, Oslo

Torgauten, Tor Ivar 2006: *Sammen skal vi bygge menighet. Når mennesker med utviklingshemning blir kirkens veiledere*, Verbum Forlag, Oslo

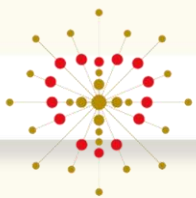
Nyttige organisasjonsadresser på nett:

Kirkens Nødhjelp, www.kirkensnodhjelp.no/trosopplaering
www.kirkensnodhjelp.no/fasteaksjon, www.changemakers.no

Den norske kirkes nord/sør informasjon, www.kui.no

KFUK-KFUM. www.kfuk-kfum.no, www.kmglobal.no

IKO-forlaget, www.iko.no

STØRST AV ALT
TROSOPPLÆRING I DEN NORSKE KIRKE

DIAKONHJEMMET HØGSKOLE

I Plan for trosopplæring i Den norske kirke er det presisert at diakoni skal være en sentral dimensjon i all trosopplæring. Dette heftet setter fokus på hvordan den diakonale dimensjonen kan bli synlig og uttalt innenfor trosopplæringens mange lokale aktiviteter.

Heftet er en oppsummering av fag- og forskningsprosjektet *Diakoni i trosopplæringen* ved Institutt for diakoni og ledelse ved Diakonhjemmet Høgskole, iverksatt med midler fra *Størst av alt*. Prosjektets fokus har vært å samle og analysere erfaringer knyttet til diakoniforståelse og diakonal praksis innenfor trosopplæringsarbeid.

Oppsummeringen baserer seg på kartlegging og analyse av hvordan den diakonale dimensjonen er synlig og uttalt i menighetenes tiltaksplaner og evalueringer. Intensjonen er å løfte fram de gode funnene fra disse, og å bidra til å fordype grunnlagstenkningen omkring diakoni.

Gjennom å vise og poengtere klok tenkning og praksis, ønsker vi å inspirere til utdypende refleksjon over hva diakoni som dimensjon utfordrer til, og å formidle idéer til hvordan trosopplæringen kan virkeliggjøre den.

Diakonhjemmet Høgskole har røtter tilbake til 1890, og er en virksomhet under stiftelsen Det Norske Diakonhjem. Høgskolen har 2200 studenter og 160 ansatte, fordelt på studiestedene Oslo og Rogaland.

Diakonhjemmet Høgskole skal utruste til tjeneste i samfunn og kirke, nasjonalt og internasjonalt gjennom utdanning og forskning. Høgskolens faglige fokus er diakoni, helse- og sosialfag.

Formidlingen er en viktig del av samfunnsoppdraget til Diakonhjemmet Høgskole. Denne rapportserien skal bidra til dette ved å skape dialog med praksisfelt og samfunn. I tillegg skal formidlingen bidra til at FoU-resultater blir omsatt i praksis.